

OLÁH TAMÁS

TOKAJTÓL SZATMÁRIG. A RÁKÓCZI-SZABADSÁGHARC HADMŰVELE- TEI A TISZÁNTÚLON ÉS TÉRSÉGÉBEN 1704-BEN¹

Bevezetés

„Kegyelmes Uram, soha bizony batagliát [azaz reguláris nagy harcot] evvel az magyarral ne tegyen az ember. Kérem N[agysá]godat, csak híriért is küldjön lengyelt és más hadat!” „Kegyelmes Uram, hacsak N[agysá]god idegen hadat nem hoz, ahhoz az magyart nem állítja [reguláris] formalításban: nagy rossztúl tartok!” E gondolatok gr. Forgách Simontól, a kuruc hadsereg elméleti téren legképzettebb tábornokától származnak, aki császári generális-főstrázsamesterből, mai szóhasználattal élve vezérőrnagyból lett a kuruc hadsereg tábornagya és a reguláris kuruc haderő főparancsnoka.²

Amikor a jelen munkával Rákóczi-szabadságharc második évében, 1704-ben a Tokaj elfoglalásától Szatmár bevételeig terjedő időszak Tiszántúlon és a vele szomszédos felső-magyarországi, Duna-Tisza közti és partiumi térségben lezajlott, de a Tiszántúl katonai-hatalmi viszonyaira is hatást gyakorló hadi eseményeit kívánom áttekinteni, nem véletlen, hogy az 1945 után méltatlanul háttérbe szorított kitűnő hadtörténész, Markó Árpád ezredes koroncói csatáról írott tanulmányban idézett fenti mondatokkal vezetem fel témámat. A szabadságharc egyik legfontosabb problémája ugyanis mindvégig – még a kezdeti sikeres periódusban is – a kuruc haderő minőségi hátránya volt a korabeli Európa egyik legjobb hadseregével, a Habsburg Birodalom reguláris állandó hadseregével szemben, amely még a szabadságharc bázisterületének tekinthető Felső-Magyarországon és Tiszántúlon is komoly nehézségek elé állította Rákóczi haderejét. Ez pedig éppen a Tiszántúl egyik fontos várának számító, az Erdély északi részével való összeköttetést biztosító Szatmár elhúzódó, de végül sikeres ostromzárának idején, vagy a mindvégig sikertelenül ostromolt Várad esetében mutatkozott meg többször is. Ugyancsak ennek a minőségi hátrálynak volt komoly szerepe abban, hogy végig császári kézen maradtak a Dél-Tiszántúl birtoklásában fontos szerepet játszó Gyula, és a tőle keletre fekvő Borosjenő várai, a jelentős helyőrséggel rendelkező és részben modernizált Arad,³ vagy a

---

¹ A tanulmány alapját képező előadás 2019 őszén hangzott el „A Rákócziak” című konferencián a MNM Rákóczi Múzeumában, valamint Kassán a Szlovákiai Magyar Pedagógusok Szövetsége által szervezett „Cum Deo pro Patria et Libertate! II. Rákóczi Ferenc erdélyi fejedelemmé választásának 315. évfordulója tiszteletére tanári emlékkonferencia.” A tanulmány rövidebb, jegyzetapparátus nélküli változata: Oláh, 2020.

² Idézi: Markó Árpád: A koroncói csata (1704. június 13.) In: Markó, 2003: 63–93.; Mészáros, 2006: 74.

³ Arad koraújkori, XVI–XVIII. századi, a Maros folyó jobb partján, a földrajzi értelemben vett Tiszántúlon fekvő, olaszbástyás váráról van szó, amelyet, mint feleslegessé vált erősséget, az 1763–1783 között felépült új aradi erőd építése miatt lebontottak, és amelyet az 1782–1785. évi I. katonai felmérés idején, mint „Alte Festung” neveztek. Lásd: MNL OL S 11 No. 500. Plan von dem Territorio Alt Arad samt denen hietzu nacht angrantzenden Praedien Zimand und Eöttvenes. (Óarad, Zimánd és Ötvenespuszta /Arad m./ helyszínrajza, az újabb erdősítési munkák miatt telepítendő új városrész és két falu tervével. [online: <https://maps.hungaricana.hu/hu/MOL.Terkeptar/1972/view/?bbox=220%2C-7578%2C6677%2C->

Duna-Tisza közére eső, de nem csak a Bácska, hanem a Tiszántúl déli részének ellenőrzése szempontjából fontos Szeged erődjai. Ezen erősségek ugyanis kulcssze-
repet játszottak a Habsburg-kézen lévő örökös tartományok, Nyugat-Magyarország, Horvátország, illetve a tőlük elszigetelt dél-erdélyi császári bázisok (Szeben, Brassó) közötti kapcsolat fenntartásában, amint azt Herbeville marsall 1705. évi erdélyi hadjárata is megmutatta.⁴

Váltakozó sikerű harcok a tiszántúli hadszíntéren 1704 elején

A Rákóczi-szabadságharc kitörését követően 1703/1704 fordulójára Rákóczi ha-
dai a Tiszántúlnak a Körösök vidékéig terjedő északi, nagyjából a Belényesen, Déz-
nán, Sarkadon és Mezőtúron át a Körös-folyó torkolatáig terjedő részét tartották a
kezükbén. Szentjobb, Kálló, Kisvárda, Nagykároly, Sarkad, (az Alföld peremén fekvő)
Dézna váraiban, Belényes palánkjában, valamint az ecsedi várkastélyban és Ib-
rányi László kuruc ezereskapitány⁵ ibrányi kastélyában⁶, de kuruc kézen volt a Ti-

⁴ 4619 – utolsó hozzáférés: 2020. november 26.]; Magyarország (1782–1785) – Első Katonai Felmérés.

[online: <https://mapire.eu/hu/map/firstsurvey-hun-gary/?layers=147&bbox=2365422.9146242803%2C5805119.500465889%2C2383605.3727276167%2C5810852.277587277> – utolsó hozzáférés: 2020. november 26.]; Czigány, 1998: 42–66.

⁵ Czigány, 2002: 150–153.; Czigány, 2003: 34–35.; Esze, 1980: 619.; Markó, 2003: 5–9., 93.; Veress, 1986: 118–120.

⁶ Heckenast, 2005: 199.; Koroknay, 1999: 33–44.

⁷ Az ibrányi kastélyban állomásozó hajdúkból álló – feltehetően már – kuruc helyőrség („Anno 1703. Az Ibrányi Kastélyban lévő hajdúknak”) ellátásában Zemplén vármegye bodroghközi települései közül Kis- és

szántúl és a Duna-Tisza köze közötti fontos átkelőhelyet vigyázó szolnoki vár is. Ostromzár alatt tartották Szatmár és Várad várait, valamint a Tiszántúllal szomszédos alföldi és hegységperemi tájegységek várai közül Munkácsot, Ungvárt és Tokajt. Kuruc hadak ellenőrizték a Duna-Tisza köze jelentős részét és Felső-Magyarországot, ahol blokád alatt álltak Kassa és Eperjes szabad királyi városok, valamint Szepes és Murány várai. Az 1703. november–decemberi felvidéki hadjáratral pedig Rákóczi csapatai elfoglalták a bányavárosokat, ostromzár alá vették Nyitrát, Érsekújvárt, valamint visszaszorították a császári hadakat Alsó-Magyarországnak a Habsburg örökös tartományokkal határos nyugati peremterületére, sőt betörték az örökös tartományokba is (Schlosshof elfoglalása), valamint előkészületeket tettek az 1704 januárjában meginduló első dunántúli hadjáratra. Rákóczi hadainak a kézen volt az Erdélyi Fejedelemség északi része is, nagyjából a Sólyomkő–Sebesvár–Szilágysomlyó–Dés–Bonchida vonalától északra eső terület, ahol körülzárva tartották a rövidesen, január 17-én kapituláló Kővár várát, de jelentős kuruc felkelő csoportok voltak az Erdélyi-szigethegység, az Erdélyi-medence, vagy a Székelyföld területén, ahol épp 1703–1704 fordulóján hódoltatták meg Udvarhely várát. Tényesük következtében így a Tiszántúl 1704 elejére gyakorlatilag mellékhadszíntérré vált, mivel a hadműveletek súlypontja áttevődött az ország más területeire (Felvidék, Duna-Tisza köze, Dunántúl).⁷

Mіндеzen sikerek után az 1704-es esztendő ellentmondásosan indult a kelet-magyarországi hadszíntéren. Tokaj várának 1703 szeptember 9-étől zajló ostroma, amelyet előbb csicseri Orosz Pál ezerskapitány, a „Tiszán innét lévő lovas és gyalog magyar hadainak fődirectora”,⁸ majd szeptember közepétől Bercsenyi Miklós, október közepétől azután a Szatmár alól 2000 gyalogossal és 2000 lovassal a vár alá vonuló Rákóczi irányított, kezdett végre reménnyel kecsegtetni. Az újév elején an-

---

Nagyigánd vett részt 1703-ban. MNL BAZML IV. 2005. a. R. Loc. 145. No. 160. Rakoczianae militiae consumptio in stativis 1703. (Valójában 1705.); AR I/I., 1873: 276.; Balogh, 2003: 16., 22.

⁷ AR I/I., 1873: 54–56., 196., 199–200.; Balogh, 2003: 22–31., 60., 70.; Esze, 1951: 30–119.; Esze, 1954a: 285–297. [online: https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/HadtortnelmiKozlemenyek_1954/?pg=286&layout=s – utolsó hozzáférés: 2020. november 26.]; Esze, 1980: 597–681.; Gottreich, 1955a: 116.; Koroknay, 1959: 85–86. [online: https://library.hungaricana.hu/en/view/MEGY_SZSZ_Jame_02/?pg=74&layout=s – utolsó hozzáférés: 2020. november 26.]; Kőpeczi – R. Várkonyi, 2004: 178–185.; 195–197.; Márki, 1924: 45–46.; Markó, 1933: 174–192.; Mészáros, 2005: 811–834.; Mészáros, 2006: 15–25.; Mészáros, 2018: 157.; Oláh, 2010: 245–250.; Perjés, 1999: 90–117.; II. Rákóczi Ferenc erdélyi hadserege, 1994: 41–45.; Seres, 2000: 241–244. [online: https://library.hungaricana.hu/hu/view/MEGY_BEKE_BMMK_21/?pg=238&layout=s – utolsó hozzáférés: 2020. november 26.]; Seres, 2002: 4. [online: <http://biharkutatas.hu/wp-content/uploads/2012/04/2002-4.pdf> – utolsó hozzáférés: 2020. november 26.]; Szaniszló Zsigmond napló. V., 1890: 313–315. [online: https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/MagyarTortnelmiTar_1890_38_3_13/?pg=316&layout=s – utolsó hozzáférés: 2020. november 26.]; Teleki Mihály naplója, 2004: 139–159.; Thaly, 1892: 124–125. [online: https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/CsaladHely_CsaladokEgyedi_SzekesiGrofBercsenyiCsalad_3/?pg=0&layout=s – utolsó hozzáférés: 2020. november 26.]; R. Várkonyi, 1954: 13–57.

⁸ Esze, 1954a: 288–289. [online: https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/HadtortnelmiKozlemenyek_1954/?pg=286&layout=s – utolsó hozzáférés: 2020. november 26.]; Heckenast, 2005: 318–319.; Mészáros, 2006: 20–21.; Oláh, 2010: 229–250.

nyira befagyott mind a Tisza, mind a Bodrog, hogy immár nem csak a Bodrogtörvény irányából, hanem a folyók jegén át is lehetett rohamozni a falakat. Rákóczi összehangolt rohammal kívánta megosztani a védőket, így a folyók jegén át áltámadást vezényelt, míg az igazi támadást a szárazföld felől, a vár bodrogtörvényi oldalán indította. Bár a színlelt rohamok az őrség ellenállása miatt nem sikerültek, és emiatt a védősereget átcsoportosíthatták az igazi roham visszaverésére, de a rohamozók bátorsága mély benyomást tett a védőkre. A várőrség egy második rohammal való fenyegetésre elkezdett alkudozni a kapitulációról, majd 1704. január 9-én fel is adta a várat szabad elvonulás fejében és ezzel Rákóczi kezére került a tiszai átkelőhelyet őrző erősség, amelyben sok ágyút és mozsarat zsákmányoltak. Értékes hadizsákmányukat még ezen év tavaszán fel is tudták használni Eger vára ostrománál. A kuruc kézre került Tokaj első parancsnokává a fejedelem Móricz István ezereskapitányt⁹ nevezte ki. Rákóczi azonban nem kívánta megtartani a várat; még 1704 májusában elrendelte annak lerombolását, amely 1705-re be is fejeződött. Ugyanis Rákóczi – hasonlóan a Habsburg-kormányzat által néhány évvel korábban végrehajtott várrombolásokhoz – Tokaj mellett még több más észak-tiszántúli és partiumi erősséget (Kálló 1704–1709, Szatmár 1705, Belényes 1706) is leromboltatott katonai-stratégiai és anyagi okokból, míg Ecsed várának elrendelte a megerődítését, amelyeknek következtében jelentősen megváltozott a térség védelmi rendszere a szabadságharc végére.¹⁰

A tiszántúli hadszíntér több pontján ugyanakkor súlyos kudarcok érték a fejedelem hadait 1704 elején. Már a megelőző év végén hírek jöttek arról, hogy a rácok Várad körül gyülekeznek és meg akarják támadni az ostromzároló kuruc erőket.

⁹ Heckenast, 2005: 293.

¹⁰ MNL BAZML IV. 2001. b. Historicum Tomus IV. Fasc. 157. No. 185. Gróf Bercsényi Miklós ungi főispán, „Méltóságos Fejedelm Rákóczi Ferencz kglmes Urunk eö nga, és az Magyar Haza Szabadságáért Isten által Fegyvert fogott Hadaknak Gyeneralissa” pátense a Zemplén vármegyei insurrectio fegyverbe hívásáról és a tokaji táborban való szolgálatáról. Tokaj alatti tábor, 1703. október 13., Iratok. Congregationes. Fasc. 166. No. 462. Az 1704. január 31-én, Zemplén mezővárosában tartott megyegyűlés iratai. Benne: Móricz Istvánnak, Tokaj végvára főkapitányának levele Törös György szolgabírónak. Tokaj vára 1704. január 27., Móricz István tokaji főkapitány levele Keresztúr, Liszka és Mád városok főhadnagyainak. Tokaj vára 1704. január 27., Móricz István tokaji főkapitány levele Törös György szolgabírónak. Tokaj vára, 1704. január 28., Fasc. 230. No. 277. Patay Sámuel levele Zemplén vármegye közönségének a tokaji vár lerombolásáról. Tokaj, 1705. április 9.; MNL SzSzBML IV. A. 1. b. Fasc. 6. No. 115. Galambos Ferenc szatmári főkapitány levele Szabolcs vármegye számára, amelyben közli, hogy az aratási munkákra hazabocsátja a szatmári vár lerombolásán dolgozó „kézi munkásait” („manualis embereit”), kéri ugyanakkor, hogy a munka folytatására a vármegye küldje ki a kért embereket augusztus 20-ra „elégészes földet vonó marhákkal”. Szatmár, 1705. július 27.; Adalékok II. Rákóczi Ferencz felkeléséhez Szabolcsvármegye levéltárából. II., 1909: 273., 286–287.; Adalékok II. Rákóczi Ferencz felkeléséhez Szabolcsvármegye levéltárából. III., 1909: 339–346., 351–353., 357.; Adalékok II. Rákóczi Ferencz felkeléséhez Szabolcsvármegye levéltárából. IV., 1910: 20.; AR I/I., 1873: 151–158., 522–524.; AR III/I., 1978: 320.; Esze, 1954a: 285–297. [online: https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/HadtortenelmiKozlemenyek_1954/?pg=286&layout=s – utolsó hozzáférés: 2020. november 26.]; Koroknay, 1959: 86. [online: https://library.hungaricana.hu/en/view/MEGY_SZSZ_Jame_02/?pg=74&layout=s – utolsó hozzáférés: 2020. november 26.]; Mészáros, 2006: 20–21.; Oláh, 2008: 220–227.; Oross, 2011: 1037–1050. [online: https://epa.oszk.hu/00000/00018/00055/pdf/EPA00018_hadtortenelmi_2011_4_1037-1050.pdf – utolsó hozzáférés: 2020. november 26.]; A Rákóczi-szabadságharc dokumentumai 1703–1704., 2003: 164.

Rákóczi ezért korábbi parancsait – amelyekben Bóné András ezereskapitányt és Orosz Pált a Sennyey Istvánnal való együttműködésre utasította – részben megváltoztatva, olyan utasítást küldött a tokaji táborból 1703. december 31-én Sennyeynek, hogy Bónét, ha megérkezett a szatmári sáncba, onnan késedelem nélkül küldje vissza Várad környékére, hogy támogassa az ottani erőket, mivel úgy vélte, hogy Bóné távollétében az ellenség nagy csapást mérhet hadaira. Ugyanilyen parancsot adott még aznap a fejedelem Orosz Pál somlyói főkapitánynak és erdélyi hadai fődirektornak/főkapitányának, hogy Bóné erőivel és a mellette lévő hadakkal – valamint, ha Kaszás Pál ezereskapitány¹¹ is kijönne Erdélyből, akkor az ő csapataival is – vonuljon Várad alá segíteni a rácok ellenében, majd 1704. január 5-én Rákóczi megerősítette Orosz Pálnak a Bónéval való együttműködésről szóló 1703. december 31-ei parancsát.¹²

Rákóczi aggodalma nem volt indokolatlan, ugyanis valóban nagy erejű császári akció készülődött az élelmiszerkészleteiből lassan kifogyó váradi császári helyőrség megsegítése céljából, amelyet Georg Wilhelm von Löffelholz¹³ ezredes, aradi császári várparancsnok vezetett, aki erre 1703. december 20-án kapott parancsot herceg Savoyai Jenő tábornagtól,¹⁴ az Udvari Haditanács elnökétől, magyarországi és erdélyi főparancsnoktól. Löffelholz maga mellé vette Tököli-Popovics János (Jovan Tekeli, „rácz-Tökölyi”)¹⁵ aradi rác főkapitányt, de la Roche alezredest a szegedi helyőrségből, továbbá aradi és szegedi rác és német katonaságot.¹⁶ Löffelholz serege január 7-én megérkezett Váradra, ahol csapataihoz csatlakozott a helyőrségből 100 német, továbbá 400 huszár és hajdú, valamint ágyúkat is vittek magukkal, így vonult tovább a mintegy 2500 főnyi sereg a január 7-éről 8-ára virradó éjjel a Váradtól északra fekvő Bihar faluhoz. A helység északi végén található földvár sáncai között táborozott kb. 2000 főnyi kuruc haderő a váradi ostromzár directora, Jármy Ferenc,¹⁷ Torday Ferenc ezereskapitány,¹⁸ valamint Székely Mózes (alias Mojsik vagy Mossyk Gergely) ezereskapitány parancsnoksága alatt. Bár Jármy Ferenc kapitánynak voltak hírei arról, hogy ellenséges erők vonulnak Várad irányába várható, ezért elkezdték a földsánccokat megerősíteni és a táborkapukat eltorlaszolni, de talán mégsem számított arra, hogy a császáriak egészen Biharig vonulnak bántatlanul, így a

¹¹ Heckenast, 2005: 221.

¹² MNL OL P 1776 9. csomó. 5. tétel. Országos jelentőségű iratok 1548–1715. 5. II. Rákóczi Ferenc Várad alá rendeli a rácok ellen csicseri Orosz Pál főkapitányt. Tokaji tábor, 1703. december 31., 6. II. Rákóczi Ferenc levele Orosz Pálnak, erdélyi hadai főkapitányának Somlyóra, amelyben utasítja, hogy kerestesse meg és küldje vissza a szatmári sáncból „oda által ment hadakat”, valamint, ha Bóné András megkeresi, működjön vele együtt. Tokaji tábor, 1704. január 5.; AR I/I., 1873: 153–155., 199–201.; Gottreich, 1955a: 120–121.

¹³ Heckenast, 2005: 270.; Schmidt-Brentano, 2006: 58.

¹⁴ Heckenast, 2005: 374–375.; Schmidt-Brentano, 2006: 88.

¹⁵ Heckenast, 2005: 437.

¹⁶ A készülő császári hadművelet nem érte váratlanul a kuruc fennhatóság alatt álló bihari területeket. Azt, hogy mit is tudtak erről, továbbá a felvonuló ellenséges erők létszámáról és összetételéről, mutatja Debrecen város jegyzőkönyvének 1704. január 5-i bejegyzése: „Olyan hírünk jött a Váradi Bloqvádáról, hogy Jenő (t. i. Borosjenő – O. T.) felől feles Rácság kísér 7 Compania Gyalog Németet Váradra, azért az utcákat a kapukra mind kirendeltük vigyázásra.” MNL HBML IV. 1011. a. 26. kötet. 1696–1705. évi jegyzőkönyv. 1704. január 5-i bejegyzés. 5.

¹⁷ Heckenast, 2005: 207.

¹⁸ Heckenast, 2005: 436.

támadás váratlanul érte őket. A császáriak először bekerítették a tábort, hogy a védők ne tudjanak kitörni, majd a kora hajnalban kezdődött támadás során a földvárnál cs. gránátosok, gyalogosok, illetve négy ágyú tüzelt a sáncok között védekező hadakra. A császári gránátos rohamosztatok betörve a sáncok közé menekülésre kényszerítették a védőket, akik közül sokakat a sáncoknál vágtak le a rác lovasok. A védősereg roncsai, a menekülő kuruc hajdúk egy része, a cölöpökkel megerősített, középkori eredetű bihari református templomba vette be magát és próbált ellenállni, de nem sok eséllyel, mivel nem volt fegyvereikhez elegendő töltés. Ellenállásukat de la Roche alezredes cs. gránátosai törték meg, így a hajdúk legtöbbször szintén elesett. A kurucok, parancsnokaik hanyagsága miatt katasztrofális vereséget szenvedtek. Három ezredükből – Markó szerint – elesett 800 ember, fogságba került 147 fő, míg Gottreich szerint mintegy másfélezer ember vesztett oda, továbbá elesett mindhárom kuruc parancsnok is. Debrecen városának jegyzőkönyve így örökítette meg a bihari katasztrófát január 8-án: „Déltájban keserves hírünk érkezett, hogy a Biharon lévő Militiát a Német ágyúkkal, gránátokkal reámenvén, felverte a sáncban, levágta, kevés szaladt el közülük, az házakat felégette, item Diószeget, Félegyházát is felverte, égette, melyen felettébb meg bódultunk. 3 Capitány Jármí Ferenc, Tordai Ferenc et Székely Mózes is el estenek.” Torday Ferenc halála körülményeiről pedig mindent elmond az alábbi 1704. január 23-ai tudósítás: „Torday Uram elesett részegen reámenvén az ellenségre, kinek is hátáról végig talpáig egy szíjat¹⁹ lenyúztak, hasát felhasították s háját kiszedték”.²⁰

A császáriak csekély veszteséggel járó győzelmük mellett igen nagy zsákmányt is szereztek, mivel nemcsak Bihart dúlták fel, de a rác lovasság a környező településeket is felprédálta, felégette, így rögtön január 8-án Diószeget, ahol szétverte a másik kuruc tábort, 400 kurucot levágva és több száz szekér zsákmányt szerezve, továbbá Biharfélegyházát, Biharvajdát, Hegyközszentimrét. E településeken egyébként az egykorú tudósítások szerint megölték az ott talált férfiak egy részét, miközben a vereség hírére a környező bihari lakosság fejvesztve menekült. A bihari katasztrófa Debrecen városát is megrémítette, ahová Löffelholz levelet küldött, hogy a város a követéit 30000 forinttal küldje hozzá Félegyházára. A Rákóczi és a császári hatalom közötti szorításban lévő város rémületét és tanácstalanságát mutatja az erről hírt adó január 9-éi bejegyzés alábbi része: „ezen annyival inkább szorongattatván, s mind a Fejedelemtől, mind a Rácságnak kiütésétől rettegven nagy perplexitásban²¹ estünk, magunk fegyvere meg nem tart, elfutnunk nehéz, meghódolnunk sem lehet, mind-

---

¹⁹ szíjat

²⁰ MNL OL P 1776 9. csomó. 5. tétel. Országos jelentőségű iratok 1548–1715. 12. Harhoczky/Harhovszky Vencel és Luczai István levele Orosz Pál (?) tábornokhoz. Váralja, (a levél szövege alapján talán Szinyérváralja?) 1704. január 23.; MNL HBML IV. 1011. a. 26. kötet. 1696–1705. évi jegyzőkönyv. 1704. január 8-ai bejegyzés. 5.; AR I/I., 1873: 157., 201–202.; Gottreich, 1955a: 121–122.; Markó, 1933: 184–186.; Mészáros, 2020: [online: https://arsmilitaria.blog.hu/2020/04/25/a_rakoczi-szabadsagharc_hosi_halottai_es_akik_megsirttak_okeit_ii – utolsó hozzáférés: 2020. november 26.]; Torday Ferenc halála kapcsán a határőrvidéki szerbek kurucokkal szembeni kegyetlenkedéseiről lásd még: Virágh, 1962: 94.

²¹ bizonytalanság, kétség

azáltal sok búsongásunk után azt végeztük, mind a Méltóságos Fejedelemhez, mind Löffelholcz Uramhoz elküldjük embereinket.²²

Rákóczi eközben folyamatosan sürgős parancsokat küldött Orosz Pálnak és Bónénak, hogy siessenek Várad alá, Debrecen védelmére pedig a tokaji táborból német, „svécus” és magyar lovas, illetve gyalog hadakat küldött, amelyek január 10-én érkeztek be a városba. Orosz, aki 1704. január elején még Somlyón tartózkodott, meg is indult Biharba, méghozzá úgy tűnik, készletei feltöltése végett Debrecen felé. Rákóczihoz írt levele szerint ugyanis nagy hiányt szenvedett lőporban és golyóban, ezért a fejedelem január 11-ei válaszlevelében arról tájékoztatta Oroszt, hogy sietve rendelkezett erről, és mivel Debrecen felé közeleg, keresse meg Dobozi István debreceni főbíró,²³ aki a fejedelmi parancs szerint kiadja számára a szükséges lőport és golyót.²⁴

Rákóczi ezen Orosz Pálnak írott január 11-ei levele azért is érdekes, mert változott a címzett megszólítása. Már nem erdélyi hadai főkapitányának (1704. január 5.: „Militiae nostrae in Transylvaniae existentis Supremus Capitaneus”, január 9.: „Exercituum Nostrorum Transylvanicorum Capitaneus”), azaz hadszíntéri főparancsnoknak, hanem csupán lovas hadai főkapitányának (január 11.: „Militiae Nostrae Equestris ordinis Supremus Capitaneus”) nevezi, vagyis Várad alá vezénylése változást hoz az erdélyi hadak főparancsnoki tisztségében. Ezt erősíti meg Rákóczi egy másik, még szintén aznap, az Erdélyben ténykedő Guthy István ezereskapitányhoz²⁵ íródott levele is. Ebben a fejedelem tudatja Guthyval, hogy értesült iránta tanúsított hűségéről és eddig szolgálatairól, valamint közli vele, hogy mivel Orosz Pálnak ki kellett jönnie Erdélyből, és másfele kell szolgálnia az ország ügyét, ezért elrendeli, hogy „azon Erdélyi Hadaink directiojára [igazgatására]” mielőbb más érdemes híve menjen be. Guthy pedig az új főparancsnok megérkezéséig tartsa jó rendben a hadait, hogy majd egyesülhessenek az új főparancsnokkal, és intézkedéseinek engedelmesskedhessenek. Az erdélyi hadak főparancsnoki tisztségében történt változást január 12-én kelt levelében közölte Rákóczi Orosz Pál főkapitánnyal, akit saját lovasezredével „az Rác ellen való Operatióra” rendelt, míg erdélyi hadainak élére „T. Nemzetes Toroczkai István Aranyos Széki Fő Kapitányt” nevezte ki. Rákóczi utasította Oroszt, hogy engedelmesskedjen parancsának és lássa el utódját kellő felvilágo-

²² MNL HBML IV. 1011. a. 26. kötet. 1696–1705. évi jegyzőkönyv. 1704. január 8-i, 9-i és 10-i bejegyzés. 5–6.; AR I/I., 1873: 201–202.; Gottreich, 1955a: 122.; Markó, 1933: 185–186.; Wesselényi: Sanyarú világ. I., 1983: 61. Wesselényi abban tévedett, hogy a rácok Debrecen nem égették fel.

²³ Heckenast, 2005: 117.

²⁴ MNL OL P 1776 9. csomó. 5. tétel. Országos jelentőségű iratok 1548–1715. 6., 7. II. Rákóczi Ferenc levele csicseri Orosz Pálnak, erdélyi hadai főkapitányának, hogy ha beérkezett is Erdélybe, onnan sürgősen vonuljon Várad alá, ottani csapatai megsegítésére. Tokaji tábor, 1704. január 9., 8. Rákóczi levele csicseri Orosz Pálnak, lovas hadai főkapitányának, hadai puskapor- és lőszerellátása dolgában úgy rendelkezett, hogy mivel Orosz Debrecen felé közeleg, keresse meg Dobozi István debreceni főbíró, aki a fejedelmi parancs szerint kiszolgáltatja a számára elegendő mennyiségű lőport és golyót. Tokaji tábor, 1704. január 11.; MNL HBML IV. 1011. a. 26. kötet. 1696–1705. évi jegyzőkönyv. 1704. január 8-i, 9-i és 10-i bejegyzés. 5–6.; AR I/I., 1873: 157–158., 201–203.; Adalékok II. Rákóczi Ferenc felkeléséhez Szabolcs-vármege levéltárából. II., 1909: 269. [online: https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/MagyarTortnelmiTar_1909_57_4_10/?pg=272&layout=s – utolsó hozzáférés: 2020. november 26.]

²⁵ Heckenast, 2005: 170.

sítással arról, hogyan tudja minél jobban irányítani az erdélyi hadakat, továbbá arra kérte, hogy ha „terhes betegsége miatt” nem tudja útját folytatni, a keze alatt lévő ezredet küldje megfelelő utasítással Bóné András ezereskapitányhoz. A főparancsnokság „átadás–átvételéhez” tartozott az is, hogy a parancs értelmében Orosznak át kellett adnia az utódának mindazon pátenseket, amelyeket még nem küldött be Erdélybe.²⁶

Rákóczi egyébként részletes, hét pontos instrukciót adott Thoroczkaynak, akit (Szilágy-)Somlyóra küldött, amely ekkor az erdélyi kuruc hadműveletek kiinduló támaszpontja volt. Az utasítás szerint – amelynek teljes körű bemutatásától most eltekintenek, és csak néhány pontot emelek ki – első feladata az volt, hogy a Rákóczi által január 12-én kiadott kinevezési pátensét a Somlyón és Erdélyben lévő hadak között hirdettesse ki, majd a hadakat gyűjtse össze és mustrálja meg, hogy ez által rendbe szedje őket, kihágásaikat, túlkapásaikat pedig zabolázza meg. A katonai fegyelem megteremtését szolgálta az is, hogy parancsba kapta Rákóczitól az Edictum Militare-nak²⁷ az ezredek között, egy arra alkalmas és megfelelő hadbíró általi kihirdetését, illetve azoknak a szigorú megbüntetését, akik az ellen vétnek. Hadművelési feladata az volt, hogy ha összpontosított haderejének létszáma és lehetősége engedi, induljon be Kolozsvár felé, és foglaljon állást ott, ahol alkalmasnak ítéli, továbbá ellátása jó rendben és prédálás nélküli biztosítására rendeljen ki hadbiztost. Fontos kötelessége volt még az is, hogy a portyázást folytassa, a híreket mindenfelől gyűjtse össze, azaz legyen különös figyelme a hírszerzésre-felderítésre. A fontosabb híreket pedig folyamatosan továbbítsa is Rákóczinak, valamint Sennyey István²⁸ tiszántúli vezénylő generálisnak, ehhez létesítsen postákat az átjárókon, és a hágókon, továbbá azt is meghagyta Rákóczi Thoroczkaynak, hogy álljon az ő és Sennyey István alárendeltségében. Ez utóbbiból kitűnik, hogy Thoroczkay ekkor erdélyi főparancsnokként nem volt teljesen önálló hadszíntéri főparancsnok. („3tio Amely felé kívántatik, a’ szükség úgy hozza magával, a’ portákat megszünés nélkül folytassa, sőt mindenfelől, kinekáltal is az híreket igyekezze megtudni, hogy ahhoz képest tudja magát alkalmaztatni, és sőt ha mi, oly híreket, vagy conjunctiora²⁹ való alkalmatosságokat értend, bennünket ’s Generalis Sennyei Uramot /: felállítván ott a’ Passusokon³⁰ a’ Postákat mindenütt:/éjjel ’s nappal tudósítson, mely szerint is Generalis mi utánunk Generalis Sennyei István Uramtól ’s tovább való dispositiontól³¹ függjön.”) Az összeköttetést, az átjárók, utak őrzését ugyanakkor nemcsak a Tiszántúl irányában kellett biztosítania Thoroczkaynak, hanem Törökország felé is,

²⁶ MNL OL P 1776 9. csomó. 5. tétel. Országos jelentőségű iratok 1548–1715. 6., 7., 8., 9. Rákóczi levele Guthy Istvánhoz, amelyben dicséri eddigi Erdélyben tett szolgálatait és tájékoztatja, hogy Orosz Pál helyett mielőbb mást nevez ki erdélyi hadai élére. Tokaji tábor, 1704. január 11., 10. Rákóczi levele csicséri Orosz Pál főkapitányhoz, hogy ezredével a rácok elleni hadműveletre vezényelte, és utódjának az erdélyi hadak főparancsnoki tisztére kinevezte Thoroczkay István aranyosszéki főkapitányt. Tokaji tábor, 1704. január 12.; OSZK Kt. Fol. Hung. 978. I. fejezet. II. Rákóczi Ferenc pátense, amellyel kinevezi Thoroczkay István aranyosszéki főkapitányt erdélyi hadai főparancsnokává. Tokaji tábor, 1704. január 12. 61. fol. verso.; AR I/I., 1873: 157–158., 201–203; Markó, 1933: 185–186.

²⁷ Köpeczi – R. Várkonyi, 2004: 171–172.

²⁸ Heckenast, 2005: 380–381.

²⁹ (lat.) egyesülés, összeköttetés

³⁰ (lat.) hágó, átjáró

³¹ (lat.) rendelkezés, intézkedés

amely feladatra Rákóczi Hunyad, Zaránd és Békés vármegyékben állomásozó kuruc hadakat rendelt a keze alá.³²

A bihari vereség csorbáját a másik, ugyancsak Várad alá rendelt kuruc parancsnok, Bóné András köszörülte ki, aki január 10-én Kismarjánál táborozott, portyázói pedig Várad környékén derítették fel az ellenséges csapatmozgásokat. Bóné – a debreceni városi jegyzőkönyv szerint – a felderítő jelentések alapján először úgy vélte, hogy a Váradról eltávozott rácok Berettyóújfalu térségét fogják feldúlni, így csapataival előbb oda ment; Debrecen városa is oda indított el január 11-én 360 hajdút 80 szekérrel és élelmiszerrel. Eközben Löffelholz a kuruc tábor szétverése után egy erős századnyi német erősítést és élelmiszerkészleteket hagyott Váradon és ezzel eredeti tervei szerint befejezte volna a hadműveletet, majd visszatért volna Aradra, ám alparancsnokai hatására változtatott korábbi tervén.³³

A császáriak ugyanis nem közvetlenül Arad felé indultak el január 11-én, hanem a Váradtól délkeletre fekvő, még török által 1660 végén épített, és a váradi védelmi övezetbe tartozott Belényes palánkjának elfoglalására, amelyben a Rákóczi-szabadságharc kirobbanásakor rác, majd 1703 ősze óta kuruc helyőrség állomásozott. Löffelholz 600 emberrel előre küldte Tököli főkapitányt, majd hadaival követte őt és január 13-án este elérte a mezővárost, ahol letáborozott és szekérvárral vette körül csapatait. A kurucok által védett palánkot éjszaka támadta meg, amelynek bevétele után tüzérségi támogatással folytatta a támadást a várkastélyba szorult védők ellen. Ezalatt kapta a hírt, hogy Bóné ezredével közeledik Belényesre, mire felszólította a védőket a kapitulációra, akik azonban ezt elutasították. Erre az ostromlók úgy döntöttek, hogy január 14-én éjjel megrohamozzák a várkastélyt, de Bóné váratlan támadása, amelyet még aznap este Várad irányából a császári szekérvár ellen indított, keresztülhúzta a császáriak számítását. A kuruc támadás hatására Löffelholz felhagyott a roham előkészítésével, gyalogságának egy része visszament a szekérvárba védeni a nagy értékű zsákmányt, míg a reguláris császári gyalogság Löffelholz vezetésével a várkastély előtt maradt, hogy feltartóztathassa a kurucok kitörését. A rác lovasság Tököli vezetésével visszatért a szekérvár közelébe, amelynek védői visszaverték az első kuruc rohamokat. Bóné erre abbahagyta a szekérvár tá-

³² Jelen tanulmánynak nem témája a tiszántúli és erdélyi hadszíntér parancsnoklási rendjének megszervezése, azonban érdemes megjegyezni, hogy az 1703. végi–1704. eleji források arra utalnak, hogy Sennyey István nemcsak tiszántúli katonai főparancsnok, hanem rangidős és Rákóczi által elsőként kinevezett generálisként az erdélyi hadszíntérre vonatkozó parancsokat, rendelkezéseket is kiadott, mégpedig Rákóczi tudtával, akkor is, amikor már csicseri Orosz Pál előbb somlyói főkapitány, majd Rákóczi erdélyi hadainak fődirektora. (Orosz Pállal egyébként többször volt összeütközésük, mivel Orosz vonakodott engedelmeskedni Sennyey parancsainak.) Az egyik ilyen, Pál-Antal Sándor által bemutatott, a szatmári táborban 1703. december 2-án kelt parancsa az ekkor Habsburg-hűségen lévő, belső-erdélyi Marosvásárhely meghódoltatására szólítja Pap László, Pataki Mihály és Balog György kuruc hadnagyokat. MNL OL G 16 I.2.f. Erdélyre és Partiumra vonatkozó iratok 1703–1710. No. 60. II. Rákóczi Ferenc instrukciója Thoroczky István számára. Tokaj vára, 1704. január 14. 158–161. p.; OSZK Kt. Fol. Hung. 978. I. fejezet. II. Rákóczi Ferenc pátense, amellyel kinevezi Thoroczky István aranyosszéki főkapitányt erdélyi hadai főparancsnokává. Tokaji tábor, 1704. január 12. 61. fol. verso.; AR I/I., 1873: 51–56., 131–142., 147., 151., 157–158., 177., 180–181., 185–186., 188–191., 194., 196., 199–200., 203., 229–230., 232., 235–236., 241–243., 249–250., 261., 263–268., 273–274.; Mészáros, 2006: 17., 21., 25–26.; Oláh, 2010: 247–250.; ; Pál-Antal, 2009: 116–117.

³³ MNL HBML IV. 1011. a. 26. kötet. 1696–1705. évi jegyzőkönyv. 1704. január 10-i, 11-i és 13-i bejegyzés. 6–7.; AR I/I., 1873: 202.; Gottreich, 1955a: 122.; Markó, 1933: 185–186.

madását, Tököli lovassága ellen fordult, amelyet szétvert és elűzött a harctérről, mire a szekérvár védői is elmenekültek a környező erdőkbe. Ezután a kuruc lovasság a Löffelholz által vezetett utolsó reguláris cs. osztag ellen fordult, amely egy ideig visszaverte Bónéék támadását, majd megtudva, hogy magára maradt, a harc szünetét felhasználva elhagyta a csatateret, és visszavonult Borosjenőre. Löffelholz abban reménykedett, hogy összegyűjtheti a rác katonaságot és visszatérhetnek Belényesre, hogy visszaszerezzék a hatalmas, 30000 birodalmi tallér értékű bihari zsákmányt. Ebből a tervből azonban nem lett semmi, mert a rácok szétszéledtek, így a főkapitány visszatért inkább Aradra. A császáriak az elvesztett zsákmány mellett elvesztettek még Gottreich szerint 50 szekeret, 3 zászlót és összes mozsárukat, míg Debrecen protokolluma 1704. január 17-i bejegyzése szerint Bóné tíz zászlót küldött Rákóczihoz, valamint a Löffelholztól elnyert két tarackot és egy mozsárágyút. Az emberveszteségek pontos adatai nem ismertek, de Tököli elszökött titkára szerint a rácok közül 900 ember veszett oda.³⁴

Az ütközet után, a belényesi vár védelmében tanúsított helytállásáért Bóné írásbeli elismerést adott ezrede egyik századparancsnokának, Királyi Lőrinc főhadnagyának, akit Bóné rendelt seregével (századával) Belényes környékére portyázni. Bár Királyi serege az ellenség közeledtére, tisztjeivel vakmerően szembeszegülve elvont, ő maga Belényesen maradt és a rácok ellen vitézül harcolt.³⁵

A belényesi győzelem után, január 17-én, immár a szerencsi táborból Rákóczi újabb levelet küldött Orosz Pálnak. E szerint „bizonyos hírekre nézve” a fejedelem Bóné Andrást visszarendelte, de tudja, hogy Orosz a mellette lévő erőekkel Bóné nélkül is képes folytatni „az haza kívántató szolgálatát”, valamint a parancsnoksága alatt álló hadakat együtt tartja, nem engedi szétszalani, vagy ha szét is oszlottak levele megérkezéig, összegyűjti őket, és ha kell, folytatja a császáriak elleni hadműveleteket. A kutatások jelen állása szerint az még nem teljesen ismert, hogy Orosz a következő hetekben, február elejéig pontosan hol tartózkodott, maradt-e a Tiszántúlon és meddig, vagy esetleg visszament Erdélybe, és ha igen, mikor. Mindenesetre annyit tudunk, hogy a generális-főstrázsamesterré is előléptetett Thoroczky István erdélyi főparancsnok³⁶ valamikor január második felében érkezett meg Somlyóra, majd innen január végén északkeleti irányba, Szilágycsehbe ment. Thoroczky még

---

³⁴ Debrecen város protocolluma így számolt be az ütközetről: „Bóné András Capitány Uram a Ráccokat, kik Belényes alá menvén vítták is, hétfőn estve invadálván felverte, az erről a földről vitt praedát visszanyerte, tíz Zászlókat küldvén ezen által Baranyó János nevű Katonától a Méltóságos Fejedelemhez, két tarackot, egy mozsárágyút is nyert tőlük.” MNL HBML IV. 1011. a. 26. kötet. 1696–1705. évi jegyzőkönyv. 1704. január 17-ei bejegyzés. 8.; Lásd még: AR I/I., 1873: 204.; Gottreich, 1955a: 110., 116–117., 120., 122–124.; Markó, 1933: 186–187.; Sudár, 2015: 103–114.; Sugár, 1983: 274–277.

³⁵ Az 1704 első felében íródott levél időpontjának beazonosításában segít, hogy Bóné mint a váradi ostromzár főparancsnoka és egy lovas ezred főcolonellusa („Bloquadae Varadiensis Suppremus Com-mendans uniusque Regiminis Militiae equestris Suppremus Colonellus”) írta alá. A váradi ostromzár parancsnokságát Bóné pedig, amint arról később lesz szó, 1704 első felében töltötte be, rajta kívül pedig a levél aláírói ezrede parancsnoki karának 2. és 3. embere, Nagy István vicekapitány (alezredes) és Tardy Ferenc főstrázsamester voltak. Nagy Istvánról tudjuk, hogy a szatmári ostromzárnál egy császáriakkal vívott összecsapásban 1704. július 4-én elesett és helyére szalontai Kárándy Mihály alezredes került. A keltezetlen ezredparancsnoki dicséretet közli Gottreich, 1955b: 430–431.; Lásd továbbá: Gottreich, 1955a: 125., 128.; Heckenast, 2005: 218–219.

³⁶ Heckenast, 2005: 433.

január 23. előtt Somlyóról levélben értesítette a Rákóczi hűségére tért gróf Teleki Mihályt, hogy Erdélybe vonul főparancsnoki tisztsége elfoglalására, majd Szilágy-csehből január 30-án kinevezéséről és az Erdélybe való megérkezéséről tudósította Sennyey Istvánt. Orosz Pál 1704. január végi–február eleji erdélyi működését támasztja alá ugyanakkor az a tény, hogy Sennyey István 1704. február 13-i levelében, amelyben beszámolt Orosznak a szatmári ostromzár szétveréséről, a következőket írta: „Nem kétlem ekkoráig Kegyelmed Dés vagy Bonchida tájára szerencsésen elérkezvén részünkről jól vigyázott, és kívánatosan folytatta dolgait”. Levele végén pedig arra kérte Oroszt Sennyey, hogy „arról a tájról”, vagyis Dés–Bonchida vidékéről jöjjön ki Somlyóra és ott mindaddig vigyázzon, amíg a fejedelem parancsát nem kapja meg. Az azonban biztos, hogy Orosz Pál nem sokáig maradt a tiszántúli–észak-erdélyi térségben. Miután a fejedelem leváltotta őt az erdélyi főparancsnoki tisztségről, kárpótlásként 1704. február 6/8-án generális-főstrázsamesterré léptette elő és kinevezte Kassa és Eperjes körüli hadainak generálisává, azaz a két város ostromzárának parancsnokává.³⁷

Várad mellett a másik körülzárt császári erősségnél, Szatmárnál is rosszra fordultak a dolgok 1704 februárjában a kurucok számára. Az igen tapasztalt és rátermett, több évtizede katonáskodó, a magát közkatonából tábornokká felküzdő Johann Heinrich Dietrich von Glöckelsberg császári generális-főstrázsamester³⁸ vezette helyőrség, amelyet 1703. augusztus–szeptember óta tartottak körülzárva a kuruc hadak, 1703–1704 fordulójára kezdett komoly szükségét szenvedni az élelmiszerben és takarmányban. A védők így decembertől több alkalommal is kisebb–nagyobb élelem- és takarmányszerző portyákat hajtottak végre, amelyre válaszképpen az ostromot október eleje óta irányító Sennyey István tiszántúli vezénylő generális több Szatmár környéki falut felégettett, hogy a császáriak ne tudják onnan készleteiket feltölteni. Az eközben Tokajnál tartózkodó Rákóczi parancsba adta Sennyeynek,

³⁷ MNL OL G 15 1. doboz. I.1. Capsula A.1. Fasc. 4. Katonai vonatkozású levelek (Bellica) 1703–1706.

Sennyey István generális levele csicséri Orosz Pál generálisnak és egy lovasezred (tulajdonos) ezredesének a szatmári ostromzár szétveréséről. Kisszekeres, 1704. február 13. 1–3. p.; G 16 1. doboz. I.2.a. Fejedelmi pátensék 1703–1704. II. Rákóczi Ferenc kinevezte Orosz Pált mezei hadai generális-főstrázsamesterének. Miskolc, 1703. február 6. 24. fol. (Az irat hátoldalán: „T. N. Orosz Pál és Budai István Uram Generális Fő Strázsamesterség. N°. 4.”); G 19 20. doboz. II.3.e. Pátens másolatok 1703–1709. 1704: II. Rákóczi Ferenc kinevezte Orosz Pált mezei hadai generális-főstrázsamesterének. Miskolc, 1704. február 8. 6. p.; P 1776 9. csomó. 5. tétel. Országos jelentőségű iratok 1548–1715. 11. II. Rákóczi Ferenc levele csicséri Orosz Pál főkapitánynak Bóné András visszarendeléséről és működése további folytatásáról. Szerencsi tábor, 1704. január 17.; AR I/I., 1873: 203.; A Rákóczi-szabadságharc dokumentumai 1703–1704., 2003: 138.; Heckenast, 2005: 318–319.; a kinevezési okmányok eltérő keltezéséről lásd: Mészáros, 2006: 28., 123–124.; Oláh, 2010: 250.; Teleki Mihály naplója, 2004: 159.

³⁸ Érdekes, hogy Dietrich von Glöckelsberg vezérőrnagy – 1704. április 21-től altábornagy –, aki mint legmagasabb rangú tiszt állt a szatmári császári helyőrség élén, és aki egyes adatok szerint 1703. augusztus 5-től szatmári császári commendáns is volt egyben, csak mint altábornagy szerepel az 1704. december 25-én megkötött és általa saját kezűleg aláírt és megpecsételt szatmári kapitulációs egyezményben. Az egyezmény szerint ugyanis a várparancsnoki tiszttel az a gróf Friedrich Löwenburg generális-főstrázsamester viselte, aki 1700 januárjában lett szatmári commendáns. („1mum. Sacrae Caesariae Regiaeque Maiestatis, Dominus Generalis Campi Mareschalli Locumtenens, Joannes Henricus Dietericus de Kleckelspergh, Dominus Generalis Vigiliarum Praefectus et Commendans Szathmariensis Comes de Levemburgh”). MNL OL G 16 2. doboz. I.2.d. Katonai iratok 1703–1707. No. 20. Capitulatio Szathmariensis. Szatmári helyőrség, 1704, december 25. 93–99. fol.; Heckenast, 2005: 114.; Schmidt-Brentano, 2006: 35.

hogy az ostromzároló hadak legyenek elővigyázatosak, és gátolják meg a császáriak portyáit. Az egyik ilyen császári portya során Sennyey katonái Johann Damian Philipp von Sickingen³⁹ ezredes udvarmesterét is elfogták, aki azt vallotta, hogy a helyőrség élelmiszerkészletei csak néhány hétre elegendőek, s maga Rákóczi is abban bízott Tokaj bevétele körül, hogy rövidesen Szatmár is kuruc kézre kerül.⁴⁰

1703 decemberétől 1704. február elejéig Rákóczi folyamatosan erősítéseket vezényelt Szatmár alá. Így Tokaj alól Soós János⁴¹ főkapitányt (ezereskaptányt) és ezredét, ideiglenesen Buday István ezereskaptány lovasezredének három zászlóalját (t. i. századát), majd e három század helyett január végén Belényes alól Fáy András kapitányt három századával, Máramaros vármegyéből 4–4 lovas és gyalog sereget, Szabolcs és Szatmár vármegyék nemesi felkelését, de ide vonult át Somlyóról Bélteki Tivadar⁴² ezereskaptány és gyalogezrede is. Erre több ok miatt is szükség volt. Egyrészt az ostromlók ellátási nehézségekkel küszködtek, így gyakoriak voltak a szökések, és az ebből fakadó létszámihiány. A szökések miatt pedig Sennyey 1704. január 12-én arra kényszerült, hogy pátensben utasítsa a környező vármegyéket és településeket, hogy a Szatmár alól engedély nélkül eltávozott katonákat a falvak és városok bírái kényszerítsék vissza a szatmári táborba. Amennyiben pedig ezek a kóborló katonák nem engedelmeskednek, fogják el és így hozzák őket vissza. Másrészt a fennmaradt források szerint a megéltékülő várőrséget a december–januári fagyok után, 1704. január végén–február elején az enyhülő időjárás és ebből fakadóan a Szamos folyó jegének olvadása, valamint az áradás is segítette, mivel így a Szatmártól nyugatra, a Szamos folyó bal partján, Óvárinál fekvő, még Rákóczi által 1703 októberében építtetett „Szatmári Sáncon” állomásozó kuruc hadak nehezebben tudták ellenőrizni a vár térségét. Az sem könnyítette a helyzetüket, hogy január közepétől a betegeskedő, köszvényes Sennyey István elhagyta a szatmári blokádot, hogy gyógyíttassa magát, illetve rendbe tegye birtokainak ügyeit, és e célból szabolcsi birtokára, Tornyospálcára, majd onnan bottyáni kastélyába ment. Távollétében a parancsnokságot testvérére és egyben lovasezrede vicekapitányára, báró Sennyey Ferencre hagyta, akinek Rákóczi parancsba adta január végén, hogy vigyázzon arra, nehogy a császáriak kitérésükkel élelmiszerhez és takarmányhoz jussanak a környékről, vagy más károkat okozzanak a kurucoknak és ennek érdekében, ha kell, vezényeljen csapatokat a Szatmártól délre fekvő Madarászhoz és Erdődre. Február elején Rákóczi a Szamos jobb parti, a vártól északra fekvő területek őrzéséről is rendelkezett. Ott állomásozott Buday István lovasezredének három százada, de oda vezényelte Rákóczi a máramarosi hadakat is, ezek azonban február elejéig nem érkeztek be. Február 9-én pedig utasította Sennyey Istvánt, hogy mielőbb térjen vissza a szatmári blokádroz, hogy megelőzzék ezzel az esetleges zavarokat, amelyek fenyegethetik az ostrom sikerét.⁴³

³⁹ Heckenast, 2005: 382.; Schmidt-Brentano, 2006: 93.

⁴⁰ AR I/L., 1873: 53–59., 151–157., 272.; Csátáry, 2008a: 55–59.; Esze, 1951: 86–119.; Mészáros, 2006: 25.; Mészáros, 2018: 158–161.

⁴¹ Heckenast, 2005: 389.

⁴² Heckenast 2005: 54.

⁴³ MNL OL P 1776 9. csomó. 5. tétel. Országos jelentőségű iratok 1548–1715. 6.; Adalékok II. Rákóczi Ferenc felkeléséhez Szabolcsvármegye levéltárából. II., 1909: 270–271., 274. [online: https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/MagyarTortelenmiTar_1909_57_4_10/?pg=272&layout=s – utol-

Az elszigetelt védősereg ugyanakkor nem gondolkodott a megadáson, hanem megpróbált javítani a helyzetén egy nagy erejű kitöréssel az ostromzár szétzúzása és készleteinek feltöltése érdekében. Erre 1704. február 12-én került sor, amelyről a Szatmár alá nem sokkal előbb visszatért Sennyey István, aki maga is alig tudott elmenekülni a támadók elől, részletesen beszámolt Orosz Pálhoz írott levelében. Az akcióban ágyúkkal megerősítve, másfélezer császári katona vett részt, akik hajnalban meglepetésszerűen törtek a kuruc táborra. Sennyey levele szerint „noha egy darabig jól viselte magát az Hajdúság, de mindazáltal utoljára Német tüzét nem szenvedhetvén, megfutamodott, s Táborunkban bejövén a Hídon az idegen Nemzet, az mi Lovasunk pedig gyaloginkkal össze egyeledvén [sic!],⁴⁴ az kapun hirtelen ki nem szaladhattak, így felesen oda maradván, a többi széjjel oszlott, aki lovas volt is, többire mind ott hagyván az lovát, gyalog szaladott, valamennyi élésünk, munitiónk, s egyéb alkalmatosságunk volt, azt mind az Német elnyerte, Táborunkban lévő házainkat pedig megégette. A Tisztek kik a Végén meg akarván vitézségeket mutatni, emberkedtek, többire az java odaveszett, az ki elmehetett is, egyebet az rajta valónál el nem vitt.” A beszámoló személetesen leírja, hogy a kurucok milyen súlyos ember- és anyagi veszteségeket szenvedtek a császáriak jól végrehajtott kitörése alkalmával.⁴⁵

A vereség nagyon súlyos következményekkel járt. A hadak árulást gyanítottak, úgy vélték, Sennyey összejátszott a németekkel és a várba húzódott labancokkal, és nem tett semmit a készülő támadás elhárítására. Rákóczi a vereség következtében leváltotta Sennyeyt, sőt a tábornok bodrogközi, bottyáni (Bottyán vagy Battyán, ma Boťany, Szlovákia) kastélyában házi őrizetbe helyezte, ahová katonai őrséget (dragonyos németek, illetve palotások és gyalog németek) is vezényelt Sennyey életének megóvása és a fogoly esetleges titkos levelezésének megakadályozása miatt. Az ostromzár élére pedig a generális-főstrázsamesterré előléptetett Buday István hajdúvárosi főkapitányt nevezte ki. Bár az 1704 márciusában Sennyey ellen lefolytatott hadbírószági eljárás, amelyet Bercsényi vezetett, felmentette őt az árulás vádjá alól, azonban a gondatlanság vádjában további vizsgálatot tartott szükségesnek. A másik súlyos következmény az volt, hogy a Szatmár körüli térség feletti ellenőrzést egy időre teljesen elvesztették a kurucok, és február folyamán sok, a vártól távolabb fekvő falu is behódolt a császáriaknak, akiknek így lehetősége nyílt a vár készleteinek további gyarapítására.⁴⁶

---

só hozzáférés: 2020. november 26.]; AR I/I., 1873: 53–56., 151–162., 195–204., 260–261., 268–275., 282–295.; Csatáry, 2008a: 153–159.; Esze, 1951: 108–109.; Mészáros, 2006: 25., 28.; Mészáros, 2018: 159., 161.

⁴⁴ összeelegyedvén, összekeveredvén

⁴⁵ MNL OL G 15 1. doboz. I.1. Capsula A.1. Fasc. 4. Katonai vonatkozású levelek (Bellica) 1703–1706. Sennyey István generális levele csicseri Orosz Pál generálisnak és egy lovasezred (tulajdonos) ezredesének a szatmári ostromzár szétveréséről. Kisszekeres, 1704. február 13. 1–3. p.; Esze, 1955: 144–146., 187–188.; Gottreich, 1955a: 126.; Károlyi Sándor önéletrajza és naplójegyzetei, 2004: 112.; Mészáros, 2018: 161.

⁴⁶ MNL BAZML IV. 2001. p. Mondy Miklós által rendezett iratok. 2. csomó. No. 198. Hadellátási nyugták 1704–1711. A karcasai lakosok elismervénye arról, hogy amikor Izdenczi Márton Rákóczi parancsára a bottyáni kastélyba jött 40 dragonyos némettel, 1704. január utolsó napjától szeptember 26-ig Szűcs Ferenc bodrogközi esküdt számára semmilyen adót nem fizettek. sine dato., A pácini lakosok elismervénye arról, hogy amikor Izdenczi Márton Rákóczi parancsára a bottyáni kastélyba jött 40 dragonyos némettel,

A váradi és szatmári ostromzár szétszórását ugyanakkor ellensúlyozta, továbbá a tiszántúli és felső-magyarországi hadszíntér szempontjából is nagy jelentőséggel bírt, hogy a kuruc hátországba lévő, kisebb helyőrséggel rendelkező, elszigetelt császári várak sorra adták meg magukat. 1704 januárjában kapitulált Tokaj mellett Kővár⁴⁷ és Murány is, majd őket követte aztán Munkács és Ungvár. Az 1703 kora ősztől körülzárt munkácsi vár tiszti küldöttsége 1704. február 16-án, Miskolcon írta alá a kapitulációs okmányt, majd március 1-jén adták át a várat Vay Ádám udvari kapitánynak, Rákóczi megbízottjának. Ezt követően a császári helyőrség a vár parancsnokával, Wolfgang Georg Auersperg ezredessel⁴⁸ az élen kivonult a várból és a megállapodás szerint szabadon távozhatott Bereg, Ung, Zemplén és Abaúj, illetve a kis-honti kerület, Nógrád és Nagy-Hont vármegyéken keresztül a Habsburg-kézen lévő Komárom váráig. A kapitulált helyőrség élelmezéséről, szállításáról és katonai kíséretéről Rákóczi rendeleti úton gondoskodott. Mindazon vármegyéknek ugyanis, ahol a császáriak átvonultak, rendeletet küldött, amelyben szabályozta kötelezettségeiket. Ezt ismerjük Zemplén és Nógrád vármegyékből is, amelyek közül röviden bemutatnám a Rákóczi által 1704. február 24-én, első miskolci táborozása során Zemplénnek küldött rendeletet. Ebben értesíti a vármegyét Munkács kapitulációjáról, továbbá arról, hogy a kivonuló várőrséget a megállapodás szerint Lónyay Ferenc⁴⁹ és Ilosvay Ábrahám⁵⁰ kísérik Bereg vármegyével – azaz a megye nemesi felkelésével – és a fejedelem karabélyos seregével Nagymihály felé. Rákóczi utasítja a vármegyét, hogy tegyen olyan rendelkezést, amelynek értelmében az ungi–zempléni megyehatáron fekvő Nagymihálynál a Bereg vármegyei kísérő seregeket a sajátjaival váltsa fel és kísérje a németeket a halmaji és szentistvánbaksai hidakig, ahol majd Abaúj vármegye váltja fel őket Rákóczi parancsából. Arra is utasítást ad Rákóczi, hogy a németek szállítására álljon készen hatvan négyökrös szekér és hatvan pár ökör, hogy a Bereg vármegyei szekereket és vonómarhákat felváltsák, továbbá a Szerencs és Szikszó felé vezető útjuk során a vármegye gondoskodjon a németek számára szállásról és élelmezésről, amelyet a mellettük levő commissariusok utasítása szerint fogatkozás nélkül osszanak ki számukra. A császári helyőrség kíséretével megbízott Lónyay és Ilosvay is kapcsolatba lépett ezt követően Zemplén vármegyével és a munkácsi blokádból, február 28-án levélben közölték, hogy megkapták Rákóczitól a Munkácsról kivonuló német helyőrség menetvonaláról szóló parancsot, amely Ungvártól Nagymihály felé fog megszállni. Kérik ezért, hogy rendelkezéseket oda tegyen és az állomáshelyekről commissáriusa útján előre tudósítsa őket. Ebből az is kiderül, hogy a lakosság hadélelmezési–szállítási kötelezettsége a várostromok

---

1704. január utolsó napjától szeptember 26-ig Szűcs Ferenc bodroglózi esküdt számára semmilyen adót nem fizettek. sine dato.; IV. 2005/a. R. Loc. 145. No. 160.; AR I/I., 1873: 208., 299–305.; Dongó Gyárfás, 1907: 62–64.; Esze, 1955: 144–146., 187–188.; Gottreich, 1955a: 126.; Mészáros, 2006: 28., 69.; Mészáros, 2018: 158–162.; Oláh, 2011: 308–309.

⁴⁷ Debrecen város protocolluma szerint Kővár kapitulációja után 1704. január végén ifj. gr. Teleki Mihály kővári főkapitány az ekkor Miskolcon táborozó Rákóczihoz menvén bizonyos katonasággal, megszállt Debrecen városában, míg a kővári német katonaság Kolozsvárra távozhatott. MNL HBML IV. 1011/a. 26. kötet. 1696–1705. évi jegyzőkönyv. 1704. január 31-i bejegyzés. 11.

⁴⁸ Heckenast, 2005: 30.

⁴⁹ Heckenast, 2005: 269.

⁵⁰ Heckenast, 2005: 201.

lezárulta után sem szűnt meg azonnal, hiszen amennyiben a védősereg szabad elvonulás fejében hagyhatta el az erősségeket, akkor bizony az érintett területek lakosságának kellett ellátni őket. Fontos továbbá Munkács kapcsán azt is megjegyezni, hogy Auersperg a megállapodás ellenére nem jutott el a császári vonalakig, mivel Rákóczi utasítást küldött Lónyay Ferencnek, hogy Auersperget, vicecommendánsával, de Martini Montecuccoli-ezredbeli alezredessel fogja el, előbbit vigye Lévára, ahol tartásuk fogságban. Auersperget aztán Léváról Bercsényi Murányba küldte, ahonnan csak 1704 szeptemberében szabadult ki.⁵¹

Ezt követte az 1703 szeptembere óta makacsul kitartó, de teljesen körülzárt, elszigetelt, és immár súlyos ellátási gondokkal is küszködő Ungvár kapitulációja. 1704 januárjában már az is felvetődött a várban megtartott ungi megyegyűléseken, hogy az élelmiszerkészletek szűkössége miatt a várba szorult nemesek feleségei, illetve egyes fegyverfogásra alkalmatlan és nélkülöző nemesek elhagyhassák a várat, de ebbe Franciscus Godefridus a Schwiedlich et Gsessau kapitány (hauptmann)⁵² ungvári commendáns nem ment bele, mondván, ha a nemesek és családtagjaik hűsvétig kitartanak, segítséget kaphatnak. Az is nehezítette a vár helyzetét, hogy a várparancsnok bizalmatlan volt a nemesekkel szemben, akik közül többeket hűtlenséggel vádolt. Bizalmatlanságát növelte, hogy Bercsényi levéllel fordult Ung vármegye nemességéhez, de ezt Schwiedlich feltartóztatta és nem adta át a vármegyének. Február elejére aztán Schwiedlich belegyezett, hogy a nőket a húsvéti ünnepek után kibocsássák a várból, de ez rövidesen tárgyalanná vált, miután kiderült, hogy a védők helyzete tarthatatlan.⁵³

Schwiedlich miután február közepén értesült Munkács feladásáról, nehezedő helyzete miatt – mivel a fentiekén kívül egyre jobban sújtották a védősereg körében szaporodó szökések, és a nemesség kitartása is kezdett alábbhagyni –, szintén a kapituláció mellett döntött, majd február 17-étől elkezdődtek a tárgyalások a szembenálló felek között a megadás feltételeiről. A február 26-án elkészült kapitulációtervezetet a helyőrség és a várba beszorult nemesség közös magyar és német küldöttsége vitte el Miskolcra Rákóczihoz, amely követésről egyébként február 27-én

---

⁵¹ MNL OL G 16 2. doboz. I.2.c. Katonai iratok 1703–1704. No. 5. Resolutio Celsitudinissimi Principis, quoad Puncta Capitulationis Munkácsiensis. sine dato. [1704. február–március.] 21–24. p.; MNL OL G 16 2. doboz. I.2.d. Katonai iratok 1703–1707. No. 10. Capitulatio Arcis Munkácsiensis. Miskolc, 1704. február 16. 45–50. fol.; MNL BAZML IV. 2001. b. Iratok. Fasc. 217. No. 144/a. II. Rákóczi Ferenc parancsa Zemplén vármegyének a munkácsi vár kapitulációjával kapcsolatban a megyére háruló tennivalókról. Miskolc, 1704. február 24., Fasc. 217. No. 144/b. Lónyay Ferenc és Ilosvay Ábrahám levele Zemplén vármegye közönségének. Munkácsi blokád, 1704. február 28.; Folia Rákócziána 4., 1980: 15–16.; Folia Rákócziána 9/1., 2004: 224–225., 231., 264–265.; Sípos, 2006: 1078.; Sípos, 2016: 516.; Szirácsik, 2004: 111–112.; Thaly, 1892: 124–127. [online: https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/CsaladHely_CsaladokEgyedi_SzekesiGrofBercsenyiCsalad_3/?pg=135&layout=s – utolsó hozzáférés: 2020. november 26.]

⁵² Wrede-nél Schwiedlich (Swietlich) mint két munkácsi szabadszázad (Frei-Compagnie) parancsnoka szerepel főstrázsamsterként (Obristwachtmeister), amelynek aztán gróf Auersperg volt a parancsnoka. Wrede adatával egybevág, hogy 1702-ben Ung vármegye közgyűlési jegyzőkönyve is munkácsi parancsnokként említi, míg az ungvári várparancsnok „gróf Onelli” volt. Csátáry, 2008b: 34–36., 60–62.; Heckenast, 2005: 378.; Wrede II., 1898: 567. [online: https://library.hungaricana.hu/hu/view/MitKuKKriegsArch_1898_Supplement_02/?pg=580&layout=s – utolsó hozzáférés: 2020. november 26.]

⁵³ Csátáry, 2008b: 63–66.

tudósította Zemplén vármegye közönségét báró Sennyey Pongrác,⁵⁴ az ungvári blokád egyik parancsnoka. A küldöttség Miskolcon március 2-án véglegesítette a szöveget a fejedelem megbízottaival Vay Ádámmal és Jánoky Zsigmonddal, amely „finalis capitulatiot” Rákóczi is jóváhagyott. Ungvár kapitulációjáról, valamint a németek március 16-án történő kivonulásáról Vajda Jakab⁵⁵ március 9-én tájékoztatta Munkácsi János⁵⁶ zempléni alispánt, továbbá tudatta, hogy Rákóczi a német őrség kivonulása után a körülzáró hadaknak bizonyos ideig pihenőt engedélyezett, így mivel korábban a fejedelem parancsa Zemplén vármegye nagymihályi járását az ungvári blokád ellátására rendelte, a járásba az ostrom után „három zászló alja katonát hajdúval együtt” beszállásol. A kapitulációs egyezmény alapján tehát március 16-án adták át Ungvár várát a kurucoknak. A koronás királya mellett eddig kitartó nemesség Rákóczitól személyére és vagyonára nézve kegyelmet nyert, míg azok, akik nem akartak a Rákóczi kezén lévő területeken maradni, távozhattak a király uralma alatt álló országrészekbe. A vár császári helyőrsége, amely Schwiedlich gyalogszázadából, néhány Montecuccoli-vértesből és tüzérekből állt, Ung, Zemplén és Sáros vármegyén keresztül, Makovica érintésével Lengyelországba szabadon elvonulhatott.⁵⁷

Munkács, Ungvár, valamint Tokaj bevétele azt jelentette, hogy a Tiszántúl északi részével határos Bereg és Ung, illetve Zemplén vármegyék is immár teljesen Rákóczi ellenőrzése alá kerültek, a területükön lévő erősségek nem jelentettek veszélyt a Tiszántúl és a szomszédos Tisza jobbparti alföldi és hegyvidéki tájegységek közötti kereskedelemre és közlekedésre. Az ostromban eddig résztvevő kuruc alakulatokat ezután más hadszínterekre lehetett átvezényelni, Munkács várával pedig egy hosszú ideig védhető elsőrangú katonai támaszpont jutott a kurucok kezére. A hadművelési szempontból mellékhadszíntérré vált Tiszántúlon így 1704-ben a kurucok hadművelési Szatmár és Várad vára, valamint a bácskai hadjárat keretében Szeged bevétele koncentráltak, amelyek közül a váradi ostromzár továbbra is sikertelen volt, a

⁵⁴ Heckenast, 2005: 381.

⁵⁵ Vajda Bercsenyi régi hű embere, korábbi uradalmi tisztségviselője, aki még 1703 nyarán csatlakozott a fejedelemhez. 1704 februárjában az Ungvár alatt levő hadak főkapitánya, majd 1704. március 16-tól az ungvári vár első kuruc commendánusa. Csátary, 2008b: 72–77.; Heckenast, 2005: 447.

⁵⁶ Heckenast (2005): 294.

⁵⁷ MNL OL G 16 2. doboz. I.2.d. Katonai iratok 1703–1707. No. 15. Capitulatio Unghvariensis. Miskolc, 1704. február 26.–március 2. 62–76. fol.; MNL BAZML IV. 2001. b. Iratok. Fasc. 233. No. 46/a. II. Rákóczi Ferenc pátense az ungvári vár kapitulációjával Ung, Zemplén és Sáros vármegyéken át Lengyelországba kivonuló „német” helyőrség szállításáról és élelmezése biztosításáról. Mezőkövesdi tábor, 1704. március 8. (egykorú másolat), Fasc. 233. No. 46/b. Báró Sennyey Pongrác levele Zemplén vármegye közönségének. Ungvári tábor, 1704. február 27., Fasc. 233. No. 47/a. Vajda Jakab, az Ungvár alatt levő hadak főkapitánya levele Munkácsi János zempléni alispánnak, amelyben közli, hogy 1704. március 7-én tért vissza a fejedelemtől, és „az várbeli követeknek finalis Capitulatiojok meg lett”, valamint a németek március 16-án hagyják el a várat. Közli továbbá, hogy a német őrség kivonulása után a körülzáró hadaknak a fejedelem pihenőt adott, így mivel a fejedelem parancsa Zemplén vármegye nagymihályi járását az ungvári blokád ellátására rendelte, a járásba „három zászló alja katonát hajdúval együtt” beszállásol. Ungvár, 1704. március 9., Fasc. 233. No. 47/b. Darvas Ferenc levele Munkácsi János zempléni alispánnak. Miskolc, 1704. március 4.; Csátary, 2008b: 66–72.; Köpeczi – R. Várkonyi, 2004: 185–185., 636.; Sípós, 2006: 1078–1087.; Sípós, 2016: 516–517.; Thaly, 1892: 124–127. [online:

https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/CsaladHely_CsaladokEgyvedi_SzekesiGrofBercsenyiCsalad_3/?pg=0&layout=s – utolsó hozzáférés: 2020. november 26.]

bácskai hadjárat részsikerei ellenére végső célját, Szeged megszerzését nem érte el, míg egyedül a császári haderőtől teljesen elszigetelt Szatmár bevétele járt eredménnyel.

A bácskai hadjárat

Az 1704. év egyik legfontosabb hadművelete a Tiszántúl uralmi és katonai viszonyaira is kiható bácskai hadjárat, ezen belül pedig Bácska, de a Dél-Tiszántúl egyik kulcsát is jelentő, a fontos tiszai átkelőt védő Szeged ostroma volt. Erre azután került sor, hogy a kurucok második dunántúli hadjáratában a kezdeti sikereket (Pápa bevétele, gróf Esterházy Antal⁵⁸ cs. ezredes átállása) követően a Rákóczihoz átpártolt korábbi cs. generális-főstrázsamester, a dunántúli főparancsnokká kinevezett Forgách Simon⁵⁹ vezette 18000 főnyi kuruc haderő június 13-án Koroncónál súlyos vereséget szenvedett a Siegbert Heister⁶⁰ tábornagy vezette 3600 főnyi császári haderőtől a szabadságharc első nyílt mezei ütközetében („grande bataille”).⁶¹

Rákóczi 1704 márciusában még hezitált, hogy a Duna-Tisza köze és a rácok, vagy a Dunántúl ellen forduljon. Áprilisban azonban az ostromlott Eger alól már azzal a szándékkal vonult a Duna partjára – ahol a nagyrészt Duna-Tisza közí, és a rác fenyegetés miatt átkelni vonakodó hadaival Dunaordasnál, Patajnál, majd Soltnál táborozott hetekig –, hogy a Dunántúlra menjen. A koroncói kudarc hatására azonban a Dunántúl helyett a Duna-Tisza közén és a Tiszántúl déli részén kialakított határőrvidéken élő rácok ellen fordult. Itt 1704. január első felében még Deák Ferenc ezereskapitány, Rákóczi Duna-Tisza közí hadainak fődirectora⁶² irányította a hadműveleteket, aki Ilosvay Imre ezereskapitánnyal közösen január 15-én legyőzte Dunavecscénél Wolfgang Josaphat von Kreutz (máshol Creytz)⁶³ cs. generális-főstrázsamestert, eszéki commendánst és Monasterli János⁶⁴ határőrvidéki rác kapitányt, amelynek során Kreutzot fogságba is ejtették. Deákot e poszton január közepétől báró Andrassy István⁶⁵ lovas ezereskapitány követte mint „a rác nemzet ellen rendelt katonaság directora” („contra nationem Rascianorum ordinatae militiae director”), vagy, ahogy másutt szerepel, a fejedelem „Tisza Duna között lévő Hadainak Feő Directora”. Ilyen minőségében 1704. április 18-án nagy erejű, 8000 lovasal végrehajtott rajtaütést intézett a szegedi vár ellen. Csapataival váratlanul megtámadta és elfoglalta a külső várat, nagy veszteségeket okozva az ott tartózkodó német és rác katonáknak. Johann Friedrich von Globitz várparancsnok⁶⁶ – akit nem sokkal később, május 3-án generális-főstrázsamesterré léptettek elő – is veszélyesnek ítélte a helyzetet, azonban a külső várban, más néven Palánk vagy Rácváros

---

⁵⁸ Heckenast, 2005: 133–134.

⁵⁹ Heckenast, 2005: 148–149.; Schmidt-Brentano, 2006: 31.

⁶⁰ Heckenast, 2005: 184–185.; Schmidt-Brentano, 2006: 41.

⁶¹ Markó Árpád: A koroncói csata (1704. június 13.) In: Markó, 2003: 63–93.; Kovács, 1988: 62–65.; Theatrum Europaeum, 2013: 300–304.

⁶² Heckenast, 2005: 109.

⁶³ Heckenast, 2005: 252.; Schmidt-Brentano, 2006: 22.

⁶⁴ Heckenast, 2005: 291–292.

⁶⁵ Heckenast, 2005: 24.

⁶⁶ Heckenast, 2005: 160.; Schmidt-Brentano, 2006: 35.

nevű városrészben táborozó kuruc lovasság nem rendelkezett ostromszerekkel (pl. faltörő ágyúkkal), így nem ostromolták meg a belső várat, hanem a Palánk felgyújtása után elvonultak.⁶⁷

A Szegedet ért támadásra válaszképpen, Andrásyék elvonulása után, a császáriak megrohanták és feldúlták Al- és Felszegedet, mivel magyar lakosságuk nyíltan támogatta a kurucokat. Ezt követően a városrészekből az emberek tömegesen menekültek Kecskemétre és Gyöngyösre, ahol a hadra fogható férfiak nagy része beállt a kuruc hadakba. Globitz a megrongálódott külső vár rendbetétele után ismét portyára küldte a rác huszárokat, akik egy alkalommal Kecskemét közelében, az ágasegyházai pusztán május 22-én rajtaütöttek a Rákóczi táborába igyekvő lengyelországi követeken, orvosokon és a mellettük lévő magyar katonákon. Az összecsapásban „szegény Apestaky”/„Apestaki doctort” levágták, foglyul ejtették többek között Csernel Pál kapitányt és egy Missuna Mihály nevű lengyel nemeset, valamint nagy zsákmányt szereztek, amelyet bevittek Szegedre. Június 15-én pedig, hiába erősítették a térség védelmét, a rácok elhajtották Kecskemét alól a város marháit.⁶⁸

A Duna-Tisza közti három nagy mezőváros, Kecskemét, Nagykőrös és Cegléd, valamint a Kis- és a Nagykunság Rákóczi államának fontos gazdasági és hadkiegészítési bázisai voltak. A fentebb említett események, vagy a Debrecen város tanácsülési jegyzőkönyvében és más forrásokban megörökített, 1704. június végi, Karcagújszállás elleni 800–900 „aradi Körös-Maros melléki” rác lovas és gyalog katonával végrehajtott támadás, de más 1703–1704-ben végrehajtott portyák is azt igazolták, hogy az Alföld népét folytonos fenyegetettségben tartották a tisza-marosi határőrvidék katonái. Így Koroncót követően a fejedelem is elérkezettnek látta az időt, hogy fellépjen ellenük és június végén megindította bácskai hadjáratát.⁶⁹

A fejedelem a földvári hídfőt őrző solti táborból június 29-én hadseregével megindulva július 7/8-án elfoglalta Bács várát, miután annak parancsnoka, Heinrich Pflueg Nehem-gyalogezredbeli kapitány Rákóczi első felszólítására feladta a várat, majd ezután, július 12-én Feketevíznél súlyos vereséget mért a rác határőrök seregére, és bevette Titelt. A nyári hőségben a Duna-Tisza közén sokat nélkülöztek a kuruc hadak, amelyeknek soraiban Zemplén vármegye táborba szállt nemesi felkelői is ott voltak. Megpróbáltatásaikról és a rácok ellen folytatott büntető hadjáratról pa-

⁶⁷ AR III/I., 1978: 331–335.; Esze, 1955: 147.; Hornyik: Kecskemét története. IV., 1866: 101–120., 281., 283–285.; 297–305.; Kovács, 1988: 64.; Köpeczi – R. Várkonyi, 2004: 197–203.; Mészáros, 2005: 811–834.; Mészáros, 2006: 23–24.; Mészáros, 2015: 294–295.; Veress, 1986: 110–114.

⁶⁸ AR I/I., 1873: 220–222.; Heckenast, 2005: 290.; Hornyik: Kecskemét története. IV., 1866: 120–127.; Veress, 1986: 114.

⁶⁹ A Karcag(újszállás) ellen végrehajtott rác támadásról, az ellenük kivonult szolnoki kuruc katonaság szétveréséről és a város feldúlásáról: MNL HBML IV. 1011/a. 26. kötet. 1696–1705. évi jegyzőkönyv. 1704. június 28-i bejegyzés: „Die 28 Junii. Rác híj jó, hogy Karczagújszállására reá jöven Lovas gyalog nyolc vagy kilencszázig való, amely katonaság eleiben kiment, Szolnoki két sereg és egynéhány mezei katona, a pusztán nagyobb részit elhánta, az helyet megégette, minden marhájokat elhajtotta, de a népet, ki a sánkra szorult nem bánthatta, mely miatt nagy félelemben voltunk és az egész város [t. i. Debrecen – O. T.] népe fegyverbe vigyázott.”; továbbá: Esze, 1955: 275–276., 318–319., 366–367.; Köpeczi – R. Várkonyi, 2004: 197., 203.; Seres, 2000: 241–244. [online:

https://library.hungaricana.hu/hu/view/MEGY_BEKE_BMMK_21/?pg=238&layout=s – utolsó hozzáférés: 2020. november 26.]; Veress, 1986: 114.

rancsnokuk, Berthóti Gábor⁷⁰ így írt Zemplén vármegye közönségének: „Azt is Nagyságtoknak, Kegyelmeteknek alázatosan akarám megjelenteni, hogy die 29 Junii proxime praeteriti Mensis megindulván Földvári Tábor helyéből az ideig mind Tisza s Duna közt járván, sok nyomorúságokat, Ihséget szenvedtünk, és nem többet, hanem sok tötüt nyertük. Városokat, Falukat, az merre mentük, egészen tűzzel megemésztettük.”⁷¹

A hadjárat során kimerült és súlyosan megbetegedett fejedelem ezt követően a perzselő forráságban déli irányból vonult fel hadával Szeged ellen. Július 20-án ért a városhoz, majd másnap megkezdte Szeged ostromát. A külső várat, azaz a Palánkot gyalogsága aznap rohammal be is vette és másnap délig megszállva tartotta, de a vár védőinek nagy tűzérsegi tüze arra kényszerítette az ostromlókat, hogy kivonuljanak belőle, így felgyújtották és kivonultak onnan. Berthóti így számolt be erről és a zempléni felkelők veszteségeiről: „onnan vissza térvén die 20 praesentis Szegedet meg szállottuk, más nap mindjárt, úgy mint Szent Mária Magdolna napján az Várost ostromolták, és az szegény Gyalogságinkat elől hajtották, az kit meg is vettek volt, és másnap délig benne lévén, az nagy Lövis Tüze Szerszámhányás miatt meg nem maradhattak, meggyújtván kijöttek és az Szegénynek közül ketten keserves halált szenvedtenek, elragadván mind az kettőnek ágyú Glóbis nyakukat, az egyik Ujhelyi Gombkötő, a másik Tarcali, négyen halálos sebben vannak, kiket ma Kecskemétre elküldöttem, és az egyiknek lábát is már elmetszettem, csak az jó Isten tudná kiszámlálni minémű nagy nyomorúságban vagyunk, ha Nagyságtok Kegyelmetek nem fogja orvosolni, lehetetlen subsistálnunk,⁷² éppen sokan elbetegedtenek, kiket itten orvosolni lehetetlenség, Haza pedig nem bocsátják”.⁷³

Rákóczi, akinek betegsége súlyosbodott az ostrom alatt, és ezért ideiglenesen nem is tudta hadseregét személyesen irányítani, ráadásul az ostromtűzérsege is késett, sőt lőpor- és élelmiszerkészletei kifogyóban voltak, egyelőre megelégedett a vár körülvételével és szüneteltette az ostromot. E nehézségei miatt követséget küldött a temesvári török pasához, amelynek tagja volt Louis Michel, Charles Ferriol konstantinápolyi francia követ titkára, aki még május 25-én érkezett a Porta üzenetével a

---

⁷⁰ Berthóti 1704 tavaszán Zemplén vármegye substitutus viceispánja (helyettes alispánja), majd a fejedelem táborában tartózkodó vármegyei nemesi felkelés kapitánya. MNL BAZML IV. 2001. b. Historicorum Tomus XIX. Fasc. 193. No. 273. „A Duna Vize mellett táborozó Nemes Zemplény Vármegyei Lovas és Gyalog renden lévő Nemesség” levele Zemplén vármegyéhez. Dunaföldvári tábor, 1704. június 3.; IV. 2001/p. Mondy Miklós által rendezett iratok. 1. csomó. No. 166. Kérelmek, panaszlevelek. Benne: Berthóti Gábor substitutus viceispán levele vitézlő Vályi Györgyhöz, Zemplén vármegye esküdtjéhez Kistoronyára. Cselej, 1704. április 5., Lajstromozatlan, évrendezett vegyes közgyűlési iratok. 13. csomó. 16–18. század. 18. század. Keresztes Ferenc Zemplén vármegyei jegyző utasítása Soós Gábor szolgabírónak, hogy adja meg a 60 magyar forintnyi tartozását Berthóti Gábornak, aki, mint Zemplén vármegye kapitánya, Földvárnál 107 vágómarhát vett 300 magyar forint értékben, amelyhez 240 forintot II. Rákóczi Ferenc secretariusától, Pápai Jánostól vett kölcsön, hatvan forintot meg a saját pénzből tett hozzá. Gálszécs, 1705. március 12.; Heckenast, 2005: 61.; Oláh, 2012: 50–51.

⁷¹ MNL BAZML IV. 2001. b. Iratok. Fasc. 217. No. 125. Berthóti Gábor levele Zemplén vármegyéhez. Szegedi tábor, 1704. július 27.; AR I/I., 1873: 224–225.; AR III/I., 1978: 336.; A Rákóczi-szabadságharc dokumentumai 1703–1704., 2003: 188–189.; Köpeczi – R. Várkonyi, 2004: 202–205.; Mészáros, 2005: 811–834.; Márki I., 2011: 340–341.; Veress, 1986: 114.

⁷² subsistál – megmarad, helytáll

⁷³ MNL BAZML IV. 2001. b. Iratok. Fasc. 217. No. 125.; AR III/I., 1978: 338–339.; Köpeczi – R. Várkonyi, 2004: 205–206.; Márki I., 2011: 341–342.; Veress, 1986: 114–115.

fejedelem dunapataji táborába, továbbá a tolmács szerepét ellátó francia sebésze. Küldetésük célja az volt, hogy egyfelől 300 mázsa puskaport kérjenek a töröktől, másrészt engedélyt arra, hogy a Szegednél táborozó kuruc haderő ellátására a Temesközéből pénzért élelmiszert szállítsanak, továbbá távolítsák el a határról az oda menekült rácokat, nehogy visszatérhessenek. Ezen túlmenően Rákóczi és a török Porta között 1704-ben folyó tárgyalások során a fejedelem szeretett volna katonai támogatást szerezni török zsoldoshadak – de nem szultáni segédcsapatok – formájában, továbbá biztosítékot kért arra, hogy a török a katonai támogatás fejében nem kezd ismét hódításba Magyarországon. A követség azonban nem járt sikerrel, mivel a pasa Rákóczi minden kérését visszautasította, továbbá bejelentette, hogy igényt tart Szeged várára is, ha Rákóczi elfoglalja azt. Rákóczit a pasa magatartása és követelése, amelyet francia sebésze, Dupont hozott a tudomására, igencsak elgondolkodtatta.⁷⁴

A francia sebész távollétében a bányavárosokból hívtak Rákóczihoz egy evangélikus orvost, langenthalai Lang Jakab Ambrust,⁷⁵ aki sikeresen meg is gyógyította a fejedelmet, majd rövidesen tábori főorvosa is lett. Az ostrom a betegeskedése alatt nem sok eredményt hozott, ugyanakkor fontos tárgyalások színtere lett, mivel megérkeztek I. Lipót német-római császár és magyar király békekövetei, ráadásul Erdélyből és a Dunántúlról is jó híreket kapott a fejedelem. Bár az erdélyi hadszíntéren váltakozó sikerrel folytak a harcok, de nyárra az erdélyi kuruc haderő eredményei – pl. Székelyudvarhely és Kővár várainak⁷⁶ januári elfoglalása; a Maros völgyében és a hozzá délről kapcsolódó Hátszegi-medence, Kenyérmező és Retyezát vidékén Illye, Branyicska, Kolcvára, Szászváros, Alvinc, Szászsebes, Gyulafehérvár; továbbá Marosvásárhely, (Szász-)Medgyes, (Kerelő-)Szentpál, Beszterce, Bethlen várának augusztus közepére eredményesen befejeződő ostroma,⁷⁷ Gyalu bevétele,⁷⁸ a szeptember végére sikerrel záruló Görgény ostroma – nyomán az 1704. július 5-ére, Gyulafehérvárra összehívott országgyűlésen Rákóczit július 8-án Erdély fejedelmévé választották. Károlyi Sándor pedig Szentgotthárdnál július 4-én szép győzelmet aratott a Dunántúlon állomásozó Heister támogatására érkező gróf Johann Joseph von

⁷⁴ Louis Michel a pasa Szeged átadására irányuló követelését csak Ferriol márkinak jelentette, Rákóczi előtt elhallgatta. AR III/I., 1978: 339.; Benda, 1962: 189–209.; Köpeczi, 2002: 30., 76–77.; Köpeczi – R. Várkonyi, 2004: 206.; Márki I., 2011: 342–343.; Michel emlékirata, 2004: 63–68.; Veress, 1986: 115–116.

⁷⁵ MNL BAZML IV. 2001. p. Mondy Miklós által rendezett iratok. 2. csomó. No. 198. Hadellátási nyugták 1704–1711. Langenthal dr. Lang Jakab Ambrus (doctor medicus), II. Rákóczi Ferenc udvari orvosa nyugtája. Patak, 1708. december 16.; Heckenast, 2005: 261.

⁷⁶ Kővár kapitulációjáról: MNL OL G 16 I.2.f. Erdélyre és Partiumra vonatkozó iratok 1703–1710. Sub Nro. 2. Capitulatio Kövariensis. Remete (Kővár-vidék), 1704. január 17. 8–10. pp.; MNL OL P 1776 9. csomó. 5. tétel. Országos jelentőségű iratok 1548–1715. 12. Harhoczky/Harhovszky Vencel és Luczai István levele Orosz Pál (?) tábornokhoz. Váralja, (a levél szövege alapján talán Szinyérváralja?) 1704. január 23.; Teleki Mihály naplója, 2004: 156–159.

⁷⁷ Bethlen kapitulációjáról: MNL OL G 16 I.2.f. Erdélyre és Partiumra vonatkozó iratok 1703–1710. Nro. 6. Bethlen Várának Capitulatioja. Bethlen, 1704. augusztus 14–15. 25–29. pp.

⁷⁸ A Kolozsvártól nyugatra fekvő Gyalu kapitulációjáról: MNL OL G 16 2. doboz. I.2.c. Katonai iratok 1703–1704. No. 7., No. 12. Gyalu várának a gróf Csáky László, Rákóczi „egyik Ezere Fő Colonellusa”, valamint „kívül belül lévő hadak Fő Commendánsa”, valamint Nagyszegi Gábor kapitány, gyalui vicekommendáns által megkötött német–magyar nyelvű kapitulációs okmánya. Gyalu vára, 1704. július 20. 41–53. p.; AR I/I. 1873: 225., Heckenast, 2005: 94., 300–301.

Rabatta⁷⁹ császári generális-főstrázsamester csapatai felett. Ezekről így tudósította Berthóti Zemplén vármegyét a szegedi táborból július 27-én: „Római Császár követjei⁸⁰ itten iterato⁸¹ vannak, az kik békességet járnak, ajánlván magát Római Császár, hogy Josephus⁸² halála után legyen szabad Electio,⁸³ és valamit kérnek, in omnibus⁸⁴ kívánja complacéálni,⁸⁵ de itt hallani sem akarják, mi leszen abból csak a jó Isten tudja. Urunkat Erdélyi Fejedelemmek választották, de acceptálni⁸⁶ nem akarja. Föl földlen [Felföldön] úgy mint Dunántúl Horváth Országából [Horvátországból] jövéen 5000 Német és Horvát Hajszternek [Heisternek] conjunctiojára,⁸⁷ azt Károly [Károlyi] Sándor Uram ő Nagysága megverte 11 zászlót, két szekér dobot ide küldötte”.⁸⁸

Rákóczi számára ezek közül az erdélyi fejedelemmé választás híre volt diplomáciai szempontból a legfontosabb, hiszen uralkodói címmel a birtokában nagyobb mozgástérrel rendelkezhetett a külpolitikai tárgyalások során, ugyanakkor a Berthóti-levéltben említett hezitálása a fejedelmi cím elfogadásával kapcsolatosan arra vezethető vissza, hogy az erdélyi rendek korlátozni kívánták a fejedelmi hatalmat, valamint még élt mostohaapja, Thököly Imre, Erdély 1690-ben megválasztott fejedelme, aki szeretett volna visszatérni a fejedelmi trónra. A betegeskedő és a török által sem támogatott Thököly személye azonban már egyre kevésbé játszott szerepet Rákóczi politikai elképzeléseiben, amit az is igazol, hogy 1704 elején elkezdte saját erdélyi fejedelemsége politikai előkészítését.⁸⁹

---

⁷⁹ Heckenast, 2005: 350.; Schmidt-Brentano, 2006: 79.

⁸⁰ Feltehetően a Széchenyi Pál kalocsai érsek által küldött követekről lehet szó. Lásd: KO V., 1897: 87–88.

⁸¹ lat. iterato – ismételt

⁸² I. József magyar király

⁸³ electio – választás, azaz itt királyválasztás értelemben

⁸⁴ lat. in omnibus – teljesen, egészen

⁸⁵ lat. complacéálni – tetszésére tenni(?)

⁸⁶ lat. acceptálni – elfogadni

⁸⁷ lat. conjunctio – egyesülés

⁸⁸ MNL OL G 19 II.2.e./A. 1704: Néhai báró Orlay Miklós hadának gyalog és lovas tisztjei levele Rákóczihoz, amelyben kéri a fejedelmet, hogy új parancsnokuknak hagyja meg az általuk választott Barcsay Gergely kapitányt, mivel Orlay halálával kapcsolatosan Thoroczkai István generális-főstrázsamester, erdélyi főparancsnokra gyanakodtak. Közlik azt is, hogy Thoroczkai és gr. Teleki Mihály ezereskapitány és gyulafehérvári commendáns utasítása ellenére, a fejedelem tudta nélkül nem vonulnak ki Gyulafehérvárról és hagyják üresen, mivel ők foglalták el, továbbá Barcsayn kívül másnak nem is akarnak engedelmessékedni. Gyulafehérvár, 1704. május 11. 49–51. p.; MNL BAZML IV. 2001. b. Iratok. Fasc. 217. No. 125.; AR I/I., 1873: 225.; AR III/I., 1978: 339–340.; Adalékok II. Rákóczi Ferencz felkeléséhez Szabolcsvármegye levéltárából. II., 1909: 284. [online:

https://adtpplus.arcanum.hu/hu/view/MagyarTortnelmiTar_1909_57_4_10/?pg=287&layout=s – utolsó hozzáférés: 2020. november 26.]; A Rákóczi-szabadságharc dokumentumai 1703–1704., 2003: 194–195.; Cserei, 2004: 347–348.; Erdély története. II., 1988: 897–902.; Heckenast, 2005: 45., 317., 368., 429–430.; KO V., 1897: 81–89., 103–104.; R. Kiss I., 1906: 1–47. [online: http://real-j.mtak.hu/4115/1/MagyarTortnelmiTar_1906_54_4_07.pdf – utolsó hozzáférés: 2020. november 26.]; Kovács, 1988: 64–65.; Köpeczi – R. Várkonyi, 2004: 205–208.; Márki I., 2011: 342–343., 449–462.; Markó, 1933: 174–208.; Mészáros, 2005: 811–834.; Pál-Antal, 2009: 117–118.; II. Rákóczi Ferenc erdélyi hadserege, 1994: 41–49., 73.; Szaniszló Zsigmond naplói. V., 1890: 315–318. [online: https://adtpplus.arcanum.hu/hu/view/MagyarTortnelmiTar_1890_38_3_13/?pg=318&layout=s – utolsó hozzáférés: 2020. november 26.]; Wesselényi: Sanyarú világ. I., 1983: 58–168., 672–677.

⁸⁹ AR III/I., 1978: 339–340.; Benda, 1962: 189–209.; Köpeczi – R. Várkonyi, 2004: 205–208., 215–216.

Eközben tovább folytatódott Szeged ostroma. Rákóczi július végén a három várostól, Kecskeméttől, Nagykőröستől és Ceglédttől 400 jó fegyveres gyalogost kíván ostromserege kiegészítésére, míg Pest-Pilis-Solt vármegyétől 1300 embert kért számmal az ostromsáncok kiépítésére. Ugyancsak július végén a Dunántúlról táborába rendelte a koroncói vesztést, Forgách Simont, hogy megbeszéléseket folytasson vele, valamint tárgyaljon a szegedi vár kapitulációjáról a védőkkel. A fejedelem azonban augusztus 3-án, a vár bevételét illetően bizakodó hangú ellenparancsot adott Forgáchnak és utasította, hogy amennyiben megindult már Szeged felé, térjen vissza a Dunántúltra és ott folytassa szolgálátát. Forgách azonban – akit már ekkor leendő erdélyi főparancsnokként emlegettek⁹⁰ – folytatta útját Szeged alá és augusztus 8-án Rákóczi táborában tartózkodott, ahol felmerült, hogy rábízzák az ostrom irányítását. Augusztus 6-án megérkezett a fejedelem tüzérsége, valamint erősítésként Esterházy Dániel⁹¹ és Szemere László⁹² csapatai is, így elkezdődhetett a vár lövetése. Ez ugyan nem okozott súlyos károkat, de a három hete tartó szigorú ostromzár következtében kezdett fogyni a vár élelmiszerkészlete. Ráadásul a rác katonaság körében felütötte a fejét az árulás: Pero Jurinác kapitány vezetésével a rác tisztek és katonák egy része át akarta adni a várat Rákóczinak. Ezt azonban Globitz meghiúsította, a rác kapitányt elfogatta, hadbíróság elé állította, amely halálra ítélte. Az ítélet végre is hajtották, sőt a kapitány fejét elrettentésül kitűzték a vár délkeleti saroktornyára.⁹³

A betegségéből lábadozó fejedelem végül rövidesen felhagyott az ostrommal. Tüzérsége nem tudta volna megtörni Globitz ellenállását, ráadásul előtte volt a bécsi udvar új békeajánlata, továbbá megérkezett hozzá Széchenyi Pál kalocsai érsek levele, aki újabb tárgyalást ajánlott, valamint a tárgyalások idejére fegyverszünetet. Ehhez jött még a temesvári pasa Rákóczi számára kedvezőtlen magatartása is. Így Rákóczi, aki 1704. augusztus 12–13-án még kiadta a szegedi táborban az igen fontos, a szabad vallásgyakorlatot részletesen szabályozó rendeletét, befejezte a vár ostromát és a bácskai hadjáratban kimerült hadaival augusztus 13/14-én elvonult Csongrád–Szolnok–Gyöngyös irányába. Gyöngyöst jelölték ki ugyanis a Béccsel történő meg egyezés feltételeiről a fejedelem és udvara, illetve Széchenyi Pál között lefolytatásra kerülő tárgyalások helyszínéül, ahol szeptember 2-án Rákóczi el is fogadta a szembenálló felek közötti fegyverszünetről szóló egyezményt.⁹⁴

⁹⁰ Érdekes, hogy a Szebenben tartózkodó erdélyi főurak már 1704 májusában hallottak arról, hogy Forgách Simon lesz az erdélyi kuruc főparancsnok. Lásd: Wesselényi: Sanyarú világ. I., 1983: 97.

⁹¹ Heckenast, 2005: 134–135.

⁹² Heckenast, 2005: 405–406.

⁹³ AR III/I., 1978: 339–341.; Hornyik: Kecskemét története. IV., 1866: 130–131.; KO V., 1897: 87–88., 96–112.; Márki I., 2011: 343.; Veress, 1986: 116–117.

⁹⁴ MNL MOL P 396 – 1. Acta Rakociziana. No. 573. Szepesi János levele Károlyi Sándorhoz. Csongrádi tábor, 1704. augusztus 15. In: Acta Rakociziana DVD; MNL BAZML IV. 2001. b. Iratok. Religionaria. Fasc. 220. No. 417. Religionis liberum exercitium Catholicis, Aug. et Helv. Conf. addictis indulget Francisci Rákóczy. (II. Rákóczi Ferenc rendelete a szabad vallásgyakorlatról Zemplén vármegyéhez. Szegedi tábor, 1704. augusztus 12.) – Lásd: Oláh, 2018: 120–123.; AR III/I., 1978: 339–341.; Hornyik: Kecskemét története. IV., 1866: 130–131., 306–308.; KO V., 1897: 87–88., 114–116., 121–123., 126–128., 133–139.; Köpeczi, 2002: 110–111.; Köpeczi – R. Várkonyi, 2004: 205–206., 216–218.; Márki I., 2011: 343–344., 354–369.; Veress, 1986: 115–117.

A váradi ostromzár és a Dél-Tiszántúl hadi eseményei 1704 februárjától az év végéig

Nagyvárad környékén és a Dél-Tiszántúlon 1704 januárja után csak kisebb jelentőségű, a váradi blokád helyreállítását és fenntartását célzó hadmozdulatok, kuruc és császári élelemszerző és felderítő portyák, rajtaütések voltak. Gottreich szerint Várad körül átlagosan csekély, mintegy 2000 fős kuruc haderő lehetett, míg a császári helyőrséget 1706. évi adatok alapján mintegy 2300–2400 főre becsülte. Ugyanakkor Bóné András, aki a források alapján úgy tűnik, hogy februártól június elejéig volt az ostromzár főparancsnoka, 1704. június 2-án Buday Istvánnak írott levele szerint nem féltette táborát a váradiak kitörésétől, mert „szoros dispositió⁹⁵ alatt alkalmas hadat” hagyott ott. A blokádban részt vevő kuruc erők tábora 1704 első felében Kismarjában volt. Itt állomásozott Bóné ezrede, továbbá Bihar vármegye nemesi felkelése, valamint a bihari „kishajdúvárosok” mintegy 200 főnyi katonasága is Szunyogh György⁹⁶ parancsnoksága alatt, annak 1704. december végén–1705 januárjában történt fogságba eséséig. Rajtuk kívül Bóné vezénylete alatt álltak némely „szegénylegény törökök”, és egy báró Limprecht János („Joannes de Limbrecht”)⁹⁷ hadnagy, majd kapitány vezette 80 fős, korábban Váradon és Jenőn szolgált német katonaszökevényekből, hadifoglyokból álló század is. Bóné szinte teljesen bihariakból álló lovasezrede a tiszántúli lovasezredek közül a jobb harcértékűek közé tartozott. Bóné és huszárezrede Várad alatti táborozása nagy biztonságot jelentett Bihar vármegye népének, mivel a váradi labancok és rácok szabad portyázását amennyire lehetett, meggátolta. Ezért is tiltakozott Bóné az ellen, hogy Buday István generális négy századát a szatmári ostromzárhoz akarta vezényeltetni. Az pedig kifejezetten nagy riadalmat keltett, amikor májusban Rákóczi parancsot adott Bónénak, hogy „a keze alatt lévő hadaival” vonuljon a Dunaordasnál lévő táborába. Debrecen e parancs hallatán – a május 16-ai tanácsülési jegyzőkönyv szerint – attól tartott, hogy az ellenség elpusztítja majd a környéket, de ugyanitt a folytatásban azt írják, hogy „intimáltatik ugyan, a körül lévő helységekkel a Váradi Commendánsnak kedvét kereshessük.” E megjegyzés a blokád gyengeségét jelzi, hiszen úgy tűnik, a Várad körüli települések fontolgatták, hogy gróf Johann Franz Colonna von (Völs) Fels ezredes,

---

⁹⁵ lat. intézkedés, rendelkezés

⁹⁶ Szunyogh Györgyöt Rákóczi 1704 tavaszán nevezte ki a bihari hajdúvárosok lovas- és gyalog, valamint a szabolcsi hajdúvárosok gyaloghadainak főkapitányává, aki azonban ténylegesen csak a bihari hajdúvárosok katonaságát vezényelte egészen az 1704. december végén–1705. január elején Komádiban Tököli-Popovics János aradi rác főkapitány vezetésével végrehajtott sikeres rác rajtaütés alkalmával bekövetkezett fogságba eséséig, amelyről Barkóczy Krisztina egy 1704. (valójában a levél szövegekörnyezete alapján 1705.) január 25-ei keltezésű levélben tudósította férjét, Károlyi Sándort. Katonai működéséről annyit tudunk, hogy Bóné és Szunyogh 1704. április végén a váradi labancok Micskét ért, nagy károkat okozó támadása után válaszul Várad alá vonultak, ahonnan a várórség 450 marháját elhajtották. Adalékok II. Rákóczi Ferencz felkeléséhez Szabolcs vármegye levéltárából. II., 1909: 299–300. [online: https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/MagyarTortnelmiTar_1909_57_4_10/?pg=272&layout=s – utolsó hozzáférés: 2020. november 26.]; AR I/I., 1873: 68.; Barkóczy Krisztina levelei férjéhez, Károlyi Sándorhoz. I., 2011: 34–35., 48–49.; Heckenast, 2005: 425.; Seres, 2009: 392–441. [online: http://epa.oszk.hu/00000/00018/00059/pdf/EPA00018_hadtortnelmi_2009_02_392-442.pdf – utolsó hozzáférés: 2020. november 26.]

⁹⁷ Heckenast, 2005: 267.

váradí commendáns⁹⁸ kívánságait teljesítsék. Nem meglepő azonban, hogy Debrecen protocolluma szerint Bóné ezt mindaddig nem akarta megengedni, amíg Várad alatt tartózkodik. Kijelentésével viszont nagy aggodalommal töltötte el Debrecen, mivel nem tudták, mitévők legyenek ilyen helyzetben. A hajdúvárosi gyalogság Szatmár alá vezénylése is szóba került 1704 áprilisában Buday részéről, de Rákóczi, mivel a váradí sánc biztosítására is szükség volt, végül is nem járult ehhez hozzá, sőt április végén parancsot adott Budaynak, hogy a letartóztatott és halálra ítélt Kis Albert ezereskapitány gyalogezredét Pataki/Pataky Mihály parancsnoksága alatt Szatmár alól Várad alá küldje, amely úgy tűnik májusban valóban Váradhoz közelebb táborozhatott.⁹⁹

Bóné és lovasezredét tehát Rákóczi május közepe, majd június 2. táján a táborába rendelte. Mivel azonban nem akarta megfelelő erők nélkül hagyni a blokádot, odarendelte a volt váradí császári tiszt Hatzogan Markuly kapitányt,¹⁰⁰ Fonáci Máttyás¹⁰¹ lovas ezereskapitányt, valamint Szappanos István¹⁰² ezereskapitányt és Vajó Andrást, aki azonban nem engedelmeskedett Rákóczi parancsának és nem vonult Váradhoz. Bóné végül nem csatlakozott Rákóczihoz, útja Szolnok felé vezetett, mert híre jött, hogy a rácok arrafelé portyáznak.¹⁰³ Így Szolnok–Mezőtúr térségében maradt nagyjából június második feléig, amikor is ezredével Szatmár térségébe vonult át az ottani ostromzárhoz.¹⁰⁴

Érdekes adalékul szolgál ugyanakkor a váradí ostromzár hézagosságáról, hiányosságairól, a császári helyőrség portyáiról és a partiumi kuruc erők nehézségeiről

⁹⁸ Heckenast, 2005: 145.; Schmidt-Brentano, 2006: 21.

⁹⁹ MNL OL G 19 II.2.c./A. 1704: Joannes de Limbrecht hadnagy levele Rákóczihoz, amelyben többek között kéri kapitánnyá előléptetését. Marjai(?) tábor („in Castris Mariensis”), 1704. június 5. 62–63. p.; MNL HBML IV. 1011. a. 26. kötet. 1696–1705. évi jegyzőkönyv. 1704. január 19-ei és május 16-ai bejegyzés. 8., 56; AR I/I., 1873: 68., 79–80., 83–85., 165–166., 207., 215–216., 223–225.; Barkóczy Krisztina levelei férjéhez, Károlyi Sándorhoz. I., 2011: 34–35., 48–49.; Gottreich, 1955a: 114–115., 124–125.; Gottreich, 1955b: 430–431.; KO V., 1897: 60–61.; Seres, 2009: 392–441. [online: http://epa.oszk.hu/00000/00018/00059/pdf/EPA00018_hadtortnelmi_2009_02_392-442.pdf – utolsó hozzáférés: 2020. november 26.]

¹⁰⁰ Heckenast, 2005: 182.; Hada 1704 őszén, az erdélyi kuruc hadsereg mustrajakor Komlósi/Komlóssy Sándor ezereskapitány parancsnoksága alatt Várad alatt volt. II. Rákóczi Ferenc erdélyi hadserege, 1994: 45., 77–78., 207–211.

¹⁰¹ Heckenast, 2005: 148.

¹⁰² Heckenast, 2005: 399–400.

¹⁰³ Lásd ezzel kapcsolatosan fentebb a Karcag elleni 1704 június végi rác támadásról szóló hírt. MNL HBML IV. 1011. a. 26. kötet. 1696–1705. évi jegyzőkönyv. 1704. június 28-i bejegyzés. A rácok és császáriak 1703 utáni tiszántúli és ezen belül a Nagykunságig felhatoló portyáiról, a kuruc kori karcagi sáncról, valamint a Nagykunság népének Rákóczi utasítására 1705 táján Rakamazra költöztetéséről lásd még Antal, 1969: 44–45., 48–49. [online: https://library.hungaricana.hu/hu/view/JNSM_Sk_1969_olvasokony/?pg=0&layout=s – utolsó hozzáférés: 2020. november 26.]

¹⁰⁴ MNL OL G 16 2. doboz. I.2.c. Katonai iratok 1703–1704. No. 187. (189.). II. Rákóczi Ferenc parancsa Vajó Andrásnak, aki korábbi parancsainak nem engedelmeskedett és ezredével nem vonult át a váradí blokádroz, hogy ezen parancsának kézhez vétele után hatod napra a keze alatt lévő hadakkal vonuljon Szatmár alá, ahol Buday István generális-főstrázsamester alárendeltségében fog szolgálni. Solti tábor, 1704. június 10. 129–130. p.; MNL HBML IV. 1011. a. 26. kötet. 1696–1705. évi jegyzőkönyv. 1704. május 16-i bejegyzés. 56; AR I/I., 1873: 72., 125–126., 165–166., 220–225.; Gottreich, 1955a: 124–131.; KO V., 1897: 80–81.; II. Rákóczi Ferenc erdélyi hadserege, 1994: 207–211.

Szoboszlai Sámuel¹⁰⁵ sólyomkői várkapitány 1704. augusztus 3-án Rákóczihoz írott levele. A Nagyváradtól a Királyhágón át Kolozsvárra menő országúttól északra, a Réz-hegységben,¹⁰⁶ Váradtól mintegy 60 kilométerre fekvő bihari erősség ekkor a Váraddal szembeni kuruc védelmi övezetbe tartozott. A levélből kiderül, hogy 1703 őszén „ülte meg” a pusztán álló várat, őrségét pedig a román származású Csurullya János gyalog ezerskapitány¹⁰⁷ ezredének a sólyomkői uradalomból való két tized¹⁰⁸ oláh (román) hajdúja és néhány magyar hajdú adták 1704 nyaráig. Velük oltalmazta meg a várat az ellenség Sólyomkő elleni rajtaütésekor is és csináltatta meg a vár palánkját, mivel a vidék elnéptelenedett. Csurullya ezredét azonban Rákóczi Komlói/Komlóssy Sándor ezerskapitánynak¹⁰⁹ adta, aki embereit a várhoz küldte, hogy az ott szolgáló hajdúit kikérje. Szoboszlai azonban addig, amíg nem értesítette erről a fejedelmet, nem tett eleget az ezredes kérésének, mivel így a vár gyakorlatilag védtelen maradt volna, ugyanis az alsó vár őrségét mindössze Csurullya két tized oláh hajdúja, míg a felsővárét nyolc magyar hajdú adta, továbbá a vár fegyverzetéhez tartozott egy mozsárágyú is. Szoboszlai azért sem akarta kiadni a hajdúkat, mivel tartott a környéken portyázó „Várad oláh Loboncok”¹¹⁰ támadásától. Azon a véleményen volt, hogy nemhogy csökkenteni, hanem inkább növelni kell a helyőrség létszámát, mivel „ha azon oláh Loboncok Váradon meg fognak szűkülni¹¹¹ mind ebben az Erdőkben fognak tolvajkodni állani”. Akkor pedig Sólyomkőről érdemes őket üldözni, nem máshonnan. Arról is írt, hogy 1704 nyarán a várad helyőrség a környező vidékre több ízben leveleket is küldött, hogy éleést vigyenek be nekik, amelyek levelek közül azon a héten kettőt is elfogott. Ennek hatására Szoboszlai megparancsolta a környéken, hogy halálbüntetés terhe mellett („életek fejk vesztése alatt”) tilos élelmiszert az ellenségnek eljuttatni. Mindezek miatt a várkapitány arra kérte a fejedelmet, hogy vagy „Csurullya uram hadából”, vagy Sebesvárról – mint-hogy ott több hajdú van – mintegy harminc hajdút vezényeljen át, mivel a Királyhágón túli Sebesvárnál nincs akkora ellenséges mozgolódás, mint Sólyomkő térségében, ahol a várad császári katonaság élelemszerző akciókat hajt végre, mint pl. a Körösön túli malmoknál. Ha azonban lenne annyi hajdúja, hogy a várban is hagyasson őrséget, negyvened magával is utánuk menne a Körösön túli erdőkben, hogy elfoghassa őket. Levele végén gazdasági híreket közöl a közelgő szüretre tekintettel a Rákóczi által birtokolt élesd–sólyomkői uradalomhoz tartozó élesdi¹¹² szőlők állapotáról, amelyeket, bár a vidék elnéptelenedett, megműveltetett és igen szép is, de nincsenek hozzá hordói. A lakatlan falvakban találtak ugyan hordókat, de ha a lakosság hazatér, keresni fogja azokat, így azt javasolta, hogy mivel a parasztok nem tudták a szőlőket megművelni Sólyomkő vidékén és így kevés boruk lesz, engedje

---

¹⁰⁵ 1703–1704-ben sólyomkői várkapitány, valamint 1704-ben sólyomkői udvarbíró is. Lásd Heckenast, 2005: 420–421.

¹⁰⁶ A Réz-hegység a Tiszántúllal szomszédos nagytáj, az Erdélyi-középhegység, vagy Erdélyi-peremhegyvidék nyugati tájegysége.

¹⁰⁷ Heckenast, 2005: 103.

¹⁰⁸ A tized (tizedalja) itt katonai alegységet jelent, elvileg 10 katonából álló alegység, élén a tizedes állt.

¹⁰⁹ Heckenast, 2005: 242.

¹¹⁰ Váradon császári szolgálatban álló román katonák

¹¹¹ szükségét szenvedni, nélkülözni

¹¹² Élesd, románul Aleşd, ma Románia

meg neki, hogy pénzért vehessen hordót. Végül levele utóiratában beszámolt a vár-
őrség kárvallásáról, amely a vár elleni korábbi rajtaütéskor érte őket. A hajdúk
ugyanis jószágait a vár körüli hegyeken tartották, és amikor a labancok a vár alá
mentek, egy részük reggeltől délig a vár kapuja felől keményen puskázta az őrséget,
ezzel lehetőséget adva a csapat másik részének, hogy ez idő alatt elhajtsa az őrség
minden marháját 15 lóval együtt. Emiatt Szoboszlai arra kérte a fejedelmet, hogy
valamennyi „költséget” utaljon ki az őrség kárainak enyhítésére.¹¹³

A váradi blokád parancsnoka 1704 második felétől – azaz már Szoboszlai levele
születésekor is – egy sárosi főrend és volt Gombos-huszárezredbeli császári kapi-
tány, a Rákóczi által – egyes adatok szerint – már 1704 májusában brigadérossá elő-
léptetett báró Palocsay György¹¹⁴ lett („Váradi Bloqvadának és körül belül való Pas-
susoknak Fő Commendója”), aki eleinte a kismarjai táborban állomásozott. Július
16-án innen tudósította Bóné Andrászt Rákóczinak a rácok felett Feketevíznél aratott
győzelméről, Titel bevételéről és arról, hogy a fejedelem Szeged alá vonul. A debre-
ceni városi tanács július 20-i jegyzőkönyvi bejegyzéséből arról értesülünk, hogy a
Kismarján táborozó Palocsay 1000 hajdú szállítására 200 lovas szekeret kért a város-
tól, vagyis az ostromzárban bizonyosan szolgált nagyjából egy ezrednyi gyalogos is
1704 nyarán.¹¹⁵

A források alapján úgy tűnik, Palocsay július végétől már nem Kismarján táboro-
zott, ugyanis 1704. augusztus 5-én arról írt nagybátyjának, Károlyi Sándornak, hogy
átvette a váradi ostromzár parancsnokságát, és nemrég a Várad melletti Püspöki-
hez¹¹⁶ vonult csapataival, ahol sáncot emeltetett („most éppen Váradhoz szállottam,
Püspökihez az haddal holott is erős sáncot csináltattam”). Azt is megírta, hogy há-
rom nappal korábban Váradról kiszökött hozzá a váradi labancok egy főstrázsames-
tere és kapitánya huszonkét katonával együtt, akik átálltak Rákóczi hűségére és re-
méli, hogy a többi is kiszökkik. Levele végén arra kérte Károlyit, érje el a fejedelem-

---

¹¹³ Szoboszlai levele is alátámasztja Gottreich megállapítását a váradi ostromzár gyengeségéről, azaz a laza
körülzárolás miatt a császáriak képesek voltak élelmiszerral ellátni a várat akár nagyobb, 50–60 kilométe-
res távolságról is, jelentősen növelve ezzel a várőrség harcképességét és egyben csökkenve Rákóczi hada-
inak esélyét a vár bevételére. MNL OL G 19 II.2.e./A. 1704: Szoboszlai Sámuel sólyomkői várkapitány
levele II. Rákóczi Ferenchez. Sólyomkő, 1704. augusztus 3. 101–104. p.; Gottreich, 1955a: 124., 128.;
Papp, 1998: 36–37., 50., 89.

¹¹⁴ ŠAP Šarišská župa (Sáros vármegye) 1561–1789. III. B. Acta politica. b. Spisy. 1704: 107/pol/1704/b.
Báró Palocsay Mihály kapitány levele cserneki Dessewffy Ferenchez, Sáros vármegye alispánjához,
amelyben kifogásolja a Dessewffy november 26-ai levelében foglaltakat. Csircs (Csércs), 1704. november
26. – Érdekes, hogy itt Palocsay Mihály a bátyját „Generális Uram”-ként említi.; Heckenast, 2005: 325–
326.; Mészáros, 2006: 41., 125–126.

¹¹⁵ MNL OL G 15 4. doboz. I.1. Capsula A.2. Fasc. 1. II. Rákóczi Ferenc fejedelem feljegyzései 1703–1704.
5tus Extractus. Ex originalibus ungaricis excerptus Anno 1704. a die 14. 7bris; ex Literis variorum Anni
1703 a D. Generali datis. 149. Palocsay György levele Bóné Andrászhoz. Kismarjai tábor, 1704. július 16.
45. p.; MNL HBML IV. 1011. a. 26. kötet. 1696–1705. évi jegyzőkönyv. 1704. július 20-ai bejegyzés. 82.;
ŠAP Šarišská župa (Sáros vármegye) 1561–1789. III. B. Acta politica. b. Spisy. 1704: 107/pol/1704/a.
Báró Palocsay Mihály kapitány levele Sáros vármegyéhez. Palocsa vára, 1704. november 25.,
107/pol/1704/b.; Adalékok II. Rákóczi Ferencz felkeléséhez Szabolcsvármegye levéltárából. II., 1909:
295–300. [online:

https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/MagyarTortnelmiTar_1909_57_4_10/?pg=272&layout=s – utol-
só hozzáférés: 2020. november 26.]; AR I/I., 1873: 224–225.; Barcsa, 1900: 53–54.

¹¹⁶ Biharpüspöki, vagy Váradpüspöki, románul Episcopia Bihor, ma Nagyvárad (Oradea) része, ma Romá-
nia.

nél, hogy a szatmári ostromzár főparancsnoka („fő Commandérozó Generálisa”) legyen, ez esetben ugyanis a Várad alatt táborozó Palocsay ugyanis akkor közelebb lenne hozzá és szabadabban meglátogathatná. Szeptember 29-én sürgős levélben arról értesítette az ekkor már a Tiszántúlon állomásozó Károlyit, hogy értesülése szerint Aradról a következő éjszaka kivonulnak a rácok, de hogy hová szándékoznak menni, azt még nem tudta. Tartott azonban támadásuktól, amely válasz lenne „minapi” Várad elleni portyájukra, ezért, mivel kevés a lovassága, kérte Károlyit, hogy küldje el a mellette összegyűlt lovas hadakat segítségül néhány napra, mert „non putaremtül”¹¹⁷ tartott, noha megkapta a fejedelem parancsát a császáriakkal kötött 1704. szeptember közepétől október végéig tartó fegyverszünetről. Ezzel függhet össze a debreceni városi tanács október 3-i jegyzőkönyvi bejegyzése, amely szerint Palocsay arra a hírrre, hogy az aradi rácok Sarkad felverésére készülnek, ismét 200 lovas szekeret kért a gyalogság számára, azaz körülbelül egy ezrednyi gyalogságot kívánt szállítani. 1704. november 21-én pedig szintén a (várad-)püspöki táborból Rákóczi parancsára hivatkozva fenyegette meg Szabolcs vármegyét, mivel többszöri felszólítása ellenére sem jelentek meg a nemesi felkelés lovasai a várad-i ostromzárban való szolgálatra. Ezért közölte, hogy akár katonai erővel is rákényszeríti a megyét, hogy személyes hadfelkeléssel szolgáljanak Váradnál és ne úgy, mint eddig, hogy csak a szegényebb nemeseket küldték a táborba. Ez egyúttal azt is jelenti, hogy Szabolcs vármegye nemesi felkelése 1704 őszén már Várad alatt is szolgálhatott.¹¹⁸

A fejedelem Palocsaynak, mint volt császári huszártisztnek adományozta 1704 őszén egy reguláris lovas-, azaz karabélyosezred főcolonellusságát is. Emiatt testvérét, a mellette szolgáló báró Palocsay Mihályt, az új lovasezred első compániájának kapitányát¹¹⁹ novemberben haza is küldte Sárosba a század toborzására, ahol Palo-

---

¹¹⁷ lat. véletlen esettől, meglepetéstől

¹¹⁸ MNL MOL P 396 – 1. Acta Rakocziana. No. 549. Palocsay György levele Károlyi Sándorhoz. Püspöki tábor, 1704. augusztus 5., No. 624. Palocsay György levele Károlyi Sándorhoz. Püspöki, 1704. szeptember 29., No. 974. Makai István „Kegyelmes Urunk Ó Nagysága Belényesi Praesidiarius Hadainak Kapitánya levele Károlyi Sándor főgenerálishoz. Belényes, 1705. január 3. (Makai ebben a levélében generálisnak írja a püspöki sáncban táborozó Palocsayt.) In: Acta Rákócziana DVD.; MNL HBML IV. 1011. a. 26. kötet. 1696–1705. évi jegyzőkönyv. 1704. október 3-ai bejegyzés. 100.; Adalékok II. Rákóczi Ferenc felkeléséhez Szabolcs vármegye levéltárából. II., 1909: 285., 295. [online: https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/MagyarTortenelmiTar_1909_57_4_10/?pg=272&layout=s – utolsó hozzáférés: 2020. november 26.]; Márki I., 2011: 354–369.; Theatrum Europaeum, 2013: 307–310.

¹¹⁹ Testvére, báró Palocsay Mihály ekkor szintén rendelkezett bizonyos katonai tapasztalatokkal. 1703 őszén csatlakozott Rákóczihoz, amikor is Palocsa és Dunaveczt/Dunajec váraiba befogadta Rákóczi őrségét, aki erre Palocsa vára és az ottani határszoros kapitányává nevezte ki. 1704 februárjában, az eperjesi ostromzárban Dessewffy Ferenc sárosi alispán és kapitány parancsnoksága alatt szolgálatot teljesítő Sáros vármegye nemesi felkelésének főhadnagya („Supremus Ductor Baro Michael Palocsay” – ez a nemesi felkelés kapitánya után következő rendfokozat). A Károlyi Sándor tábornagy parancsnoksága alá tartozó erdélyi és tiszántúli ezredek 1706. február 26-án, Diószegen kezdődött hadimustrájakor bátyja reguláris lovas karabélyos ezredében kompániás kapitány, a 4. század parancsnoka. 1707 őszén csatlakozott a Bécsből Felső-Magyarországra érkezett, a ruszinok Rákóczi elleni fellázításával megbízott Hodermarszki János József görög katolikus püspökhöz és elpártolt a fejedelemtől. A palocsai uradalombeli birtokrészeit a fejedelemtől György bátyja kapta meg. ŠAP Šarišská župa (Sáros vármegye) 1561–1789. III. B. Acta politica. b. Spisy. 1704: 62/pol/1704. II. Rákóczi Ferenc parancsa Sáros vármegyéhez, amelyben utasítja a vármegyét, hogy minél nagyobb számban keljenek fel és szálljanak táborba az eperjesi ostromzárhoz, ahol nemzetes és vitéz Luby György parancsnoksága alá fognak tartozni. Miskolc, 1704. február 4., 88/pol/1704. Keresztesi Dessewffy Ferenc Sáros vármegyei alispán, illetve Luby György colonel-

csay Mihály katonái ellátása és toborzása miatt nézeteltérésbe került Sáros vármegye hatóságával. Levélváltásukból kiderül, hogy az új reguláris kuruc lovasezred toborzóközrete a vármegye információja szerint nem Sáros, hanem Bihar és Máramaros volt,¹²⁰ míg Palocsay Mihály arra hivatkozott, „hogy Nemes Bihar Vármegye az Váradi Bloqvadásban, Máramaros az Szagmariban¹²¹ talpol és strázsál és keményen hadakozik” ráadásul a hadgyűjtő pátens alapján arra hivatkozott, hogy ott gyűjthet katonát, ahol kaphat.¹²²

Palocsay György ugyanakkor a szervezés alatt álló huszárezredébe lépett és szolgálatot teljesítő katonák fizetésével kapcsolatos gondokról, valamint ezzel összefüggésben a még nem teljesen feltöltött ezrede harctéri veszteségeiről tudósította Rákóczi 1704. december 17-én Várad alól. Levelében azt is megírta, hogy a váradi helyőrségtől nem kell tartani a környéknek, több hadat nem is kér a blokádhoz, ellenben Arad környékére igen, hogy meggátolhassák az aradi rácokat abban, hogy megsegítsék Váradot. („Az Váradi ellenség mia már Kegyelmes Uram ez a föld békével maradhat és az itt való Bloqvadaban több Had nem is kívántatik, csak Arad körül holott az Ráczságnak ezen Bloqvadara igyekező gonosz szándékát meggátolhassa, azon ellenség már most igyekezik, hogy felszabadíthassa Várad vára szorulását.”) Végezetül arról is panaszt tett, hogy a mellette lévő, 100 főre gyarapodott német katonák fizetését Grabarics Jakab¹²³ diószegi inspektortól nem kapta meg, ezért ez ügyben is várja a fejedelem parancsát.¹²⁴

Annyi bizonyos, hogy a blokádban szolgáló kuruc haderő ellátásában Szabolcs és Bihar vármegyék, a bihari „kishajdúvárosok”, valamint Debrecen is részt vállalt. Debrecen 1704-ben - a tanácsülési jegyzőkönyv szerint - csak a váradi blokádban szolgáló legénységi állományú gyalogos és lovas katonák (gregariusok) és lovaik számára 35600 kenyeret, 287 vágómarhát, 2585 köből abrakot, 266 szekér szénát és 126 kőszót szállított, ehhez járult még a tisztek számára adott sokszori „discretio”, azaz ajándék. Szabolcs vármegye esetében pedig többek között fennmaradt II. Rákóczi Ferencnek, egy 1704. július 22-én a szegedi táborból küldött, a hadellátás szervezésének részleteibe is bepillantást engedő rendelete, amely kötelezte a vármegyét a váradi blokád élelmezésére. A fejedelem kifejti rendelete elején, hogy a váradi helyőrség kitorésének megakadályozására és a vár „megvételek” elősegítésére meg kellett az ostromzárát erősíteni. Annak érdekében pedig, hogy az ostromzárhoz rendelt hadak élelmezése biztosított legyen – ami által hasznosabban szolgálhatják az országot, valamint a környező lakosságot is megoltalmazzák az ellenségtől – a

---

lus/főkapitány és commendáns/főcommendáns megállapodása az eperjesi ostromzárban szolgáló kuruc seregek ellátásáról. Sárosi tábor/kastély („In Castro Sáros”), 1704. február 17., 120/pol/1704/a. Sáros vármegye nemességének lustrája. Kiszzeben, 1704. február 27.; Heckenast, 2005: 111–112., 190.; KO V., 1897: 405–407., 744–748.; Thaly III., 1873: 172–184.

¹²⁰ A Palocsay-karabélyosezred hadkiegészítési területéhez tartozott még kezdetben a fentiekén kívül Szabolcs és Bereg vármegye is. Ságvári, 2002: 204–207.

¹²¹ Szatmáriban

¹²² ŠAP Šarišká župa (Sáros vármegye) 1561–1789. III. B. Acta politica. b. Spisy. 1704: 107/pol/1704/a. és 107/pol/1704/b.; Ságvári, 2002: 189–228.

¹²³ Heckenast, 2005: 167.

¹²⁴ MNL OL G 19 II.2.e./A. 1704: Palocsay György levele II. Rákóczi Ferenchez. Váradi blokád, 1704. december 17. 185–187. pp.

szükséges természetbeni hadellátás irányítására kinevezte csicseri Orosz Györgyöt főinspektornak,¹²⁵ a később jelentős közéleti pályát befutó bihari köznemest, Baranyi Miklóst¹²⁶ pedig commissariusnak (hadbiztosnak). Feladatuk az volt, hogy a váradi blokádban lévő hadak ellátására és egyéb szükségleteinek biztosítására rendelt vármegyéktől, amennyire lehet, a kivetés szerinti élelmiszert, szekereket és gyalogszeres embereket (munkaerőt) havonta eljuttassák a diószegi prófontházba.¹²⁷ A rendelet szerint a vármegyére eső legújabb portaszám (135) alapján Szabolcsra kivettek havonta 472,5 köböl lisztet, 270 mázsa húst, 23 szekeret és 11 gyalogszeres embert. Rákóczi arra is utasította a megyét, hogy saját hatáskörében intézkedjen arról, hogy ez a hadellátási kötelezettség a főinspektor, vagy a commissarius felszólítására – mindaddig, amíg szükséges, vagy más utasítás nem érkezik – jusson el havonta a diószegi prófontházba, úgy, hogy a következő havi ellátmány már az előző hónap közepére legyen ott hiánytalanul.¹²⁸

Rákóczi e Szabolcs vármegyének szóló rendeletét némileg módosította a Vihnyén, 1704. október 8-án kiadott rendeletével, amely azért is érdekes, mert képet kapunk a váradi blokádban ekkor szolgált kuruc katonaság fegyvernemi összetételéről is. Rákóczi utal arra, hogy korábban a megyét a váradi blokád ellátására kötelezték, de mivel az ott szolgáló hadak inkább gyalogságból álltak, az abrak és szénaadás inkább a szatmári blokádban szolgáló hadak számára szükséges, mivel az ellátásukra rendelt vármegyék, részben a császári helyőrség többszöri kitérései által okozott károk, részben az ott szolgáló hadak nagyobb létszáma miatt annyira kimerültek, hogy nem tudják teljesíteni takarmányadási kötelezettségüket. Ezek miatt Rákóczi a közlegő tételre tekintettel parancsot adott csicseri Orosz György főhadbiztosnak, hogy mivel az Ecsed és Püspöki táján kaszált széna nem fedezi a két blokádban szolgáló hadak szükségleteit, készítsen olyan, a portaszámokhoz igazodó felosztást, amellyel megelőzik azt, hogy a hadak a kevés takarmány kimenni kényszerüljenek a megye településeibe, amellyel egyrészt elhanyagolják az ország szolgálatát, másrészt megterhelik a lakosságot. Rákóczi ezek után utasította a megyét, hogy a korábbiaknak megfelelően továbbra is lássa el élelmiszerekkel a váradi blokádot, míg a hadak széna- és abrakszükségletének megyénkénti felosztásáról Orosz György fog dönté-

---

¹²⁵ Csicseri Orosz György 1704. június 28-tól a váradi és szatmári blokád commissariusainak inspektora, 1704. július 22-től pedig a váradi és szatmári blokád főinspektora, augusztus 28-tól főhadbiztos. Heckenast, 2005: 318.

¹²⁶ Heckenast, 2005: 44.; Papp, 1998: 44–45.

¹²⁷ Diószeg (Bihardiószeg, románul Diosig, ma Románia) a Rákóczi-szabadságharc idején Bihar vármegye egyik legjelentősebb mezővárosa, ahol a forrás szerint prófontház, azaz katonai élelmezési raktár volt. Esze, 1951: 40–45.

¹²⁸ MNL HBML IV. 1011. a. 26. kötet. 1696–1705. évi jegyzőkönyv. 1704. január 11-i, január 13-i, január 19-i, március 9-i, július 20-i, október 3-i és december végi bejegyzés. 7., 8., 36., 82., 100., 120.; MNL SzSzBML IV. A. 1. b. Fasc. 5. No. 9. II. Rákóczi Ferenc hadellátási rendelete Szabolcs vármegye számára, amelyben élelmet, szekereket és munkásokat kér a váradi blokádhoz. Szegedi tábor, 1704. július 22.; Adalékok II. Rákóczi Ferenc felkeléséhez Szabolcsvármegye levéltárából. II., 1909: 284–288. [online: https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/MagyarTortenelmiTar_1909_57_4_10/?pg=272&layout=s – utolsó hozzáférés: 2020. november 26.]; AR I/I., 1873: 215–216.; Gottreich, 1955a: 131.; KO V., 1897: 60–61.; Seres, 2009: 395–396. [online: http://epa.oszk.hu/00000/00018/00059/pdf/EPA00018_hadtortenelmi_2009_02_392-442.pdf – utolsó hozzáférés: 2020. november 26.]

ni, a megye pedig saját hatáskörében hozzon olyan rendelkezést, hogy a főhadbiztos utasítása alapján a rá kivetett havonkénti takarmánymennyiséget késlekedés nélkül juttassa el ahhoz az ostromzárhoz, ahová Orosz rendeli. Végezetül Rákóczi arról is részletesen rendelkezett, hogy a beszolgáltatásra kerülő takarmány megfelelő mennyiségű és jó minőségű legyen.¹²⁹

Várad térsége, illetve a Dél-Tiszántúl katonai erőviszonyaiban 1704 őszén az jelentett bizonyos változást, hogy Károlyi Sándort, a mezei hadak főgenerálisát Rákóczi az újabb sikertelen dunántúli hadjáratot követően átvezényelte a Tiszántúlra, amelyről Károlyi szeptember 15-én Hevesről írott levelében tájékoztatta a kolozsvári táborban tartózkodó gr. Csáky Lászlót.¹³⁰ Levele elején arról írt, hogy néhány nappal korábban az addig a táborában lévő Szilágyi András és Diószeghi Pál magukhoz vettek bizonyos számú katonaságot, és a préda kedvéért bementek Erdélybe. Ezért kérte Csákyt, hogy mind Szilágyit és Diószeghit a mellettük lévő katonákkal, mind pedig más magyarországi katonákat, akik csak a „Praeda praetextussa alatt”¹³¹ mentek Erdélybe, kényszerítse a visszatérésre, ha pedig nem akarnak kijönni Erdélyből, akkor fogja el, verje vasra őket és úgy küldje ki. Arra is megkérte Csákyt, hogy legyen figyelemmel az ilyen katonákra, akik „a Haza szolgálatát kerülik”, és küldje őket vissza Magyarországra. Közölte továbbá, hogy Rákóczi parancsára átkel a Tiszán és Debrecenben lesz 4–5 napig, ott találhatják meg a katonák. Károlyi valóban nem sokáig időzhetett Debrecenben, mivel Szappanos István ezereskapitány¹³² szeptember 21-én már innen válaszolt neki és közölte, hogy hadai nincsenek szétszéledve, hanem mellette vannak, de a parancsára visszafordul oda, ahonnan jött. Kérte ugyanakkor Károlyit, adja parancsba a provisoroknak,¹³³ hogy gondoskodjanak hadai elegendő ellátásáról. Levele második felében azután az „Aradi commendáns”¹³⁴ fegyverszünettel kapcsolatos megkereséséről számolt be. A levélből úgy tűnik, hogy a parancsnok értesítette Szappanost a fegyverszünetről, és megüzente neki, hogy ez idő alatt ne hadakozzon, de ő ezt a császáriak „csalogatásának” (megtévesztésnek) gondolta. A levél arról árulkodik, Szappanos nem tudott a fegyverszünetről, és Borosjenő alól elhajtatta a németek marháit. Szappanos csatolta Károlyinak írott leveléhez a commendáns megkeresését „a Colonich instructiojával egyetemben” azzal a megjegyzéssel, hogy ő a fejedelemtől semmilyen megállapodásról nem értesült, „amely a békességet illette volna”, ezért is tűnik úgy, hogy a fegyverszünetről szóló és a harcok beszüntetésére irányuló császári tájékoztatást csak csalárd megtévesztésnek gondolta, amelynek nem hitt. E levél tanúsága szerint a fegyverszünet híre még nem minden kuruc parancsnokhoz jutott el szeptember közepén, de később a fegyverszünet időszaka a Tiszántúlon katonailag valóban nyugodtabb volt. Szeptember végén – úgy tűnik – Károlyi is birtokain tartózkodott,

¹²⁹ Adalékok II. Rákóczi Ferenc felkeléséhez Szabolcsvármegye levéltárából. II., 1909: 287–288. [online: https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/MagyarTortenelmiTar_1909_57_4_10/?pg=272&layout=s – utolsó hozzáférés: 2020. november 26.]

¹³⁰ Heckenast, 2005: 94.

¹³¹ lat. a préda ürügye alatt, azaz a zsákmányolás kedvéért

¹³² Heckenast, 2005: 399–400.

¹³³ lat. udvarbíró, tisztartó

¹³⁴ Ekkor Löffelholz az aradi vár commendánsa, míg Tököli-Popovics János az aradi rác főkapitány.

mivel Bóné András és Pósalaki János debreceni jegyző¹³⁵ Apátiba, illetve Baktára, míg Palocsay György Károlyba címezte a neki szóló leveleket.¹³⁶

Károlyi hadainak állomáshelyéről ugyanakkor szeptember végén épp Pósalaki János fent említett – a Rákóczi-szabadságharc kitörésének időszakára fontos adatokat tartalmazó, valamint a kuruc hadak fegyelmi viszonyaira is rávilágító – panaszleveléből értesülhetünk. Pósalaki diószegi szőlőjének megtekintésére menve útközben, „a Pályi¹³⁷ nyírerdőn kívül”, Léta térségében¹³⁸ találkozott négy zászlóalj (század) katonával. Közöttük volt Károlyi lovasezredének két tisztje, Pósalaki „régí ismerőse”, Pikó Demeter¹³⁹ és Török Péter¹⁴⁰ hadnagyok. Ők néhány nappal korábbi sérelmük miatt, ti. azért, mert Károlyi debreceni tartózkodásakor, magának Károlyinak a parancsa alapján nem engedték be őket a városba, „solemnis militaris executio”-t¹⁴¹ hajtottak végre rajta, azaz agyba-főbe verték Pósalakit a katonák szemelátára, és csak Nyíri András ezereskapitány¹⁴² érkezése mentette meg az életét, aki sebesülten elvergődhetett végre Diószegre. Károlyi egyébként e miatt az eset miatt Pikó Demetert és Török Pétert decemberben lefogatta és fogolyként Kassára küldte. Károlyi később, 1704 őszén–telén hadaival Várad térségében táborozott. Október végén, november elején csapataival egészen Makóig hatolt le, mivel XIV. Lajos francia király követét, Des Alleurs márki altábornagyot¹⁴³ kellett volna katonai biztosítással a fejedelemhez kísérenie, aki november 3-án Nándorfehérvárról Temesvárra érkezett, de a törökök neki és kíséretének egészen 1705. február elejéig nem engedték meg, hogy belépjen a magyar területre. Ezt követően Károlyi majd egy hónapig, november közepe és december közepe között leginkább Földesen tartózkodott, itt rendezte be főhadiszállását levelei és naplója tanúsága szerint. Ebben az időszakban azzal bízták meg, hogy mihelyt a francia követség engedélyt kap, hogy elindulhasson török felségterületről, biztosítsa Des Alleurs megfelelő erejű kíséretét

¹³⁵ Heckenast, 2005: 346.

¹³⁶ MNL MOL P 396 – 1. Acta Rakociana. No. 624., No. 631. Károlyi Sándor levele gróf keresztszegi Csáky Lászlóhoz, Rákóczi generális-főstrázsamesteréhez (sic!). Heves, 1704. szeptember 15., No. 632. Szappanos István levele Károlyi Sándor főgenerálishoz. Debrecen, 1704. szeptember 21., No. 633. Bóné András levele Károlyi Sándorhoz, Rákóczi mezei hadai főgenerálisához. Angyalosi tábor, 1704. szeptember 25., No. 634. Pósalaki János levele Károlyi Sándorhoz, Szatmár vármegye örökös főispánjához, Rákóczi mezei hadai egyik főgenerálisához Diószeg, 1704. szeptember 26. In: Acta Rákóciana DVD.; KO V., 1897: 159–161.; Kovács, 1988: 62–69., 196–203.; Theatrum Europaeum, 2013: 307–310.

¹³⁷ Monostorpályi – Hosszúpályi térsége

¹³⁸ Ma Létavértes része, korábban Bihar vármegyei, ma Hajdú-Bihar megyei település.

¹³⁹ A karcagújszállási származású Pikó, vagy Zöld Demeter Károlyi Sándor hadainak 1706-os mustrajegyzéke szerint Károlyi mezei lovasezrede 4. századának parancsnoka főhadnagyi rangban. A Károlyi Sándor tábornagy parancsnoksága alatt álló lovas és gyalogezredek 1706. évi mustrakönyve. Károlyi Sándor [Újvárosi Szűcs János által vezényelt mezei lovas] ezrede. 31. p. In: Acta Rákóciana DVD.; Heckenast, 2005: 341.

¹⁴⁰ Egy Török Péter nevű főhadnagyt Károlyi Sándor hadainak 1706-os mustrajegyzéke szerint Károlyi mezei lovasezredében szolgált, mint „voluntarius”, azaz önkéntes (szám feletti) tiszt. A Károlyi Sándor tábornagy parancsnoksága alatt álló lovas és gyalogezredek 1706. évi mustrakönyve. Károlyi Sándor [Újvárosi Szűcs János által vezényelt mezei lovas] ezrede. 31. p. In: Acta Rákóciana DVD.

¹⁴¹ lat. ünnepélyes katonai ítélet-végrehajtás/kivégzés, itt tkp. hatalmaskodás

¹⁴² Heckenast, 2005: 309–310.; Seres, 2009: 402. [online:

http://epa.oszk.hu/00000/00018/00059/pdf/EPA00018_hadtortnelmi_2009_02_392-442.pdf – utolsó hozzáférés: 2020. november 26.]

¹⁴³ Heckenast, 2005: 111.; Mészáros, 2006: 110–114.

az ellenséges dél-alföldi császári csapatokkal szemben, valamint amíg itt állomásozik, oltalmazza a császáriak ellenében is a vidéket. Így a parancsnoksága alatt álló ezredek, mint pl. saját lovasezrede, amelyet a református Gencsy Zsigmond¹⁴⁴ ezereskapitány vezényelt, vagy a szintén református bihari ezereskapitány, Nyíri András vezetett lovasezred, illetve a tapasztalt szabolcsi lovassági tisztt, Ibrányi László ezereskapitány lovasezrede időnként Várad körül is portyáztak. Rákóczi parancsára aztán december második felében, karácsony táján egy nagyobb szabású portyázó hadműveletet hajtott végre Belényes, Borosjenő és Gyula térségében. Erről így írt feleségének, Barkóczy Krisztinának Debrecenből december 19-én kelt levelében: „... tegnapi napon érkezék az M[éltóságos] Fejedelem parancsolatja, hogy Bellényes, Jenő és Gyula fele menjek és így már Édesem oda kell holnap után indulnom... Én is megpróbálom Jenőt, Gyulát pisztollyal. Jenőnek várához nem bízom, hanem Gyulát remélem.” Károlyi tehát Borosjenő és Gyula irányába támadott, előbbi bevételét – ostromtüzérség hiányában – reménytelennek tartotta, de úgy vélte, Gyulát esetleg megszerezheti. Csapatai karácsony táján Borosjenő alatt sikeresen megütköztek az ottani ráccokkal, akikből sokat levágtak, vagy a Kőrösbe szorítottak, és zsákmányoltak 200 marhát is, december 28-ára pedig kitzúzte a Gyula elleni támadást. Ez azonban megghiúsult, mivel ezereskapitányai, Gencsy Zsigmond és Ibrányi László lovasságukkal együtt elkéstek. A dél-bihari kuruc erősség, Belényes helyzetéről is beszámolt az 1704. december végén, 1705. január elején feleségének írott levelében, amely szerint, ha tisztjét oda nem küldte volna, fellázadtak volna.¹⁴⁵ Majd 1705. január 2-án, Biharkeresztesről írott levelében arról tudósított, hogy Debrecenbe vonul, és ott várja be a Belényesből érkező Nyíri Andrást. Károlyi tehát a december végi Borosjenő és Gyula térségében végrehajtott hadmozdulatai után Berekböszörmény, Biharkeresztes térségébe vonult vissza, itt töltve az évvégét és az újesztendő első napjait, majd január elején megindult Debrecenen és Miskolcon át a fejedelem verebélyi táborába.¹⁴⁶

¹⁴⁴ Heckenast, 2005: 157.

¹⁴⁵ A belényesi kuruc helyőrség commendánsa ekkor Makai István. MNL MOL P 396 – 1. Acta Rakocziana. No. 974. Makai István „Kegyelmes Urunk Ó Nagysága Belényesi Praesidiarius Hadainak Kapitánya levele Károlyi Sándor főgenerálishoz. Belényes, 1705. január 3. In: Acta Rákócziana DVD. Leveléből az derül ki, hogy a helyőrség és Bihar vármegye belényesi járásának szolgabírája, Várnay Gáspár között a zsoldfizetés és annak mértéke körül támadt nézeteltérés és zendülés, amelynek során, úgy tűnik tetteleg bántalmazták („megdöfölték”) a szolgabíró. Várnay e miatt panaszt tett Palocsay György „generális” előtt, Palocsay pedig Makai távollétében hadbírószági vizsgálatot kezdett, és több katonát fogságra vetett, akiket a püspöki sánca akart vitetni. E miatt azonban hatásköri nézeteltérés alakult ki Palocsay és a közben Rákóczitól visszatért Makai commendáns között, aki vitatta Palocsay eljárásának jogszerűségét, mivel szerinte neki, mint várkapitánynak kell első fokon helyben eljárni az ügyben a lefogatott helyőrségi katonák felett, ráadásul Palocsay egyoldalúan, a felperes szolgabíró panasza alapján hozott döntést. Bánkúti, 1988: 112–116. [online:

https://library.hungaricana.hu/hu/view/MEGY_BEKE_BMMK_11/?pg=112&layout=s – utolsó hozzáférés: 2020. november 26.]; Heckenast, 2005: 278.

¹⁴⁶ MNL MOL P 396 – 1. Acta Rakocziana. No. 634. Pósalaki János levele Károlyi Sándorhoz Szatmár vármegye örökös főispánjához, Rákóczi mezei hadai egyik főgenerálisához. Diószeg, 1704. szeptember 26., No. 641. Károlyi Sándor levele Barkóczy Krisztinához. Földes, 1704. december 3., No. 974., MNL OL P 398 35388. Károlyi Sándor levele Barkóczy Krisztinához. Földes, 1704. november 25., 35389. Károlyi Sándor levele Barkóczy Krisztinához. Békés, 1704. november 8., 35390. Károlyi Sándor levele Barkóczy Krisztinához. Földes, 1704. november 12., 35396. Károlyi Sándor levele Barkóczy Krisztinához. Földes, 1704. december 11., 35398. Károlyi Sándor levele Barkóczy Krisztinához. Földes, 1704. decem-

Károlyi 1704 őszi–téli tiszántúli táborozása azért is érdekes a térség hadtörténete szempontjából, mert egy Földesről, 1704. november 14-én Rákóczihoz írott levelében javaslatot készített a Körös-Maros köze és az Erdéllyel határos dél-tiszántúli terület védelmének megszervezésére. Leveléhez mellékelte egy jegyzéket azon erősegekről, amelyek feladata lett volna a Körösök vidéki frontvonalon, az Aradon, valamint a Maros-melléken, Gyulán és Borosjenőn állomásozó rác és császári erők elleni védelem, azaz Károlyi egy „végvárvonalat” akart megszervezni a térségben. Erre annál is inkább szükség volt, mert a császári erők, különösen is az aradi rácok portyái (1704: bihari katasztrófa, Karcag feldúlása, dévaványai portya, Szalonta és Tulka felégetése, stb.) állandó fenyegetést jelentettek a Rákóczi fennhatósága alá tartozó közép- és dél-tiszántúli területeken.¹⁴⁷

A Károlyi-féle 1704 őszi tervet az alábbiakat javasolta. Abban az esetben, ha a Tiszántúl veszélyeztetett déli részén jelentősebb mezei haderő lenne, ami szükség esetén mindenkinek segíteni tud, akkor a „végekben”, vagyis a kuruc kézen lévő erősségekben nem kell nagyobb erőket állomásoztatni, csak annyit, amely néhány napig kitartana, amíg a segítség meg nem érkezik. Ilyen nagyobb létszámú mezei haderő azonban nem volt a Tiszántúlon, de ennek ellenére a véghelyeken mégsem szükséges nagyobb helyőrséget tartani, mivel bármerre is támadna a teljes aradi rác katonaság, egy-egy helyőrség csak néhány napig lenne képes feltartóztatni őket. Károlyi szerint elég lenne csak kisebb, mozgékony őrségeket elhelyezni „vigyázó formában”, amelyek figyelnék az ellenséges csapatmozgásokat, és amikor szükséges, értesítik a fenyegetett terület lakosságát, hogy azok gondot viselhessenek magukra, vagy ha nagyobb kuruc csoportosítás állomásozik ott, akkor azok akadályoznák meg az ellenség betöréseit.

Károlyi ugyanakkor a készülő erdélyi hadjáratral összefüggésben egy olyan tervet vázolt fel Rákóczinak, amely szerint a hadjárat nyitányaként egy nagy erejű támadással kellene kiiktatni a Körös-Maros közén lévő császári erőket. Azt javasolta, hogy Forgách hadereje Szatmár elfoglalása után ne közvetlenül, a Szamos völgyében Kolozsvár irányában törjön be Erdélybe, hanem Várad mellett elhaladva jöjjön le az Erdőháton¹⁴⁸ Világosvár felé és semmisítse meg a Maros melléki rác bázisokat,

---

ber 15., 35399. Károlyi Sándor levele Barkóczy Krisztinához. Debrecen, 1704. december 19., 35400. Károlyi Sándor levele Barkóczy Krisztinához. Fergeteg mezeje, 1704. december 27., 35401. Károlyi Sándor levele Barkóczy Krisztinához. Berekböszörmény, 1704. december 29. In: Acta Rákócziána DVD.; De l'Hommeau, 2004: 78–84.; KO V., 1897: 159–162.; Károlyi Sándor levelei feleségéhez. I., 1994: 12–33.; Károlyi Sándor önéletráisa és naplójegyzetei, 2004: 112–113.; Kovács, 1988: 69–73.; Markó I., 1917: 1–12.

¹⁴⁷ Bánkúti, 1988: 111–116. [online:

https://library.hungaricana.hu/hu/view/MEGY_BEKE_BMMK_11/?pg=112&layout=s – utolsó hozzáférés: 2020. november 26.]; Milleniumi emlékkönyv, 2000: 75–77. [online:

https://library.hungaricana.hu/hu/view/JNSM_Sk_2000_milleniumemlekkonyv/?pg=0&layout=s – utolsó hozzáférés: 2020. november 26.]; Seres, 2000: 237–244. [online:

https://library.hungaricana.hu/hu/view/MEGY_BEKE_BMMK_21/?pg=238&layout=s – utolsó hozzáférés: 2020. november 26.]; Seres, 2002: 4–5. [online: <http://biharkutatas.hu/wp-content/uploads/2012/04/2002-4.pdf> – utolsó hozzáférés: 2020. november 26.]; Virágh, 1962: 38–39., 86., 94–96.

¹⁴⁸ Az Erdőhát vagy Erdőhátság Bihar és Zaránd vármegyék területén, a Fehér- és Fekete-Körös közén és partjain fekvő, egykor hatalmas erdők borította tiszántúli történeti tájegység, ennek területén található pl. Nagyszalonta és Feketebátor is.

majd innen kelet felé fordulva a Zaránd vármegyei déznai járáson és szoroson át vonuljon Erdélybe, mivel az a vidék, amely Aradot és Déva várát látja el élelmiszerekkel, nincs annyira felélve. Rabutin meg már csak akkor venné észre Forgách hadát, amikor már a nyakán lenne, mivel a csapatai Kolozsvár felé vigyáznak. A rác bázisokat pedig a temesvári basával összefogva lehetne megsemmisíteni, amennyiben a fejedelem rá tudná venni a basát – ha kell ajándékkal –, hogy ha a rácok elmenekülnek, ne engedje be őket török területre, máskülönben ez a támadás is haszontalan lesz. Viszont ha a török lezárja a határokat a rácok előtt, akkor olyan csapást lehetne mérni a határőrvidékiekre, hogy a Tiszántúl biztonságban lenne tőlük. Ugyanakkor Károlyi nem bízott túlságosan a temesvári pasa jóindulatában, mert őt „rácoknak és németeknek” tartották.¹⁴⁹

Károlyi leveléhez külön mellékletben csatolta azon meglévő, illetve újjáépítendő erősségek jegyzékét, amelyeknek az aradi és maros-melléki, valamint Gyula elleni vigyázásban szerepet szánt:

- Első helyen a Zaránd vármegyei Dézna¹⁵⁰ vagy Desztin vára szerepelt, amelynek ekkor a román származású Szudricsán István kapitány¹⁵¹ volt a parancsnoka, akit Károlyi erre a posztra megfelelőnek tartott és ide 100 lovasból és 300 gyalogból álló őrséget javasolt.

- Belényesre, amely egyaránt felügyelt Várad és Abrudbánya térségére, mivel a kettőt összekötő útvonal mentén feküdt, és ahol Makai István volt a kapitány, 200 lovasból és 300 gyalogból álló őrséget javasolt.

- A török kor óta fontos erősségnek számított a sarkadi sánc, amelynek parancsnoka Szabó Sándor volt, és helyőrsége ekkor 20 lovasból és 400 hajdúból állt.

- A Rákóczi-szabadságharc idején fontos őrhely volt a mezőtúri sánc, amely a Körös átkelőjét és a puszta átmenő utakat vigyázta. A templom körüli sánc¹⁵² és az

---

¹⁴⁹ Bánkúti, 1988: 112–116. [online:

https://library.hungaricana.hu/hu/view/MEGY_BEKE_BMMK_11/?pg=112&layout=s – utolsó hozzáférés: 2020. november 26.]; Seres, 2000: 243–244. [online:

https://library.hungaricana.hu/hu/view/MEGY_BEKE_BMMK_21/?pg=238&layout=s – utolsó hozzáférés: 2020. november 26.]; Seres, 2002: 1–10. [online: <http://biharkutatas.hu/wp-content/uploads/2012/04/2002-4.pdf> – utolsó hozzáférés: 2020. november 26.]

¹⁵⁰ Románul Dezna, ma Románia.

¹⁵¹ Szudricsánt Rákóczi nevezte ki déznai várkapitánynak, de 1705 elején felmerült, hogy ezzel párhuzamosan belényesi főkapitány is legyen. Komlóssy Sándor ezerskapitány 1705 januárjában, miután kijött Erdélyből, Rákóczi parancsára Belényesbe ment, hogy ott szemlét tartson a hadak felett. Ekkor értesült arról, hogy Palocsay György Szudricsánt belényesi főkapitánynak is ki akarta nevezni, ezt azonban Komlóssy nem javasolta Rákóczinak. Emlékeztette a fejedelmet arra, hogy amikor Szudricsánt megtette a déznai vár kapitányának, azt az utasítást adta neki, hogy arra a vidékre legyen gondja, belényesi kapitányának pedig nem látja szükségét, mivel oda elég egy jó hadnagy a várban lévő hajdúsággal. Majd tájékoztatta a fejedelmet, hogy Belényesről Déznára megy, hogy az ott lévő helyőrséget és „egyéb dolgokat” jó rendben hagyja. MNL MOL P 396 – 1. Acta Rakocziana. No. 10226. Komlóssy Sándor ezerskapitány levele II. Rákóczi Ferenchez. Belényes, 1705. január 18. In: Acta Rákócziana DVD.; Heckenast, 2005: 424.

¹⁵² A Rákóczi-szabadságharc idejéből a Tiszántúlról több ilyen, valószínűleg fa-föld építésű településerődítésről, sáncról van adatunk, amelyek az ellenséges portyák, betörések ellen voltak hivatva védeni egy-egy település, vagy vidék lakosságát. Ilyen volt Mezőtúr mellett pl. a már említett, bronzkori eredetű, de a honfoglalás után jelentősen átépített, és a Rákóczi-szabadságharc idején újra használatba vett bihari földvár. Továbbá ilyen erősségek voltak a váradpüspöki, berettyóújfalui, kabai, félegyházai, pocsjai, illetve karcagi sáncok, vagy a Rákóczi és Károlyi parancsára a rácok ellen 1710-ben a Hortobágy folyó közelében, a mezőtúrihoz hasonlóan a település középkori eredetű, ma is álló református temploma körül a ki-

őrség parancsnoka Bakó István kapitány, mezőúri commendáns¹⁵³ volt. Ide Károlyi elegendőnek vélt 80 lovast, mivel tartósabb ellenállásra nem tartotta megfelelőnek a helyet.

- A jegyzékben három olyan Bihar vármegyei törökkori erősség is szerepelt, amelyek ekkor már elhagyottak voltak, de Károlyi a térség védelme szempontjából szükségesnek tartotta az újjáépítésüket. Közülük az egyik az erdőháti úton fekvő, Várad és Szalonta vidékére vigyázó feketebátori¹⁵⁴ vár volt, amelybe egy tiszte 10 lovassal és 50 gyaloggal javasolt. Károlyi ide tervezte elhelyezni a bihari földvárnál elesett Székely Mózes (alias Mojsik vagy Mossyk Gergely) ezereskapitány gyalogezredének megmaradt hajdúit: „Fekete Bátorban az kik Mojsik hajdúiban megmarattanak, jók lesznek, vadnak 70”.

- A másik felújítandó erősség a „békési passus” (útvonal) ellenőrzésére szolgáló, ekkor már pusztán álló zsákai vár volt. Parancsnokának Ványai Szitás Pétert javasolta, őrsége pedig 20 lovas és 60 gyalog lett volna, amelyek Zsákáról és Dévaványáról kerültek volna ki.

- A harmadik újjáépítésre szoruló vár a (biharnagy-)bajomi volt, amelynek Károlyi abban látta a szerepét a Körös-vidéki védelmi rendszerben, hogy a térségbe betörő portyázóktól oltalmazta volna a vidék népét, helyőrségét a Nagy-Sárrét települései adták volna.

- A tervezet a várak építésére, fenntartására vonatkozó javaslatokat is megfogalmazott. Károlyi Dézna és Belényes építési munkáira Zaránd vármegye déznai és

---

fejezeten a rácok ellen emelt nádudvari („kerítés”) sánc. Nádudvaron állomásoztak a hajdúvárosok és Debrecen város puskásai, majd 1710 májusától október végéig már bizonyosan itt volt az evangélikus vallású dabasi Halász Péter alezredes, később ezredes is csapataival (benne hajdúvárosi gyalogosokkal és Károlyi gyalogezredének hajdúival). Majd a sánctól Károlyi parancsára október 27–29. között kivonult, de hagyott benne egy hadnagy parancsnoksága alatt őrséget. MNL MOL P 396 – 1. Acta Rakocziana. No. 1930. Sennyey Ferenc levele Károlyi Sándorhoz. Félegyháza, 1706. január 2., No. 3959. Sennyey Ferenc levele Károlyihoz. Félegyháza, 1707. november 16., No. 3984. Sennyey Ferenc levele Károlyihoz. Félegyháza, 1707. november 25., No. 3988. Sennyey Ferenc levele Károlyihoz. Félegyháza, 1707. november 27., No. 4016. Kos Mihály levele Károlyi Sándorhoz. Berettyóújfalú, 1707. december 3., No. 4042. Sennyey Ferenc levele Károlyihoz. Félegyháza, 1707. december 16., No. 7822. Halász Péter levele Károlyi Sándorhoz. Nádudvar, 1710. május 31., No. 8269. Halász Péter levele Károlyihoz a Maros-melléki rácok Berettyóújfalú környéki portyájáról. Nádudvar, 1710. szeptember 18.; No. 8292. Halász Péter levele Károlyihoz. Nádudvar, 1710. szeptember 21., No. 8428. Halász Péter levele Károlyihoz. Nádudvar, 1710. október 24., No. 9126. Halász Péter levele Károlyihoz. Nádudvar, 1710. október 27., No. 9135. Halász Péter levele Károlyihoz. Szoboszló, 1710. október 29. In: Acta Rakocziana DVD.; MNL HBML IV. 1011. a. 26. kötet. 1696–1705. évi jegyzőkönyv. 1704. június 28-ai bejegyzés; 27. kötet. 1706–1711. évi jegyzőkönyv. 1710. márciusi 16-ai bejegyzés a Hortobágnál sánc építéséről. 683. p., 1710. március 30-ai bejegyzés arról, hogy Debrecen 200 puskást küld a nádudvari sánchoz, akik annak építésében is dolgoznak. 690.; Antal, 1969: 48–49. [online: https://library.hungaricana.hu/hu/view/JNSM_Sk_1969_olvasokony/?pg=0&layout=s – utolsó hozzáférés: 2020. november 26.]; AR I/III., 1874: 129–130., 188–190., 223–224., 465.; Bene regi – A király javára, 2010: 338.; Bihari földvár. [online: <https://varak.hu/latnivalo/index/1290-Bihar-Var/> – utolsó hozzáférés: 2020. november 26.]; Heckenast, 2005: 178–179., 440; Milleniumi emlékkönyv, 2000: 77. [online: https://library.hungaricana.hu/hu/view/JNSM_Sk_2000_milleniumemlekkonyv/?pg=0&layout=s – utolsó letöltés: – utolsó hozzáférés: 2020. november 26.]; Seres, 2000: 237–261. [online: https://library.hungaricana.hu/hu/view/MEGY_BEKE_BMMK_21/?pg=238&layout=s – utolsó letöltés: 2020. – utolsó hozzáférés: 2020. november 26.]

¹⁵³ Heckenast, 2005: 35.

¹⁵⁴ Románul Batăr, ma Románia.

halmágyi járásait, valamint Bihar vármegye felső, azaz belényesi járását javasolta. A sarkadi sánc karbantartását Zaránd alsó járása és Arad vármegye végezte volna el. A feketebátori sánc újjáépítésére az Erdőhátságot javasolta és mivel ekkor még nem volt olyan rossz állapotban, ezt követően is fenntarthatták volna a várat. Zsáka újjáépítését és fenntartását a Berettyó-melléke, Bajom újjáépítését pedig, amennyiben határozat születik róla, a Sárrét melléke a Debrecenig húzódó terület településeivel végezte volna.

- A tervezet végén Károlyi arról írt Rákóczinak, hogy úgy lehetne a legkönnyebben „megvenni” Gyulát, ha a török nem engedné át a határon az uralma alatt élő rácokat, hogy azok ne tudjanak egyesülni a Maros-menti határőrvidéki rácokkal, mivel 3–4 nap, amíg ő csapataival a vár alá ér és ez idő alatt az államhatár két oldalon élő rácok egyesülnek, megsegítik egymást, így kevés haddal nem lehet nekifogni az ostromnak. Mindenesetre, ha a Tiszántúlon marad és a Körösök nem fognak megáradni, megpróbálkozik a vár bevételével. Károlyi később valóban megpróbálkozott Gyula elfoglalásával, amint arról fentebb volt szó. 1704 végén került sor Gyula és Borosjenő elleni portyájára, majd 1705 nyarán következett Gyula sikertelen ostroma egy nagyobb szabású rácok elleni hadjárat keretében.¹⁵⁵

A Szatmár bevételéig vezető rögös út

A Körös-Maros vidékével ellentétben Felső-Magyarországon a kurucok szép hadisikereket értek el 1704 második felében. Ez összefüggött azzal, hogy az 1705. év egyik fő hadműveleti céljának Erdély végleges megszerzését tekintette Rákóczi, egyrészt azért, hogy sor kerüljön a diplomáciai mozgásterét növelő fejedelmi beiktatására, másrészt, hogy kikapcsolja a hátában lévő, gróf Jean Louis Rabutin de Bussy tábornagy, erdélyi főparancsnok¹⁵⁶ vezette, veszélyes császári erőket és megszerezze a jelentős, jól védhető támaszpontokat, mint Szebent vagy Brassót. Ennek elérésére, a fejedelemség meghódítására, és egyben az erdélyi kuruc haderő regularizálására, a hadkiegészítés és hadellátás megszervezésére Rákóczi Forgách Simon tábornagyot tartotta a legalkalmasabbnak, de neki előbb fel kellett számolnia a kuruc háttországban lévő elszigetelt császári támaszpontok (pl. Kassa, Eperjes, Szatmár) ellenállását. Forgách e feladatáról némi humorral így írt Károlyi Sándornak a Kassához közeli Göncről 1704. augusztus 31-én: „Kassa dolgát ami illeti, hiszem Istent, rövid nap bizonyosan miénk lesz. Ha Isten itt szerencsésen engedi véghez vinni dolgomat, úgy gondolom, hogy innet Szatmárt is, /:az ki már in agone¹⁵⁷ vagyon:/ meg fogom látogatni, mert én itt mint az pap, olyan vagyok, úgy látom, az hon in agone vannak,

¹⁵⁵ Bánkúti, 1988: 112–116. [online:

https://library.hungaricana.hu/hu/view/MEGY_BEKE_BMMK_11/?pg=112&layout=s – utolsó letöltés: 2020. – utolsó hozzáférés: 2020. november 26.]; Seres, 2000: 243–249. [online:

https://library.hungaricana.hu/hu/view/MEGY_BEKE_BMMK_21/?pg=238&layout=s – utolsó letöltés: 2020. – utolsó hozzáférés: 2020. november 26.]; Seres, 2002: 1–10. [online:

<http://biharkutatas.hu/wp-content/uploads/2012/04/2002-4.pdf> – utolsó hozzáférés: 2020. november 26.]

¹⁵⁶ Heckenast, 2005: 350.; Schmidt-Brentano, 2006: 79.

¹⁵⁷ lat. in agone – halálközdelemben, haláltusában

engemet mindjárt oda küldenek, mivel még meg nem gyovontatom¹⁵⁸ azokat, meg nem halhatnak.”¹⁵⁹

Az elszigetelt felső-magyarországi császári helyőrségek közül Szendrő vára 1704. augusztus 23-án megadta magát. Rákóczi ugyanezen a napon bízta meg – az őt Szeged alól Gyöngyösre kísérő – Forgáchot Kassa és Eperjes ostromzárának parancsnokságával, egyben a terület gazdasági és katonai szempontból is két legfontosabb szabad királyi városa feladásáról folytatott tárgyalások vezetésével. Forgách, aki augusztus végén Gyöngyösről egyenesen Kassa alá vonult, a szeptember 14.–október 31. közötti fegyverszünetet kihasználva meg is állapodott a két város kapitulációjáról. Kassa és Eperjes esetében a kapitulációról szóló tárgyalások már 1704 nyarának végén megkezdődtek. Az ostromló erők korábbi parancsnoka, csicseri Orosz Pál generális-főstrázsamester augusztus 15-én fegyverszüneti megállapodást kötött báró Johann Jacob Dusart/Dussard de Harre ezredessel, az ellátási nehézségekkel küzdő Kassa főkommandánsával,¹⁶⁰ de ő 1704. szeptember elején meghalt – amelyet egyébként Forgách nagyon sajnált. Az új városparancsnok nem Johann Peter von Bozzy/Poczj, a Dussard-szabadszázadok főstrázsamestere és a kassai helyőrség vicekommandánsa („Petrus de Bozy Incltyi Regiminis Dusardiani Supremus Vigiliarum praefectus et Praesidii Cassoviensis Vice Commendans”),¹⁶¹ hanem a rangban felette álló gróf Hercules Montecuccoli generális-főstrázsamester¹⁶² lett. A kapitulációs tárgyalásokat Forgách végül vele folytatta le és állapodott meg arról, hogy a Montecuccoli-vértesek október első napján, míg a többi császári alakulat a hónap végén hagyja el a várost. Ennek értelmében a császári helyőrség teljes kivonulására és a magyar katonaság bevonulására október 20–21-én került sor. A német

¹⁵⁸ gyóntatom

¹⁵⁹ MNL MOL P 396 – 1. Acta Rakocziana. No. 483. Forgách Simon levele Károlyi Sándorhoz, Gönc, 1704. augusztus 31. In: Acta Rákócziana DVD; AR III/I, 1978: 341.; Czifágy, 2008: 326–335.; Kőpeczi – R. Várkonyi, 2004: 224.

¹⁶⁰ Wrede-nél Dusart/Dussard de Harre 1700-ban, mint császári alezredes a Salm-gyalogezred parancsnoka, aztán 1702-ben már ezredes és kassai városparancsnok, amikor a parancsnoksága alatt öt szabadszázadot állítottak fel. Ez alkotta a város helyőrségét a Rákóczi-szabadságharc kitörésekor, és amelyet olykor – tévesen – „Dussart-szabadsapatnak” („Dussart’sches Frei-Corps”) is neveztek. Lásd: Wrede II., 1898: 246., 423., 567., 643. [online: https://library.hungaricana.hu/hu/view/MitKuKKriegsArch_1898_Supplement_02/?pg=0&layout=s-utolsó hozzáférés: 2020. november 26.]

¹⁶¹ AMK Tomus II. Collectio Schwartzbachiana. II. b. Schwarzenbachiana. 12182. Csicseri Orosz Pál generális-főstrázsamester, Kenyhecz János gyalog ezerskapitány, Monaki Ferenc lovas ezerskapitány, Vitárius/Vitális János lovas vicecolonellus, Nádaskay György lovas vicecolonellus biztosító levele a császári katonaság, az egyházi, főúri és nemesi rend, valamint Kassa város polgársága részéről Rákóczi fejedelemhez küldött követek számára biztosságos el- és visszautazásukról. Kassai mezőben, 1704. augusztus 24., 12231. Báró Johann Jacob Dusart de Harre császári ezredes, Kassa szabad királyi város főkommandánsa levele Kassa város tanácsának. Kassa, 1704. február 29., Tomus IV. H.III/2 PUR 32. Protocolium Sessionum et Determinationum Magistratualium, ac aliorum Actorum Juridicorum de Annis 1702. et 1703. et 1704. 130. fol., Tomus IV. H.III/2. pur. 33. Protocolium Sessionum et Determinationum Magistratualium, ac aliorum Actorum Juridicorum de Anno 1704. et 1705. 95., 99., 103., 113. fol.

¹⁶² Montecuccoli lehet, hogy nem értesült előléptetéséről, mert eddigi kutatásaim során csak olyan adatokat találtam, amely szerint a kapitulációig ezredesi rendfokozatot használ levelezésében. AMK Tomus IV. Supplementum H. 1. a. II. (Missiles). 1704: Gróf Hercules Montecuccoli cs. kamarás, egy veterán ezredese, Kassa jelenlegi parancsnoka nyugtája („Sacrae Caesareae Majestatis Camerarius Actualis, unius Regiminis Catafractorum Colonellus et pro nunc Caschoviae Commendans”). Kassa, 1704. október 20.; Heckenast, 2005: 292.; Schmidt-Brentano, 2006: 66.

katonaság a Jablunkai-hágó felé hagyhatta el az országot. Forgách azt is fontosnak tartotta, hogy a kuruc haderő fejlesztése, ütőképesebbé tétele érdekében minél több német katonát csábítson át titokban a két helyőrségből a fejedelem zászlaja alá. Célját Rákóczi is támogatta, aki pénzt is biztosított felfogadásukra. Kassa bevétele után Eperjes ostromát is sikerült befejezni. 1704. november 1-jén ugyanis Forgách megegyezett a városparancsnokkal, az ír származású Eduard Wilson¹⁶³ ezredessel arról, hogy a helyőrség december 1-jén kivonul a városból. Mindezek alapján november 3-án Forgách közölte is Zemplén vármegyével az eperjesi kapitulációról szóló megállapodást és a császári helyőrség december 1-jei kivonulását. Szállításukhoz a kapituláció szerint 200 hat-hatökrös, vagy lovas szekér és 40 felszerszámozott ökör vagy ló szükségeltetett, amelyeket Sáros és Zemplén vármegyének kellett biztosítani. Forgách szigorúan utasította Zemplént, hogy minden halogatás nélkül küldjön „a szükséges vecturára” az Eperjes melletti Sebesre november 27-ére 120 hat-hatökrös szekeret és 40 felszerszámozott vonómarhát, a mellékük kirendelt commissariussal, és kötelességét el ne mulassza, valamint legyen összekötetésben Sáros vármegyével, és a kivonuló helyőrséget december 1-jén vegyék fel, majd szállítsák át Szepes vármegyébe, ahol a kijelölt első állomáshelyen felváltják majd a két vármegye szekereiket.¹⁶⁴

¹⁶³ AR II/I., 1871: 20., 251–254., 597–600.; Heckenast, 2005: 457–458.; Oross, 2013: 258–263., 285.; Schmidt-Brentano, 2006: 111.

¹⁶⁴ MNL OL G 15 7. doboz. I.1. Capsula B. Fasc. 24. Forgách Simon levele II. Rákóczi Ferenc erdélyi fejedelemhez. Miskolc, 1704. augusztus 26., Forgách Simon levele Rákóczihoz. Gönc, 1704. augusztus 31., Forgách Simon levele Rákóczihoz a kassai és az eperjesi ostromzáról, valamint a Róth János György-féle reguláris német gyalogezred szervezéséről. Enyicke, 1704. szeptember 5.; MNL MOL P 396 – 1. Acta Rakocziana. No. 483. In: Acta Rákócziana DVD.; MNL BAZML IV. 2001. b. Historicorum Tomus XIII. Fasc. 182. No. 6. Forgách Simon levele Zemplén vármegyéhez az eperjesi kapitulációról. Kassa, 1704. november 3.; AMK Tomus II. Collectio Schwarzenbachiana. II. b. Schwarzenbachiana. 12181. Báró Johann Jacob Dusart de Harre („Harraÿ Duszár Jakob”) császári ezredes, Kassa szabad királyi város főkommandánsa hirdetménye a Rákóczi hadaival kötött fegyverszünetről. Kassa, 1704. augusztus 15., 12182., 12231., 12232. Csicseri Orosz Pál generális levele Kassa szabad királyi város tanácsának a kassai helyőrség adósságainak rendezése ügyében. Sebes, 1704. október 3.; Tomus IV. Supplementum H. 1. a. II. (Missiles). 1704: „Jacob Baron Dusart de Harre Sacrae Caesareae Regiaeque Maiestatis Colonellus et Praesidii Cassoviensis Perpetuus Commendans” elismervénye. Kassa, 1704. április 18., Gróf Hercules Montecuccoli cs. kamarás, egy vértesezred ezredese, Kassa jelenlegi parancsnoka nyugtája. Kassa, 1704. október 20.; Tomus IV. H.III/2. pur. 33. Protocollum Sessionum et Determinationum Magistratuum, ac aliorum Actorum Juridicorum de Anno 1704. et 1705. 128. fol.; OSZK Kt. Fol. Hung. 978. I. fejezet. „1704. die 3. Octobris Castris ad Ság positis ment parancsolat Szilvási István Uramra, hogj Róth Urnak, adjon flor. Ungr. 7000. / hét ezer.” 93. fol. recto., II. Rákóczi Ferenc megbízza Forgách Simont a kassai és eperjesi kapituláció megkötésével. Tarnóci tábor, 1704. november 22. 96. fol. verso – 97. fol. recto., Rákóczi Ferenc Forgách Simont a szatmári kapituláció megkötésével. 97. fol. recto. „Szattmari Capitulationa valo Plenipotentiája említett Gralis Groff. Forgács Simion Urnak”; Fol. Hung. 1389. Eredeti okmányok. III. kötet. 1704: III. a. Instructio pro Generoso Adamo Mariassi Grali Adjutanto nostro. Vihnyei fürdő, 1704. október 8. 64. fol., III. b. Esterházy Pál levele csábrági Koháry Istvánnak Murány és Sztinya örökös urának, cs. kir. tanácsosnak, kamarásnak, generális-főstrázsamesternek, et Partium Regni Hungariae Trans Danubianarum Confiniorumque Antemontanorum Vice Generali Capitaneo. Bécs, 1704. október 25. 249–251. fol.; AR II/I., 1871: 20., 251–254., 502–508., 597–600.; AR III/I., 1978: 341–343.; Czigan, 2008: 332–335.; Heckenast, 2005: 292., 457–458.; KO V., 1897: 126–128., 156–159.; Mézszáros, 2008: 148–149.; Thaly, 1892: 230–238. [online: https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/CsaladokEgyedi_SzekesiGrofBercsenyiCsalad_3/?pg=241&layout=s – utolsó hozzáférés: 2020. november 26.]

Kassa és Eperjes bevételét követhette immár Szatmáré, amely három erősség bevételével egyben jelentős kuruc haderő is felszabadult a további hadműveletekhez, így az Erdély elleni támadáshoz, valamint mentesültek a környező területek az ott táborozó hadak ellátásától és a háborús pusztításoktól. 1704 őszén Galgócon, Forgách Simon tábornagy kastélyában rendezkedett be a fejedelmi főhadiszállás, ahol kidolgozták a következő évi haditerveket. Itt nevezte ki Rákóczi október 30-án hivatalosan is Forgáchot az erdélyi hadak főparancsnokának, akinek első feladata az volt, hogy lezárja a már kapituláció előtt álló Szatmár ostromát, teljesen szabaddá téve ezzel a Felső-Magyarország és Erdély közötti utat. Ennek érdekében a fejedelem 1704. november 23-án megbízta őt a kapitulációs tárgyalások lefolytatásával.¹⁶⁵

A szatmári ostromzár sikeres lezárásához azonban igencsak rögzös út vezetett. Sennyey István leváltása után, február 14-től Buday István generális-főstrázsamester és a szabolcsi hajdúvárosok főkapitánya vette át a parancsnokságot. Az újjászervezett ostromzár Szatmártól nyugatra, Óvárinál lévő táborában néhány ezer fős kuruc haderőt találunk 1704 tavaszán–nyarán. Köztük volt többek között Buday István saját ezrede, Gödény Pál ezereskapitány korábban Nagybányán állomásozó gyalogezrede, Esze Tamás és Kis Albert gyalogezredei,¹⁶⁶ Móricz István¹⁶⁷ gyalogezredének több százada, Sennyey István lovasezrede, a befejeződött munkácsi és ungvári blokádban szolgált lovas és gyalog hadak Ilosvay Bálint ezereskapitány parancsnoksága alatt, Ibrányi László négy serege (százada),¹⁶⁸ egy német compania (század), valamint a szabolcsi hajdúvárosok és a környező vármegyék, mint Szabolcs, Szatmár, Ugocsa, Máramaros, Ung, Közép-Szolnok nemesi felkelői. Az ostromzáró hadakban nemcsak tisztántúli vagy felső-tiszavidéki, hanem zempléni katonákat is találunk, továbbá ide rendelték június közepén Vajó András ezredét¹⁶⁹ is Erdélyből,

---

¹⁶⁵ MNL OL G 16 2. doboz. I.2.c. Katonai iratok 1703–1704. No. 257. (No. 259.?) II. Rákóczi Ferenc pátense Forgách Simonnak, amelyben meghatalmazza Szatmár várának kapituláltatásával. 1704. nov. sine die et loco. 145–146. p.; Czigány, 2008: 332–335.; Heckenast, 2005: 148–149.; Köpeczi – R. Várkonyi, 2004: 224., 638.; Mészáros Kálmán, 2008: 148–149.

¹⁶⁶ Esze gyalogezrede 1704 januárjáig Tokaj alatt harcolt, majd a vár bevétele vezényelték át Szatmár alá, de innen tavasszal ismét elvonult a fejedelem táborába Eger alá. Kis Albert gyalogezredét előbb Pataki/Patak Mihály, korábban Kos Mihály ezredében szolgált tiszt, majd 1704 augusztusától Kajdi István ezereskapitány vezényli. AR I/I., 1873: 79–80., 84–85.; Folia Rákócziana 10/1., 2008: 37–46.; Heckenast, 2005: 213.; Lehoczky I., 1881: 218.; Oláh, 2008: 222.

¹⁶⁷ A korábbi tokaji várkapitány, Móricz István 1704 májusában ezrede négy századával tartózkodott a szatmári sáncban és kérte a fejedelmet, hogy a tokaji várőrséget adó másik négy századát is rendelje Szatmár alá. AR I/I., 1873: 69–70.

¹⁶⁸ Rákóczi Ibrányi László ezereskapitányt áprilisban a mellette lévő hadakkal és egy német századdal együtt Szatmár alól maga mellé rendelte a rációk ellen tervezett hadjáratára, Ibrányi pedig valóban elvonult Szatmár alól és június 2-án a dunaföldvári táborból írt levelet Buday Istvánnak. AR I/I., 1873: 71–72., 83.

¹⁶⁹ Vajó András ezredes 1704. április–májusában kapott arra először parancsot, hogy Erdélyből Szatmár alá vonuljon, majd május 21-én Rákóczi arról ír Buday Istvánnak, hogy Vajót ezredével a váradi blokádhöz küldi, mivel Bóné Andrást ezredével együtt táborába vezényelte. Vajó András ezrede azonban nem hajtott végre a parancsot, mivel június 2-án arról ír Rákóczinak, hogy az utasítás szerint megindultak, de két főhadnagya századával meztagságot és engedelmességet és korábbi állomáshelyükön maradt, mire más századokból is a legénység jelentős része, sőt a vicehadnagyk és zászlótartók egy része is visszazökött a két főhadnaghyhoz, így gyakorlatilag mellette csak az ezred tisztikarának egy része maradt. Rákóczi végül 1704. június 10-én vezényelte Vajót Szatmár alá, amely parancsáról a fejedelem a Beszterce bevétele után Kolozsvár blokádjához vonuló gr. Teleki Mihály ezereskapitányt is értesítette 1704. június 27-én, a solti táborban kelt levelében. MNL OL G 16 2. doboz. I.2.c. Katonai iratok 1703–1704. No. 187. (189.). II.

illetve Rákóczi átküldetett a tokaji várból lövegeket, két „sugár-tarackot” és két se-regbontó ágyút is. A hadak ellátására május végéig igénybe kellett venni a fent felsorolt környékbeli, részben partiumi vármegyék mellett a távolabbi Zemplén erőforrásait. Ezért küldött Rákóczi határozott parancsot a vonakodó Zemplénnek 1704. március 11-én, amelyben közölte, hogy mivel a Szatmár vára alatt lévő hadai ellátására a megye két járását, a homonnait és a bodroglóziakat rendelte, tegyen a vármegye olyan rendelkezést, hogy Buday István parancsa alapján azon hadak számára az elegendő élelmiszert és egyéb szükséges terményeket hiánytalanul kiszolgáltassák. Ennek során a vármegye tegye félre a „Nemes Ország” szolgálatában eddig megszkott késlekedését, nehogy a hadak hiányt szenvedjenek, és ezzel Zemplén kivívja a fejedelem haragját. Az egykorú nyugták bizonyítják, hogy a megye valóban eleget is tett a szatmári ostromzár felé hadellátási kötelezettségeinek. Kajdi István hadi bíró az Óvárinál lévő táborban, 1704. június 1-jén állított ki nyugtát arról, hogy Zemplén vármegye Pataky Jónás vármegyei szolgabíró és sárospataki provizor¹⁷⁰ által a március, április, május hónapokra kiszolgáltató vágómarhákért 400 magyar forintot adott át Buday István generálisnak, ami azt mutatja, hogy nem csak természetben lehetett leróni a hadellátási kötelezettséget, de készpénzzel is. Érdekesség, hogy Keresztes Ferenc vármegyei jegyző¹⁷¹ 1704. szeptember 6-ai keltezésű utasítása szerint, Bucsányi György homonnai járási szolgabírónak – akinek járását Rákóczi a szatmári blokáddal élelmezésére rendelte – ki kellett fizetnie Pataky Jónás számára nyugta ellenében azt a négyszáz forintot, amelyet ő adott kölcsön a vármegyének, és amely pénzt a vármegye Rákóczi utasítására a szatmári ostromzárnak rendelt élelmiszerek beszerzésére és kiszolgáltatására fordított.¹⁷²

Rákóczi Ferenc parancsa Vajó Andrásnak, aki korábbi parancsainak nem engedelmességet és ezredével nem vonult át a váradi blokáddhoz, hogy ezen parancsának kézhez vétele után hatod napra, a keze alatt lévő hadakkal vonuljon Szatmár alá, ahol Buday István generális-főstrázsamester alárendeltségében fog szolgálni. Solti tábor, 1704. június 10. 129–130. p.; MNL OL G 19 II.2.e./A. 1704: Kolozs és Doboka vármegyék vice tisztjei, Keczei Sámuel, Semberi László és Decsei Bálint panaszlevele II. Rákóczi Ferenchez Vajó András ezredének katonái ellen. Bonchida, 1704. április 15. 37–39. p.; Vajó Nagy András és tisztjei levele Rákóczihoz. Szentkirály, 1704. június 2. 54–55. p.; AR I/I., 1873: 69., 86., 165–166.; Heckenast, 2005: 447.; R. Kiss I., 1906: 12–13. [online: http://real-j.mtak.hu/4115/1/MagyarTortnelmiTar_1906_54_4_07.pdf – utolsó hozzáférés: 2020. november 26.]; Szaniszló Zsigmond naplói. V., 1890: 315–316. [online: https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/MagyarTortnelmiTar_1890_38_3_13/?pg=318&layout=s – utolsó hozzáférés: 2020. november 26.]

¹⁷⁰ MNL BAZML IV. 2005. b. „Quietantiae Perceptorales.” 2. doboz. Loc. 212. 1704. év. Pataky Jónás, Zemplén vármegye egyik szolgabírójának elismervénye arról, hogy Szűcs Ferenc, Zemplén vármegye „ordinarius esküdtje” a lizikai postamesternek fizetett 10 forintot, a szerencsi postamesternek 10 forintot és 80 pénzt, valamint a „mesternek” (azaz a vármegyei hóhérnak), „hogy Ujhelybe Exequaltatott [kivégezett] Josef Maria nevű boszorkány asszony öt forint negyven egy pénz, Item egy láncot vett hogy azon asszonyt törvényfához [akasztófa, vagy bitófa] kötézzék egy forinton két pénzen”. Az összes kiadás 27 forint 23 pénz volt, amelyről ez az elismervényt adta. Sárospatak, 1704. július 30.; Heckenast, 2005: 330.

¹⁷¹ Heckenast, 2005: 228.

¹⁷² MNL OL G 19 II.2.e./A. 1704: Ramocsaházy György levele II. Rákóczi Ferenchez. Óvárinál lévő tábor, 1704. április 3. 31–33. p.; Ramocsaházy György levele II. Rákóczi Ferenchez. Óvárinál lévő tábor, 1704. június 6. 59–61. p.; MNL BAZML IV. 2001. b. Iratok. Fasc. 217. No. 142. II. Rákóczi Ferenc fejedelem parancsa Zemplén vármegyének, amelyben közli, hogy a Szatmár vára alatt lévő hadai ellátására két járását, a Homonnai és a Bodroglózi járást rendelte. Egri tábor, 1704. március 11., Fasc. 217. No. 152. Buday István generális-főstrázsamester levele Zemplén vármegyének. Szatmári tábor, 1704. május 27.; IV. 2001. p. Mondy Miklós által rendezett iratok. 2. csomó. No. 198. Hadellátási nyugták 1704–1711.

Buday parancsnoksága idejére tehető Kis Albert elfogatása és kivégeztetése is, amelyik egyike volt a szabadságharc azon hadbírószági eljárásainak, amikor Rákóczi államának katonai igazságszolgáltatása magas rangú tisztet a legsúlyosabb büntetéssel, halálbüntetéssel sújtott. A tiszaháti mozgalom egyik vezéralakja, az egyébként igen fegyelmezetlen és a törvénnyel korábban már többször is összeütközésbe került ezereskapitány elfogatására Rákóczi 1704. március 15-én az egri táborból adott parancsot Budaynak azzal az indokkal, hogy ismert előtte „Kis Albertnek gyilkossága, paráznsága és edictumunk¹⁷³ ellen tött sok cselekedeti”. Azt is felrótták bűnéül, hogy ő volt az egyik okozója a szatmári sáncnál bekövetkezett kudarcnak, mivel mind ő maga, mind a parancsnoksága alatt lévő gyalogság megfutamodásával nagy zűrzavart okozott. Rákóczi ezért megparancsolta Budaynak, hogy fogassa el, és ha elfogta, minden késedelem nélkül lövesse agyon. Kis Albertet végül nem Szatmár alatt érte utol végzete, hanem 1704 kora nyarán Egernél, ahol a fejedelmével szembeszegülő ezereskapitányon végrehajtották a halálos ítéletet.¹⁷⁴

Szatmár alatt a kuruc katonaság soraiban más fegyelmi problémák is akadtak. Bár Rákóczi vetési pátensében biztosította a hadra kelt jobbágyok és házuk népének (azaz feleségük és kiskorú gyermekeik) részleges mentességét a közterhek és a földesúri szolgáltatások alól katonáskodásuk idejére, ezt azonban gyakran nem akarták a helyi hatóságok betartani, amely miatt a jobbágykatonák sokszor haza akartak menni a táborból, amely gondot okozott a parancsnokoknak. Ilyen esetekről a szatmári ostromzár idejéből is van tudomásunk. Buday István így például 1704. május 27-én Zemplén vármegyének küldött levelében tolmácsolta odavalósi katonáinak panaszát, amely szerint a megye házuk népét épp úgy kötelezi a közadó („Communis Contributio”) fizetésére, mint az otthon lakókat, nevezetesen a leleszciek, bacskaiak, helmeciek, pólyániak(?) cselédjeit. Ezért a katonák haza akartak menni a hadból, s ha ezzel a fejedelem és az ország szolgálata kárt szenved majd, egyedül a vármegye és nem más „fog nagy számadást adni”. Utasította a megyét, hogy orvoslja e sérelmet és tartsa magát a fejedelemnek a jobbágykatonákról kiadott parancsához és ne terhelje úgy őket, mint az otthon lakókat, mert – megismételve és mintegy nyomatékosítva korábbi kijelentését – ha haza mennek és e miatt Szatmár

---

Kajdi István hadi bíró elismervénye Zemplén vármegye Pataky Jónás által küldött 400 magyar forintjáról. Óvári melletti tábor, 1704. június 1.; IV. 2005. b. „Quietantiae Perceptorales.” 2. doboz. Loc. 212. 1704. év. Keresztes Ferenc Zemplén vármegyei jegyző utasítása Bucsányi György homonnai járási szolgabírónak. Zemplén vármegye közgyűlése, Zemplén, 1704. szeptember 6. (Hátlap: Pataky Jónás nyugtája, aki a fenti utasításra Bucsányi szolgabírótól átvett kétszáz forintot. Zemplén, 1704. szeptember 6.); AR I/I., 1873: 69–88., 124., 162–166., 205–208., 220–225., 295–308., 311–312., 316–322.; Barcsa, 1900: 52–54.; Csatáry, 2008a: 59–65., 152–180., Folia Rákócziana 4., 1980: 13–14.; Gottreich, 1955a: 124–126.; Heckenast, 2005: 82., 163–164.; Adalékok II. Rákóczi Ferenc felkeléséhez Szabolcsvármegye levéltárából. II., 1909: 274., 276., 279–282. [online: https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/MagyarTortenelmiTar_1909_57_4_10/?pg=272&layout=s – utolsó hozzáférés: 2020. november 26.]

¹⁷³ Ez a 1703. szeptember 7. körül elkészült Edictum Militare-ra való utalás lehet. Esze, 1951: 95–97.;

Köpeczi – R. Várkonyi, 2004: 171–172.

¹⁷⁴ AR I/I., 1873: 80., Esze, 1954b: 295–297.; Heckenast, 2005: 231–232.; Köpeczi – R. Várkonyi 2004: 327.

alatt az ország és fejedelem szolgálata kárt szenved, nem tudja, hogy fog számot adni a vármegye.¹⁷⁵

Buday, aki február második felében Nagykárolyban tartózkodott, majd március elején előbb Csengerhez, aztán Óvárihoz vonult, ahol táborba szállt, újjászervezte a szatmári ostromzárát, de a blokádnak az ő parancsnoksága idején sem volt kellően hatékony. A császáriak ellenállását nem sikerült megtörni, akik többször is kisebb-nagyobb kitörésekkel zaklatták a körülzároló csapatokat és a környéket. Egy ilyen élelemszerző akció során áprilisban mintegy 300 marháat hajtottak be Szatmárra. Amikor pedig az egyre elszigeteltebb és élelmiszerkészleteiből újra kifogyó császári helyőrség az 1704. április 21-én altábornaggyá előléptetett Glöckelsberg és Sickingen ezredes vezetésével ismét kitörést hajtott végre június 9-én, súlyos vereséget mért az óvári sáncban táborozó kuruc erőkre, akik a császáriak szerint több száz embert és négy ágyút vesztek, majd a császáriak az ostromzár szétverésének másnapján Sickingen vezetésével élelemszerző portyát indítottak el. Ennek során a távolabbi szatmári településekről (Csenger, Porcsalma, Tyukod) töltötték fel készleteiket, de mivel ez nem volt elég, Glöckelsberg egy nagyobb szabású akciót rendelt el, amelynek célja Nagykároly bevételére és az ottani élelmiszerkészletek megszerzése volt.¹⁷⁶

A Nagykároly elleni támadást, amely teljes sikerrel járt, a várőrség teljes lovasságával, 200 gyalogossal és 4 ágyúval rendelkező Sickingen ezredes vezette. Buday, akit épphogy csak el nem fogtak, meg sem kísérelte megakadályozni a császáriak akcióját, sietve elmenekült Nagykárolyból, ahonnan előbb Debrecenbe, majd Hajdúszörménybe ment, hogy ott azután összeszedje hajdúvárosi ezrede katonáit. Ezenközben rápolti Nagy Pál várkapitány¹⁷⁷ június 13-án ellenállás nélkül feladta a nagykárolyi várat, így a császáriak megszerezték az ott felhalmozott élelmiszerkészleteket, sőt öt löveget is zsákmányoltak, és ennek birtokában június 15-én tértek vissza. A Sickingen vezette császári különítmény zsákmányának nagyságát jól mutatja, hogy többek között 660 juhot szereztek a károlyi portya során. Egy másik külö-

---

¹⁷⁵ MNL BAZML IV. 2001. b. Iratok. Fasc. 217. No. 152.; Adalékok II. Rákóczi Ferencz felkeléséhez Szabolcsvármegye levéltárából. II., 1909: 280. [online: https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/MagyarTortenelmiTar_1909_57_4_10/?pg=283&layout=s – utolsó hozzáférés: 2020. november 26.]; AR I/I., 1873: 325.; Balogh, 2003: 27., 68.; Esze, 1951: 112–114., Köpeczi – R. Várkonyi 2004: 177–178.

¹⁷⁶ Budaynak a parancsnoksága alatt egyébként az ostromzár újjászervezése kezdetén, március elején mindössze 2–3000 főnyi katona volt. MNL OL G 28 Katonai iratok 1703–1711. 4. doboz. V.2.e A szatmári vár fegyvertárának leltára. 1705. december 25. 66–76. p. (A jegyzék szerint a császáriak a kitöréskor két háromfontos és egy kétfontos, valamint egy sérült, megrepedt tarackot zsákmányoltak.); AR I/I., 1873: 297–325.; Barkóczy Krisztina levelei férjéhez, Károlyi Sándorhoz. I., 2011: 36–49.; Csatáry, 2008a: 162–178.; Gottreich, 1955a: 126–127.; Heckenast, 2005: 114.; KO V., 1897: 80–81.; Mészáros, 2018: 162.

¹⁷⁷ AR I/I., 1873: 306–307., 322., 324.; Heckenast, 2005: 299.

nítmény Doneck őrnagy¹⁷⁸ vezetésével a Szatmártól északkeletre fekvő Túrterebesre ment, ahonnan jelentős gabona- és borkészlettel, valamint 70 juhval tért vissza.¹⁷⁹

Az ostromban az hozott változást, hogy a kudarc következményeként ismét erősítéseket küldtek az ostromsereghez. Elrendelték a környező vármegyék (pl. Ugo- csa) és a szabolcsi hajdúvárosok felkelését, illetve Bóné Andrást Mezőtúr és Debrecen környékéről kiegészített ezredével együtt június közepe–második fele táján átvezényelték Szatmár alá. Az ostromzár ismételt szétverése után a hadak közötti zűrzavarról és a kuruc ellenintézkedésekről négyesi Szepessy (Szepesi) Márton tokaji várkapitány¹⁸⁰ 1704. június 21-i Tokajból Rákóczihoz írott leveléből is képet kaphatunk: „Írhatom alázatosan Nagyságodnak Capitany Bone [Bóné] András Uram Szakmar [Szatmár] felé nyomulván Károlyban [Nagykárolyban] az kijött Szakmari [szatmári] Német meg nem várta hanem beszaladott, Budai Uram¹⁸¹ az onnat szemtelenül eloszlott népet most erősen gyűjti össze, az ki pedig az én kezemben azok közül akadott, mások Példájára tapasztalhatóképpen megostorozván küldöttem seregekre.” A Nagykaroly visszaszerzését követően Szatmárhoz beérkezett Bóné július 4-én már össze is csapott a várból takarmányozás végett kivonuló császári lovassággal, amelyet Glöckelsberg vezetett. Az összecsapásban elesett Nagy István alezredes, de Glöckelsberg is majdnem odaveszett. Júliusban Bóné átvette Buday Istvántól az ostromzár irányítását. Hadaival Pátyodnál, majd Szamosangyalosnál táborozott és folyamatosan zaklatta a császáriakat portyáival. Szeptember 8-án például 2500 katonájával rátámadt a várórség juhait legeltető katonákra és elhajtotta a jószágok egy részét. Szeptember második felére a várba beszorult császári helyőrség nehezen tudott élelmiszerhez és takarmányhoz jutni, így kénytelenek voltak fegyverszünetet kötni szeptember 25-én.¹⁸²

---

¹⁷⁸ Donec/Boneck/Donegg, a Rabutin-dragonosezred főstrázsamestere, a szatmári kapitulációkor már alezredes „cum Vice Colonello de Donec”). MNL OL G 16 2. doboz. I.2.d. Katonai iratok 1703–1707. No. 20. Capitulatio Szatthmariensis. Szatmár, 1704, december 25. 93–99. fol.; Cserei, 2004: 344–345.; Wrede III/1., 1901: 190–192. [online: https://library.hungaricana.hu/hu/view/MitKuKKriegsArch_1901_Supplement_01/?pg=208&layout=s – utolsó hozzáférés: 2020. november 26.]

¹⁷⁹ MNL OL G 28 Katonai iratok 1703–1711. 4. doboz. V.2.e A szatmári vár fegyvertárának leltára. 1705. december 25. 66–76. p. A jegyzék szerint a császáriak Károlyi Sándor nagykárolyi várából négy ágyút (két három, egy másfél és egy egyfontost), valamint egy hatfontos, kőgolyóval tüzelő mozsarat hoztak el.; Gottreich, 1955a: 127–128.; Károlyi Sándor önéletírása és naplójegyzetei, 2004: 112. Itt kell megjegyezni, hogy Károlyi naplója egybemossa a szatmári blokád két, februári és júniusi szétverésének eseményeit. A Nagykaroly elleni sikeres támadás, Buday István Károlyból történő sietős menekülése és rápolti Nagy Pál várkapitány kapitulálása nem a februári, hanem a júniusi kitörés alkalmával történt. Lásd: KO V., 1897: 80–81.; Mészáros, 2018: 162–163.

¹⁸⁰ Heckenast, 2005: 413.

¹⁸¹ Buday István generális-főstrázsamester

¹⁸² Érdekeség, hogy a szabolcsi hajdúvárosok vámospércsi közgyűlésén, 1704. július 4-én a szatmári veregés miatt elrendelték, hogy minden szerdán bűjtöljenek, illetve három napon át fohászkodjanak a lelkészek a hívekkel Istenhez bűnbocsánatért, hogy hártson el a nemzet feje felől minden szerencsétlenséget, adjon a seregeknek kitartást, a hajdúvárosokat és azok seregét pedig oltalmazza meg. Erről lásd: Barcsa, 1900: 52–53.; illetve MNL OL G 19 II.2.e./A. Szepesi Márton tokaji várkapitány levele II. Rákóczi Ferenchez. Tokaj, 1704. június 21. 75–77. p.; MNL MOL P 396 – 1. Acta Rakocziana. No. 633. Bóné András levele Károlyi Sándorhoz. Angyalosi tábor, 1704. szeptember 25., No. 637. Bóné András levele Károlyi Sándorhoz. Szatmár alól, 1704. szeptember 29. (csak kivonatban, lásd: Extractus: 123. p.) In: Acta Rákóczi DVD.; AR I/IV., 1875: 65–70.; Csatáry, 2008a: 179–181.; Gottreich, 1955a: 128–129.; KO V.,

A szatmári császári helyőrség helyzete ekkorra teljesen reménytelenné vált, segítséget már eddig sem remélhettek, ráadásul megkezdődött az 1705. évi erdélyi kuruc hadjárat előkészítése, és ennek részeként a magyarországi csapatok átcsoportosítása Szatmár, illetve Erdély felé, és ez végleg lehetetlenné tette számukra az élelmiszer- és hadianyag-utánpótlás megszerzését. Kassa bevételének napján, 1704. október 20-án kapta meg Orosz Pál generális Rákóczi parancsát az Erdélybe való bevonulásra, amelyről Orosz az immáron elfoglalt Kassán, október 21-én kelt levelében tájékoztatta Zemplén vármegyét. Levele szerint biztos volt abban, hogy a megye megkapta Forgách „főgenerális” hivatalos értesítését arról, hogy neki „nemes Erdély Országában” kell bevonulni, amelyről előző nap kapott parancsot. Hogy ennek eleget tehesen, kérte a megyét, hogy biztosítson 15000 ember ellátására elegendő szénát, abrakot, húst és kenyeret, küldjön a hadak elé előzetesen hadbiztosokat, valamint jelöljön ki állomáshelyeket is. Amennyiben ezeknek nem tenne eleget a megye, s emiatt „az Vitézlő Rendtül” bármilyen túlkapást szenvedne el, azt magának köszönheti majd. Forgách október 22-én Kassáról hasonló tartalmú levelet intézett Zemplén és Szabolcs vármegyékhez. Ebben közölte, hogy hadaival Erdélybe kell vonulnia, akik közül néhány ezredet előreküldött. Ezek november 1-jén jelennek majd meg a vármegyékben, ott beszállásolnak a Forgách által kijelölt helységekre, ahol a további parancsra várva később majd csatlakoznak hozzá. Az érintett ezredeket természetesen a vármegyéknek kell ellátniuk. Meghagyta továbbá, hogy mivel ő maga is majd a vármegyéken vonul át a mellette lévő hadakkal, így 15000 ember ellátásáról kell majd gondoskodniuk. Zemplénnek az alábbi előreküldött ezredeket kellett elszállásolni és ellátni: Monaki Ferenc¹⁸³ lovasezrede, állomáshelye: Megvaszó és Csanáros, Nádaskay György¹⁸⁴ lovasezrede, állomáshelye: Monok, Szerencs, Ond, Golop. Luby György¹⁸⁵ lovasezrede, állomáshelye: (Zemplén-)Agárd, Pácin, Cigánd, Karsa. Szabolcs vármegyének az alábbi előreküldött ezredeket kellett elszállásolni és ellátni: Vitárius/Vitális János¹⁸⁶ ezrede, állomáshelye: Bócs,¹⁸⁷ Gesztely, Hernádnémeti – ezek nem szabolcsi, hanem zempléni helységekre, Soós János ezrede, állomáshelye: (Tornyos-)Pálca, Mándok, (Tisza-)Bezdéd, Kenyheczi János¹⁸⁸ gyalogezrede, állomáshelye: Szentmihály,¹⁸⁹ (Tisza-)Dada, Szinai Mihály¹⁹⁰ gyalogezrede, (Tisza-)Eszlár, (Tisza-)Lök.¹⁹¹

1897: 80–81.; Komáromy: Kurucz világi emlékek Ugocsa vármegye levéltárában, 1901: 399.; Mészáros, 2018: 163.

¹⁸³ Heckenast, 2005: 291

¹⁸⁴ Heckenast, 2005: 296.

¹⁸⁵ Heckenast, 2005: 272.

¹⁸⁶ Heckenast, 2005: 460–461.

¹⁸⁷ Részben Borsod, részben Zemplén vármegyei helység.

¹⁸⁸ Heckenast, 2005: 228.

¹⁸⁹ Ma Tiszavasvári része.

¹⁹⁰ Heckenast, 2005: 416.

¹⁹¹ MNL BAZML IV. 2001/b. Autographa Hungarorum II. szám nélküli iratok. Csicseri Orosz Pál generális-főstrázsameter levele Zemplén vármegyéhez, amelyben közli, hogy Forgách Simon parancsára Erdélybe kell bevonulni és a vármegye biztosítson 15000 ember számára ellátást. Kassa, 1704. október 21., *Historicorum Tomus I. Fasc. 151. No. 151. Alimentatio Rakocianorum 1704–1708. Benne: Gróf Forgách Simon levele Zemplén vármegye számára, Erdélybe vonuló csapatai ellátása tárgyában.* Kassa, 1704. október 22.; MNL SzSzBML IV. A. 1. b. Fasc. 5. No. 33. Gyürky Pál rendelete Szabolcs vármegyének,

Forgách nem csak Orosz Pált, de a Rákóczihoz csak nemrég csatlakozott Gyürky Pál¹⁹² ezereskapitányt is Erdélybe vezényelte a magyarországi előhadakkal. Közülük Gyürky érkezett meg előbb Bónéhoz a szamosangyalosi táborba. Közben Rákóczi is erősítéseket vezényelt az ostromló hadakhoz, ezért október folyamán a környékbeli megyék nemesi felkelését is fegyverbe szólította. Így például 1704. október 26-án, Vihnyén kiadott parancsával fegyverbe hívta Ugocsa vármegye nemesi felkelését is azzal, hogy csatlakozzon Bóné András ezereskapitányhoz a szatmári ostromzárban, illetve Szatmár vármegye is „tábori megyegyűlést” tartott 1704. október 28-án az ostromzár táborában. A nemesi felkelések táborba szállására, valamint az alakulataiktól elszökött katonák összegyűjtésére Forgách parancsára Gyürky is felszólította a vármegyéket november elején. Orosz Pál és lovasai Kassa alól október végén – november elején indultak el Szatmárhoz Zemplénen keresztül, amelyet a korabeli források is alátámasztanak. Ugyanis egy Sátoraljaújhely mezőváros főbírája és esküdtei által 1705. május 11-én kiadott hadellátási jegyzék szerint 1704. november 4-én Orosz Pál Bútevő nevű lovas hadnagyja 11 katonával megszállt két éjszakára, majd november 14-én egy éjszakára megállt a városban a generális társzereke – amelyet a város hat ökörrrel Patakig vontatott – és egy Kovács János nevű hadnagy 20 katonával.¹⁹³

Debrecen város protocolluma érdekes adatot őrzött meg Forgách hadainak 1704 végén Kassa és Eperjes alól Szatmár alá, illetve Erdélybe vonulásához, egyben hadszervezői–regularizálási tevékenységéhez, továbbá a Kassa kapitulációja után Rákóczihoz csatlakozott korábbi abaúji alispán, az 1705-ös erdélyi hadjáratban előbb csapattisztként, majd magasabb parancsnokként szolgáló, később egri várparancsnoki tisztséget és brigadérosi rangot elért Vas Sándor¹⁹⁴ kuruc katonai karrierje kezdetéhez is:

---

amelyben közli, hogy Rákóczi Forgách Simon főgenerális mellé rendelte, akinek a parancsára ájtott a Tiszán azért, hogy felszólítsa a vármegyéket a nemesi felkelések táborba szállására, valamint arra, hogy az alakulataiktól elszökött katonákat kényszerítsék a visszatérésre. Levele végén utasítást adott arra is, hogy biztosítsanak majd Forgách Tiszántúltra átkelő törzsének és seregének megfelelő állomáshelyeket és ellátást. Bogdány, 1704. november 7.; Adalékok II. Rákóczi Ferencz felkeléséhez Szabolcsvármegye levéltárából. II., 1909: 290–292. [online: https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/MagyarTortnelmiTar_1909_57_4_10/?pg=293&layout=s – utolsó hozzáférés: 2020. november 26.]; Czigány, 2008: 333.; Gottreich, 1955a: 129.

¹⁹² Heckenast, 2005: 175–176.

¹⁹³ MNL BAZML IV. 2005. a. U. Loc. 147. No. 1. Ujhely oppidi in militiam Rakoczianam expensae. 1704. (helyesen: 1705. május 11., ill. 1706.); MNL SzSzBML IV. A. 1. b. Fasc. 5. No. 33.; IV. A. 501/a. 10. kötet. 1701–1706. évi közgyűlési jegyzőkönyv. 1704. év. Szatmár vármegye általános közgyűlése. Szatmári ostromzár tábor, 1704. október 28. 246. p.; Adalékok II. Rákóczi Ferencz felkeléséhez Szabolcsvármegye levéltárából. II., 1909: 292–293.; Czigány, 2008: 336.; Csatóry, 2008a: 182.; Gottreich, 1955a: 129.; R. Kiss III., 1906: 417–426. [online: http://real-j.mtak.hu/4115/1/MagyarTortnelmiTar_1906_54_4_07.pdf – utolsó hozzáférés: 2020. november 26.]; Komáromy: Kurucz világi emlékek Ugocsa vármegye levéltárában, 1901: 400.; Lehoczky I., 1881: 218.; Mészáros, 2008: 148–149.

¹⁹⁴ Heckenast, 2005: 450–451.; Mészáros, 2006: 53., 65., 82., 84–85.; Szaniszló Zsigmond naplói. V., 1890: 318. [online: https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/MagyarTortnelmiTar_1890_38_3_13/?pg=321&layout=s – utolsó hozzáférés: 2020. november 26.]

„Méltóságos Generalis Groff Gimesi Forgács Simon uram ő Nagyságának Baga-siajával¹⁹⁵ és 3 Compania Némettel Vas Sándor Uram bészállván die ultima praesentis¹⁹⁶ ment ki, kik is kíméletlenül bánván mind szénával, abrakkal, borral mind pedig sokféle mundirungoztatásával¹⁹⁷ az hadaknak, többé került öt vagy hat ezer forintunknál.”¹⁹⁸

Gyürky, majd a november közepére Szatmár alá beérkező és az ostromzár vezetését átvevő Orosz Pál megkezdte a kapitulációs tárgyalásokat Glöckelsberggel. Ennek eredményeként 1704. november 26/27-én meg is állapodtak a császáriakkal a vár feladásáról, amelyről Orosz Pál még november 26-án a szamosangyalosi táborból értesítette Bereg és Ugocsa vármegyét. Levelében tudatta, hogy Kassát és Eperjest szerencsésen bevette, és ezután azért küldték Szatmár alá, hogy azt is bevegye, ami szintén sikerült neki. Bár a várat a német őrsége feladta, de a kapituláció értelmében a várban marad addig, amíg adósságait behajtja. A vármegyéknek tehát meghagyta, hogy gondoskodjanak ezek mielőbbi behajtásáról területükön, továbbá Szatmár vármegye túlterheltsége miatt megbízta a szomszéd vármegyéket, hogy lássák el konyháját és küldjenek bort a számára.¹⁹⁹

A vár átadására azonban ekkor még nem került sor, mivel sem Gyürkynek, sem Orosz Pálnak nem volt Rákóczitól meghatalmazása a kapituláció aláírására, Glöckelsberg ugyanakkor ezt nem ellenőrizte a tárgyalások alatt, hanem feladta a várat Orosz Pálnak. Rákóczi viszont, aki ezalatt november 23-án Forgách Simont nevezte ki a szatmári kapitulációs tárgyalások lefolytatásával, nem ratifikálta az első megállapodást. Ennek egyik oka az volt, hogy nem akarta Forgáchot megbántani, akit már kinevezett a vár kapituláltatására, a másik, ennél nyomósabb érv az volt, hogy nem engedhette meg, hogy a kivonuló császári helyőrség teljes egészében Erdélybe, Nagyszebenbe vonuljon, ahová szeretett volna, mivel a fejedelem nem akarta harcedzett reguláris katonasággal erősíteni a Rabutin vezette erdélyi császári haderőt. A késedelemért és a vár német kézen maradásáért a kuruc oldalon ekkor többen Orosz Pált hibáztatták, Károlyi Sándor altábornagy, Rákóczi hadainak mezei főgenerálisa és szatmári főispán ugyanakkor leveleiben a védelmére kelt. Orosznak miután nem zárta le hivatalosan a vár ostromát, továbbra is fenn kellett tartania az ostromzárát Forgách beérkezéséig. December elején az ő parancsára vonult Bélteki Tivadar ezerekapitány ezrede Szatmár alá. Az ostromot végül a december 20-án Szatmár alá érkező Forgách fejezte be, akivel Johann Heinrich Dietrich von Glöckelsberg altábornagy és gróf Friedrich Löwenburg generális-főstrázsamester –

---

¹⁹⁵ lat. poggyászával, málhájával

¹⁹⁶ lat. jelen hónap utolsó napján (feltehetően 1704. december 31-én)

¹⁹⁷ ném. egyenruhával való ellátással

¹⁹⁸ MNL HBML IV. 1011. a. 26. kötet. 1696–1705. évi jegyzőkönyv. 1704. december végi bejegyzés. 120. A bejegyzés végén az is kiderül, hogy Debrecen városa jelentős mértékben részt vett a váradi ostromzár élelmiszerellátásában, de azon kívül ellátta élelmiszerral (kenyérrel) és abrakkal a szatmári blokádot, valamint Károlyi Sándor hadait is.

¹⁹⁹ A kapitulációs okmányt november 27-én kuruc részről Orosz Pál generális-főstrázsamester, Bóné András, Majos János és Kajdi István ezerekapitányok írták alá. Komáromy: Kuruc világi emlékek Ugocsa vármegye levéltárában, 1901: 400.; Csatáry, 2008a: 182.; Gottreich, 1955a: 129.; Károlyi Sándor levelei feleségéhez. I., 1994: 13–25.; Lehoczky I., 1881: 218–219.; Thaly, 1892: 312–313. [online:

https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/CsaladHely_CsaladokEgyvedi_SzekesiGrofBercsenyiCsalad_3/?pg=324&layout=s – utolsó hozzáférés: 2020. november 26.]

és a kapitulációs egyezmény szerint szatmári commendáns – december 25-én megkötötte a második és egyben végleges kapitulációs egyezményt. Ezt az egyezményt immár Rákóczi is ratifikálta Léván, 1705. január 3-án, valamint egy nappal korábban kinevezte a vár első és egyben utolsó kuruc főkapitányának a régi thökölyánus katonatisztet, deregnyői Galambos Ferencet.²⁰⁰ A szatmári császári helyőrség 1705. január 1-jén, nagyobb részben Buda, kisebb részben Erdély felé történt elvonulása a fejedelmet nagy hadizsákmányhoz, többek között 72 ágyúhoz juttatta. A hadizsákmánynál is fontosabb volt azonban, hogy Felső-Magyarország és a Tiszántúl északi fele az Erdélyi Fejedelemség határáig teljes egészében Rákóczi fennhatósága alá került, és hogy a kuruc hátországnak számító Szatmár vármegyében immár nem maradt császári helyőrség.²⁰¹

Zárszó

A Rákóczi-szabadságharc végső kimenetelére mindezek ellenére nem a magyarországi vagy erdélyi hadszínterek eseményei gyakoroltak döntő hatást 1704-ben, hanem az, hogy a spanyol örökösödési háború fő hadszínterének számító német-római birodalmi hadszíntéren, az 1703 őszén –1704 elején győzelmesnek induló Duna menti francia-bajor támadás 1704 nyarára elakadt. Sőt nem csak elakadt, de 1704. augusztus 13-án a John Churchill, Marlborough hercege, angol marsall és a Savoyai Jenő tábornagy vezette angol–Habsburg–német-római birodalmi hadsereg döntő vereséget mért a francia Tallard marsall és Miksa Emánuel bajor választófejedelem vezette francia–bajor egyesült haderőre Höchstädt mezőváros szomszédságában. A szövetségesek győzelme során az ellenséges francia–bajor haderő 5–6 ezer katonája esett el, de rajtuk kívül a győztesek rengeteg hadifoglyot ejtettek, köztük Tallard francia marsallt, sok tábornokot és főtisztet, 29 teljes gyalog zászlóaljat és 12 escadronnyi lovast, valamint nagy hadizsákmányt – így például 40 ágyút – szereztek. A csata jelentőségét mutatja, hogy I. Lipót nem is mulasztotta el Magyarországon kihirdetni a győzelem nagyságát, majd el is rendelte, hogy minden erősségben „Te Deum” tartásával, valamint ágyúk és puskák díszlövésével üdvözljék a sikert, amellyel egyben azt is tudatni akarta a lázadó magyarokkal, hogy ők is úgy járnak

---

²⁰⁰ Heckenast, 2005: 153–154.

²⁰¹ MNL OL G 16 2. doboz. I.2.d. Katonai iratok 1703–1707. No. 20. Capitulatio Szatthmariensis. Szatmár, 1704, december 25. 93–99. fol.; MNL OL G 28 Katonai iratok 1703–1711. 4. doboz. V.2.e A szatmári vár fegyvertárának leltára. 1705. december 25. 66–76. p. Ebből kiderül többek között, hogy a várban összesen 76 különböző korú, fajtájú és méretű löveget találtak, amelyből a császáriak négyet vihettek magukkal, így maradt a kurucok kezén 72 ágyú.; OSZK Kt. Fol. Hung. 978. I. fejezet. II. Rákóczi Ferenc megbízza Forgách Simont a kassai és eperjesi kapituláció megkötésével. Tarnóci tábor, 1704. november 22. 96. fol. verso – 97. fol. recto, II. Rákóczi Ferenc megbízza Forgách Simont a szatmári kapituláció megkötésével. 97. fol. recto; AR I/IV., 1875: 289–292.; Czigány, 2008: 333.; Csatáry, 2008a: 61.; Gottreich, 1955a: 129–130.; Károlyi Sándor levelei feleségéhez. I., 1994: 23–28., 31.; R. Kiss III., 1906: 431–435. [online: https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/MagyarTortnelmiTar_1906_54_4_07/?pg=411&layout=s – utolsó hozzáférés: 2020. november 26.]; KO V., 1897: 164–165.; Mészáros, 2018: 163–165.; Márki I., 2011: 380–381.; Thaly, 1892: 313–315. [online: https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/CsaladHely_CsaladokEgyedi_SzekesiGrofBercsenyiCsalad_3/?pg=324&layout=s – utolsó hozzáférés: 2020. november 26.]

majd, mint az uralkodó német (bajor) és francia ellenségei. A második höchstädti (blenheimi) csatával ugyanakkor megszűnt a fejedelem számára a szabadságharc gyors befejezésének reménye és a XIV. Lajos hadaival való egyesülés, a közvetlen francia katonai támogatás lehetősége, így Rákóczi államának tartós háborúra kellett berendezkednie.²⁰²

Források

MNL OL = Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára

G 15 Emigrációba vitt rész (1526) 1703–1712.

G 16 II. Rákóczi Ferenc levéltára (1526–) 1703–1712. I. 2. Munkácson maradt rész 1703–1710.

G 19 Fejedelmi Kancellária /II. 2–3./ 1687–1712.

G 28 Katonai iratok 1703–1711.

A Balassa család levéltára

P 1776 Vegyes iratok 1237–1919 és é. n.

S Térképtár

S Kormányhatósági fondokból kiemelt térképek (17. sz. – 20. sz.)

S 11 Kamarai térképek 1747–1882.

MNL BAZML = Magyar Nemzeti Levéltár Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltára

IV. 2001. b. Zemplén Vármegye Nemesi Közgyűlésének, Bizottmányának és Haynau-féle közigazgatásának iratai. Szirmay-Kazinczy-féle történelmi iratok – Acta Politica.

IV. 2001. p. Zemplén Vármegye Nemesi Közgyűlésének, Bizottmányának és Haynau-féle közigazgatásának iratai. Vegyes közgyűlési iratok.

---

²⁰² Székesfehérvár MJVL IV. 1002. b. 1704. év. PA. Te Deum Laudamus Cantari ordinatum pro reportata a Gallico et Bavarico Exercitu Victoria. 1704: 21^a Aug. (I. Lipót rendelete Székesfehérvár szabad királyi város számára „Te Deum Laudamus” tartásáról a francia-bajor hadsereg felett Höchstädtnél aratott győzelem tiszteletére. Bécs, 1704. augusztus 21.) Az irat érdekessége, hogy az ellenség veszteségeit taglaló részben a foglyok számánál 26 gyalog zászlóaljról és 4 lovas légióról, valamint 50 zsákmányolt ágyúról tesz említést: „viginti sex insuper hostiles Peditum Cohortes, et quatuor Legiones Equestres cum Gallico Mareschallo de Tallard, et aliquot Centenis Gallicis Generalibus et Officialibus majoribus captivos Militares effecissent, quinquaginta praeterea Tormenta cum omni re pirobolaria et impedimentis in praedam egissent.”; AR III/I., 1978: 340.; Köpeczi – R. Várkonyi, 2004: 208–216.; Márki I., 2011: 351–352.; Perjés, 1958: 151–189. [online: http://epa.oszk.hu/00000/00018/00102/pdf/EPA00018_hadtortnelmi_1958_03-04_151-190.pdf – utolsó hozzáférés: 2020. november 26.]; Theatrum Europaeum, 2013: 314–315.

IV. 2005. a. Zemplén vármegye adószedőjének iratai. Szirmay-féle pénztári és biztossági iratok – Acta perceptoralia et comissariatica.

IV. 2005. b. Zemplén vármegye adószedőjének iratai. Számadások.

MNL HBML = Magyar Nemzeti Levéltár Hajdú-Bihar Megyei Levéltára

IV. 1011. a. Debrecen Város Tanácsának iratai. Tanácsülési és közgyűlési jegyzőkönyvek.

MNL SzSzBML = Magyar Nemzeti Levéltár Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltára

IV. A. 1. b. Szabolcs Vármegye Nemesi Közgyűlésének iratai. Közgyűlési iratok (Acta politica)

IV. A. 501. a. Szatmár Vármegye Nemesi Közgyűlésének iratai. Közgyűlési jegyzőkönyvek.

Székesfehérvár MJVL = Városi Levéltár és Kutatóintézet, Székesfehérvár

IV. 1002. b. Székesfehérvár Város Tanácsának iratai. Tanácsi és törvényszéki ügyviteli iratok (Acta politica et juridica).

OSZK Kt. = Országos Széchenyi Könyvtár Kézirattára

Fol. Hung. = Folia Hungarica

978. Protocolla Francisci II. Rákóczy. (II. Rákóczi Ferenc protokollum-könyve)

1389. Thaly Kálmán kuruckori okmánygyűjteménye. Eredeti kéziratok és másolatok. I–XXXII. kötet. Eredeti okmányok. III. kötet. 1704.

AMK = Archív Mesta Košíc (Kassa Város Levéltára)

Tabularium metropolitanae in superioribus partibus civitatis Cassoviensis (Tabularium metropolitanae in superiori Hungaria civitatis Cassoviensis)

Tomus II. Collectio Schwartzzenbachiana.

Tomus II. Schwartzzenbach-gyűjtemény. Zbierka Schwartzenbachova (Collectio Schwartzzenbachiana) 1256–1737. II. b. Schwarzenbachiana

Tomus IV. Supplementum H.

Supplementum H. 1. a. II. (Missiles).

Supplementum H. 1. a. II. Listiny, listy, a spisy. (Missiles).

Tomus IV. H. III/2. Protocolla sessionum magistratualium

H.III/2 pur. 32. Protocollum Sessionum et Determinationum Magistratualium, ac aliorum Actorum Juridicorum de Annis 1702. et 1703. et 1704.

H.III/2. pur. 33. Protocollum Sessionum et Determinationum Magistratualium, ac aliorum Actorum Juridicorum de Anno 1704. et 1705.

ŠAP = Štatný Archív v Prešove (Eperjesi Állami Levéltár)

Šarišská župa (Sáros vármegye) III. B. Acta politica. b. Spisy.

Šarišská župa (Sáros vármegye) III. Administratívne písomnosti B. Administratívne spisy – Acta politica - Politischen Akten (Közgyűlési iratok). b. Spisy.

Forráskiadványok, forrásközlések, forrásismertetések

Acta Rákóciana DVD = Acta Rákóciana – A Károlyi levéltár Rákóczi-kori iratai. Szerk.: Laczlavik György. Készítették: Avar Anton, Laczlavik György, Mészáros Kálmán. A mustrakönyveket feldolgozta: Mészáros Kálmán. Arcanum. DVD-ROM. Bp., 2011.

Adalékok II. Rákóczi Ferencz felkeléséhez Szabolcsvármegye levéltárából. II., 1909 = Adalékok II. Rákóczi Ferencz felkeléséhez Szabolcsvármegye levéltárából. Közli: Zimmermann Rezső. Második közlemény. In: Történelmi Tár. Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottságának hozzájárulásával a Magyar Történelmi Társulat. Szerk.: Komáromy András. Új folyam. X. évf. 1909. Bp., 1909. 269–306. [online: https://adtpus.arcanum.hu/hu/view/MagyarTortenelmiTar_1909_57_4_10/?pg=272&layout=s, http://real-j.mtak.hu/4118/1/MagyarTortenelmiTar_1909_57_4_10.pdf]

Adalékok II. Rákóczi Ferencz felkeléséhez Szabolcsvármegye levéltárából. III., 1909 = Adalékok II. Rákóczi Ferencz felkeléséhez Szabolcsvármegye levéltárából. Közli: Zimmermann Rezső. Harmadik közlemény. In: Történelmi Tár. Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottságának hozzájárulásával a Magyar Történelmi Társulat. Szerk.: Komáromy András. Új folyam. X. évf. 1909. Bp., 1909. 336–358. [online:

https://adtpplus.arcanum.hu/hu/view/MagyarTortnelmiTar_1909_57_4_10/?pg=339&layout=s, http://real-j.mtak.hu/4118/1/MagyarTortnelmiTar_1909_57_4_10.pdf

Adalékok II. Rákóczi Ferencz felkeléséhez Szabolcsvármegye levéltárából. IV., 1910 = Adalékok II. Rákóczi Ferencz felkeléséhez Szabolcsvármegye levéltárából. Közli: Zimmermann Rezső. (IV.) Befejező közlemény. In: Történelmi Tár. Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottságának hozzájárulásával a Magyar Történelmi Társulat. Szerk.: Komáromy András. Új folyam. XI. évf. 1910. (4. sorozat. 11. kötet.) Bp., 1910. 7–51. [online: https://adtpplus.arcanum.hu/hu/view/MagyarTortnelmiTar_1910_58_4_11/?pg=10&layout=s, http://real-j.mtak.hu/4119/1/MagyarTortnelmiTar_1910_58_4_11.pdf]

Dongó Gyárfás, 1907 = Dongó Gyárfás Géza: 'Sennyey István bárónak bottyáni fogsága 1704-ben. Adalékok Zemplén-vármegye Történetéhez. XII. kötet. XIII. évf. 1–3. sz. Sátoraljaújhely, 1907. január–március. 62–64. [online: https://adtpplus.arcanum.hu/hu/view/AdalekokZemplenVarmegyeTortenetehez_12/?pg=77&layout=s]

Antal, 1969 = Olvasókönyv Szolnok megye történetéhez. Összeállította Antal Árpád. Szolnok, 1969. [online: https://library.hungaricana.hu/hu/view/JNSM_Sk_1969_olvasokony/?pg=0&layout=s]

AR = Archívum Rakocziaum

AR I/I., 1873 = II. Rákóczi Ferencz fejedelem leveleskönyvei, levéltárának egykorú lajstromaival 1703–1712. Közli: Thaly Kálmán. Első kötet. (1703–1706.) Bp., 1873. (Archívum Rakocziaum. II. Rákóczi Ferencz levéltára, bel- és külföldi irattárakból bővítve. Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottsága. Első osztály: Had- és belügy. Szerk.: Thaly Kálmán. I.)

AR I/III., 1874 = II. Rákóczi Ferencz fejedelem leveleskönyvei, levéltárának egykorú lajstromaival 1703–1712. Közli: Thaly Kálmán. Harmadik kötet. (1710–1712.) Bp., 1874. (Archívum Rakocziaum. II. Rákóczi Ferencz levéltára, bel- és külföldi irattárakból bővítve. Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottsága. Első osztály: Had- és belügy. Szerk.: Thaly Kálmán. III.)

AR I/IV., 1875 = Székesi gróf Bercsényi Miklós főhadvezér és fejedelmi helytartó levelei Rákóczi fejedelemhez. 1704–1712. Az eredeti kéziratokból a titkos jegyek fölfertésével közli: Thaly Kálmán. Első kötet. (1704–1705.) MTA, Bp., 1875. (Archívum Rakocziaum. II. Rákóczi Ferencz levéltára, bel- és külföldi irattárakból bővítve. Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottsága. Első osztály: Had- és belügy. Szerk.: Thaly Kálmán. IV.)

AR II/I., 1871 = Angol diplomatai iratok II. Rákóczi Ferencz korára. Angol levéltárakból közli: Simonyi Ernő. I. kötet. Pest, 1871. [1703–1705.] (Archívum Ra-

- koczianum. II. Rákóczi Ferenc levéltára, bel- és külföldi irattárakból bővítve. Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottsága. Második osztály: Diplomácia. I.)
- AR III/I., 1978 = II. Rákóczi Ferenc fejedelem Emlékiratai a magyarországi háborúról 1703-tól annak végéig. Fordította: Vas István. A tanulmányt és a jegyzeteket írta: Köpeczi Béla. A szöveget gondozta: Kovács Ilona. Akadémiai Kiadó, Bp., 1978. (Archivum Rákóczián. III. osztály: Írók. II. Rákóczi Ferenc művei. I. Sorozatszerk.: Hopp Lajos és R. Várkonyi Ágnes)
- Balogh, 2003 = Balogh István: II. Rákóczi Ferenc Szabolcs és Szatmár vármegyékben (1703. július–október). Nyíregyháza, 2003. (A Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Levéltár Kiadványai II. Közlemények. 30. Sorozatszerk.: Nagy Ferenc.) [online:
https://library.hungaricana.hu/hu/view/SZSM_Kozl_30_Rakoczi/?pg=0&layout=s]
- Bánkúti, 1988 = Bánkúti Imre: A Körös–Maros köz a Rákóczi-szabadságharc idején (Újabb dokumentumok 1704–1710). In: A Békés megyei múzeumi kutatások eredményeiből. Tanulmányok és forrásközlemények. Szerk.: Szabó Ferenc. Békéscsaba, 1988. (A Békés Megyei Múzeumok Közleményei 11. Sorozatszerk.: Szabó Ferenc.) 111–143. [online:
https://library.hungaricana.hu/hu/view/MEGY_BEKE_BMMK_11/?pg=112&layout=s]
- Barkóczy Krisztina levelei férjéhez, Károlyi Sándorhoz. I., 2011 = „erősebb az, aki magát meggyőzi, mint aki erős városokat győz meg.” Barkóczy Krisztina levelei férjéhez, Károlyi Sándorhoz. Közreadják: Fogarassy Zoltán, Kovács Ágnes. Szerk., jegyzetekkel és mellékletekkel ellátta: Kovács Ágnes. Első kötet (1698–1711). Debreceni Egyetem Történelmi Intézete, Debrecen, 2011.
- Bene regi – A király javára, 2010 = Bene regi – A király javára. Ebergényi László császári altábornagy szerepe a szatmári békekötésben. Ebergényi László válogatott levelei és Bivolínyi István töredék naplója. (1710–1711.) A levelezést sajtó alá rendezte, a bevezetőt és a mutatókat írta: Mészáros Kálmán. A latin nyelvű naplót fordította és jegyzetekkel ellátta: Bánkúti Imre. Bp., 2010. (Rákóczi Források. Sorozatszerk.: Mészáros Kálmán).
- Csatáry, 2008a = Csatáry György: Ugocsa vármegye II. Rákóczi Ferenc államában. 1703–1711. PoliPrint – II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola. Ungvár–Beregszász, 2008.
- Csatáry, 2008b = Csatáry György: Ung megyei közgyűlések anno 1700–1706. Forrásközlés. Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, Ungvár, 2008.
- Cserei, 2004 = Cserei Mihály históriája. In: Köpeczi Béla–R. Várkonyi Ágnes: Rákóczi tükör I. Naplók, jelentések, emlékiratok a Rákóczi-szabadságharcról. Osi-

- ris, Bp., 2004. (Millenniumi magyar történelem. Források. Sorozatszerk.: Gyurgyák János, Póttó János.) 338–375.
- De l’Hommeau, 2004 = De l’Hommeau: Emlékirat egy magyarországi utazásról 1704-ben és 1705-ben. (Fordította: Szávai Nándor). In: Köpeczi Béla–R. Várkonyi Ágnes: Rákóczi tükrő II. Naplók, jelentések, emlékiratok a Rákóczi-szabadságharcról. Osiris, Bp., 2004. (Millenniumi magyar történelem. Források. Sorozatszerk.: Gyurgyák János, Póttó János.) 69–108.
- Esze, 1955 = Kuruc vitézek folyamodványai 1703–1710. Összeállította, bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel ellátta: Esze Tamás. Hadtörténelmi Intézet, Bp., 1955.
- Esze, 1980 = Esze Tamás: A Tisza-vonal védelme a kurucok ellen 1703-ban. In: Rákóczi-tanulmányok. Szerk.: Köpeczi Béla, Hopp Lajos, R. Várkonyi Ágnes. Akadémiai Kiadó. Bp., 1980. 597–681.
- Folia Rákócziána
- Folia Rákócziána 4., 1980 = Bánkúti Imre: Lónyay Ferenc fegyveresítési és ruházati főhadbiztos válogatott iratai. Szabolcs-Szatmár-Bereg Megyei Múzeumok Igazgatósága – Vay Ádám Múzeum Baráti Kör, Vaja, 1980. (Folia Rákócziána, 4.)
- Folia Rákócziána 9/1., 2004 = Szirmay András feljegyzései 1680–1713. 1. köt. 1680–1704. Sajtó alá rendezte, a jegyzeteket és a mutatókat készítette: Kincses Katalin Mária. Vaja, 2004. (Folia Rákócziána 9/1. Szerk.: Mészáros Kálmán, Molnár Sándor).
- Folia Rákócziána 10/1., 2008 = Források Esze Tamás kuruc brigadéros életéhez és Tarpa Rákóczi-kori történetéhez. I. köt. 1694–1706. Sajtó alá rendezte és a jegyzeteket készítette: Mészáros Kálmán. Vay Ádám Múzeum Baráti Köre. Vaja, 2008. (Folia Rákócziána 10/1. Sorozatszerk.: Mészáros Kálmán, Molnár Sándor).
- Esze, 1954a = Esze Tamás: Iratok II. Rákóczi Ferenc tiszántúli hadjáratának történetéhez. Hadtörténelmi Közlemények. Új folyam. 1. [67.] évf. 1954. 1. sz. 285–297. [online: https://epa.oszk.hu/00000/00018/00201/pdf/EPA00018_hadtortenelmi_1954_01_275-297.pdf, https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/HadtortenelmiKozlemenyek_1954/?pg=286&layout=s]
- Gottreich, 1955b = Gottreich László: Adatok a kuruc hadsereg belső életéből. Hadtörténelmi Közlemények. Új folyam. 2. [68.] évf. 1955. 3–4. sz. 421–431.
- Mészáros, 2005 = Mészáros Kálmán: Egy fogolynévsor a Rákóczi-szabadságharcból. 1705. február 4. Hadtörténelmi Közlemények. 118. évf. 3. sz. 2005. szeptember. 811–834.
- Sípos, 2006 = Sípos Ferenc: Vizsgálat az Ungváron keménykedő nemesség ellen, 1704. Hadtörténelmi Közlemények. 119. évf. 4. sz. 2006. december. 1073–1087.

Sípos, 2016 = Sípos Ferenc: Felvidéki hadi események 1704 tavaszán. Kiadatlan részlet Markó Árpád monográfiájából. *Hadtörténelmi Közlemények*. 129. évf. 2. sz. 2016. június. 506–531. [online: http://epa.oszk.hu/00000/00018/00042/pdf/EPA00018_hadtortenelmi_2016_2_506-531.pdf, https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/HadtortenelmiKozlemenyek_2016/?pg=515&layout=s]

Hornyik: Kecskemét története. IV., 1866 = Hornyik János: Kecskemét város története, oklevéltárral. IV. kötet. Kecskemét, 1866.

Károlyi Sándor levelei feleségéhez. I., 1994 = Károlyi Sándor levelei feleségéhez (1704–1724). Közreadják: Csobó Péter, Fejes Judit, Kovács Ágnes, Kovács Zoltán, Restás Attila, Szabó Zsolt, Wiedemann Krisztina. Szerk., jegyzetekkel és mellékletekkel ellátta: Kovács Ágnes. I. köt. (1704–1719). KLTE, Debrecen, 1994.

Károlyi Sándor önéletírása és naplójegyzetei, 2004 = Károlyi Sándor önéletírása és naplójegyzetei. In: Köpeczi Béla–R. Várkonyi Ágnes: Rákóczi tükör I. Naplók, jelentések, emlékiratok a Rákóczi-szabadságharcról. (Millenniumi magyar történelem. Források. Sorozatszerkesztő: Gyurgyák János, Póty János.) Osiris, Bp., 2004. 76–123.

KO = Károlyi-oklevéltár.

KO V., 1897 = Codex Diplomaticus Comitum Károlyi de Nagy-Károly. A nagy-károlyi gróf Károlyi család oklevéltára. A család megbízásából kiadta: gróf Károlyi Tibor. Sajtó alá rendezte: Géresi Kálmán. Ötödik kötet. II. Rákóczi Ferencz fejedelem korabeli oklevelek és levelezések, 1703–1707. Bp., 1897. [online: https://library.hungaricana.hu/hu/view/MolDigiLib_VSK_gr_karolyileveltar_05/?pg=0&layout=s]

R. Kiss I., 1906 = Adatok II. Rákóczi Ferencz erdélyi fejedelemmé választásához. Első közlemény. Közli: R[ugonfalvi] Kiss István. In: *Történelmi Tár*. Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottságának hozzájárulásával a Magyar Történelmi Társulat. Szerk.: Komáromy András. Új folyam. VII. 1906-diki évfolyam. (4. sorozat. 7. kötet.) Bp., 1906. 1–47. [online: https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/MagyarTortenelmiTar_1906_54_4_07/?pg=4&layout=s, http://real-j.mtak.hu/4115/1/MagyarTortenelmiTar_1906_54_4_07.pdf]

R. Kiss III., 1906 = Adatok II. Rákóczi Ferencz erdélyi fejedelemmé választásához. Harmadik és befejező közlemény. Közli: R[ugonfalvi] Kiss István. In: *Történelmi Tár*. Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottságának hozzájárulásával a Magyar Történelmi Társulat. Szerk.: Komáromy András. Új folyam. VII. 1906-diki évfolyam. (4. sorozat. 7. kötet.) Bp., 1906. 408–444. [online: https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/MagyarTortenelmiTar_1906_54_4_07/?p]

- [g=411&layout=s, http://real-j.mtak.hu/4115/1/MagyarTortnelmiTar_1906_54_4_07.pdf](http://real-j.mtak.hu/4115/1/MagyarTortnelmiTar_1906_54_4_07.pdf)
- Komáromy: Kurucz világi emlékek Ugocsa vármegye levéltárában, 1901 = Kurucz világi emlékek Ugocsa vármegye levéltárában. Közli: Komáromy András. In: Történelmi Tár. Kiadja a Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottságának hozzájárulásával a Magyar Történelmi Társulat. Szerk.: Komáromy András. Új folyam. II. 1901-diki évf. (4. sorozat. 2. kötet.) Bp., 1901. 397–411. [online: https://adtpus.arcanum.hu/hu/view/MagyarTortnelmiTar_1901_49_4_02/?pg=400&layout=s]
- Magyarország (1782–1785) – Első Katonai Felmérés. = Magyarország (1782–1785) – Első Katonai Felmérés. [online: <https://mapire.eu/hu/map/firstsurvey-hun-gary/?layers=147&bbox=2365422.9146242803%2C5805119.500465889%2C2383605.3727276167%2C5810852.277587277>]
- Michel emlékirata, 2004 = Michel emlékirata a magyarországi ügyekről 1704. augusztus 31. (Fordította: Szávai Nándor) In: Köpeczi Béla–R. Várkonyi Ágnes: Rákóczi tükrő II. Naplók, jelentések, emlékiratok a Rákóczi-szabadságharcról. Osiris. Bp., 2004. (Millenniumi magyar történelem. Források. Sorozatszerk.: Gyurgyák János, Pótó János.) 63–68.
- Milleniumi emlékkönyv, 2000 = Milleniumi emlékkönyv. Válogatás Jász-Nagykunszolnok megye írásos emlékeiből. Szerk.: Zádorné Zsoldos Mária. Szolnok, 2000. [online: https://library.hungaricana.hu/hu/view/JNSM_Sk_2000_milleniumemlekkonyv/?pg=0&layout=s]
- Oláh, 2018 = Dokumentumok az MNL Borsod-Abaúj-Zemplén Megyei Levéltárából. Szerk.: Oláh Tamás. A forrásokat válogatta, átírta, jegyzetekkel ellátta: Uó. Életrajzi adattár és rövidítésjegyzék: Uó. MNL, Bp., 2018. (Forrásaink a reformációról. Sorozatszerk.: Kovács Eleonóra)
- II. Rákóczi Ferenc erdélyi hadserege, 1994 = II. Rákóczi Ferenc erdélyi hadserege. Bevezető tanulmánnyal és jegyzetekkel közléteszi: Magyarai András. Kriterion–Polis, Nagyvárad, 1994.
- A Rákóczi-szabadságharc dokumentumai 1703–1704, 2003 = Emlékkülés a Magyar Tudományos Akadémia Miskolci Akadémiai Bizottságának székházában 2004. május 26-án. – A Rákóczi-szabadságharc dokumentumai Abaúj-Torna, Borsod, Gömör-Kishont és Zemplén vármegyékből 1703–1704. Összeállította: Bánkúti Imre. Szerk.: Dobrossy István. Miskolc, 2003. [online: https://library.hungaricana.hu/hu/view/BAZM_Sk_42/?pg=0&layout=s]
- Szaniszló Zsigmond naplói. V., 1890 = Szaniszló Zsigmond naplói. Ötödik közlemény. Közli: Torma Károly. In: Történelmi Tár. Évnegyedes folyóirat. Kiadja a

Magyar Történelmi Társulat közvetítése mellett a Magyar Tudományos Akadémia Történelmi Bizottsága. 1890-diki évf. (3. sorozat. 13. kötet.) Bp., 1890. 307–327. [online: https://adtpplus.arcanum.hu/hu/view/MagyarTortnelmiTar_1890_38_3_13/?pg=310&layout=s]

Szirácsik, 2004 = A nemes vármegyének kezéhez... II. Rákóczi Ferenc levelei és Nógrád vármegyei visszhangjuk. Összeállította, a szöveget gondozta, a bevezető tanulmányt írta és a jegyzeteket készítette: Szirácsik Éva. I. kötet. (1703–1705). Nógrád Megyei Levéltár, Salgótarján, 2004. (Adatok, források és tanulmányok a Nógrád Megyei Levéltárból 44. Sorozatszerk.: Tyekvicska Árpád.)

Teleki Mihály naplója, 2004 = Második Teleki Mihálynak életéről való maga írásai. In: Köpeczi Béla–R. Várkonyi Ágnes: Rákóczi tükör I. Naplók, jelentések, emlékiratok a Rákóczi-szabadságharcról. Osiris. Bp., 2004. (Millenniumi magyar történelem. Források. Sorozatszerk.: Gyurgyák János, Póty János.) 139–159.

Thaly I., II., III., 1873 = Thaly Kálmán: II. Rákóczi Ferencz kora a gr. Csákyak, Szepes vármegye és a b. Palocsay-család levéltáraiban. I. A gr. Csáky-levéltárak. II. Szepes vármegye levéltára. III. A b. Palocsay-levéltár. Századok. A Magyar Történelmi Társulat Közlönye. 7. évf. 1873. I. füzet. 9–39., II. füzet. 100–114., III. füzet. 172–184. [online: http://real-j.mtak.hu/13640/1/Szazadok_1873.pdf, https://adtpplus.arcanum.hu/hu/view/Szazadok_1873/?pg=0&layout=s]

Theatrum Europaeum, 2013 = Theatrum Europaeum. A Rákóczi-szabadságharc krónikája az európai kulturális szintéren. Die Kronik des Rákóczi-Freiheitskampf im Kulturkreis Europas. Válogatta, a bevezető tanulmányt írta, a jegyzetapparátust és mutatókat összeállította: /Ausgewählt, die Einleitungsstudie geschrieben, der Anmerkungsapparat und Indices zusammengestellt von Kincses Katalin Mária. Fordította: /Übersetzt von Tuza Csilla. Nap Kiadó, Bp., 2013. (Rákóczi Források. Sorozatszerk.: Mészáros Kálmán).

Wesselényi: Sanyarú világ. I., 1983 = Wesselényi István: Sanyarú világ. Napló 1703–1708. I. 1703–1705. Közzéteszi: Magyarai András. Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1983.

Szakirodalom

Barcsa, 1900 = Barcsa János: Hajdu-Nánás város és a hajduk történelme. Hajdunánás, 1900. [Reprint, é. n.]

Benda, 1962 = Benda Kálmán: II. Rákóczi Ferenc török politikájának első éve. 1702–1705. Történelmi Szemle. A Magyar Tudományos Akadémia Történettudományi Intézetének Értesítője. V. évf. 1962. 2. sz. 189–209. [online:

- https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/TortnelmiSzemle_1962/?pg=196&layout=s]
- Bihari földvár. = Bihar - Biharia, Románia, Erdély és Partium, Bihar vármegye – Vár. In: Várak és erődített helyek a Kárpát-medencében. [online: <https://varak.hu/latnivalo/index/1290-Bihar-Var/>]
- Czigány, 1998 = Czigány István: A török kori Arad és azt követő időszak. In: Benkő Elek–Czigány István–Domokos György–Csikány Tamás–Demsea Dan: Az aradi vár története. Zrínyi Kiadó, Bp., 1998. (Vársorozat) 42–66.
- Czigány, 2002 = Czigány István: Háború a háborúban. (A Rákóczi-szabadságharc stratégiai helyzete) In: Az államiság megőrzése. Tanulmányok a Rákóczi-szabadságharcról. Szerk. és az előszót írta: Czigány István. Zrínyi Kiadó, Bp., 2002. 125–156.
- Czigány, 2003 = Czigány István: Rebellió Magyarországon 1702/1703 (stratégiai elképzelések és a taktikai valóság). In: A Rákóczi-szabadságharc és Közép-Európa I. Tanulmányok a Rákóczi-szabadságharc kezdetének 300. évfordulójára. Szerk.: Tamás Edit. Sárospatak, 2003. (A Sárospataki Rákóczi Múzeum Füzetei. 45. sz.) 25–57.
- Esze, 1951 = Esze Tamás: II. Rákóczi Ferenc tiszántúli hadjárata. Századok. A Magyar Történelmi Társulat Közlönye. 85. évf. 1951. 1–2. sz. 30–119. [online: https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/Szazadok_1951/?pg=33&layout=s]
- Esze, 1954b = Esze Tamás: II. Rákóczi Ferenc breznai kiáltványa. Századok. A Magyar Történelmi Társulat Közlönye. 88. évf. 1954. 2–3. sz. 285–316. [online: https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/Szazadok_1954/?pg=294&layout=s]
- Czigány, 2008 = Czigány István: Egy „universalis ember” Tündérországban. Forgách Simon főparancsnoki működése Erdélyben. Hadtörténelmi Közlemények. 121. évf. 2. sz. 2008. 326–354. [online: http://epa.oszk.hu/00000/00018/00062/pdf/EPA00018_hadtortnelmi_2008_02_326-354.pdf, https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/HadtortnelmiKozlemenyek_2008/?query=c%3Fig%C3%A1ny&pg=331&layout=s]
- Gottreich, 1955a = Gottreich László: A bihari nép harca 1703–1704-ben. Hadtörténelmi Közlemények. Új folyam. 2. [68.] évf. 1955. 3–4. sz. 91–133. [online: http://epa.oszk.hu/00000/00018/00211/pdf/EPA00018_hadtortnelmi_1955_03-04_092-133.pdf, https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/HadtortnelmiKozlemenyek_1955/?pg=527&layout=s]
- Heckenast, 2005 = Heckenast Gusztáv: Ki kicsoda a Rákóczi-szabadságharcban? Életrajzi adattár. Sajtó alá rendezte, kiegészítette és az előszót írta: Mészáros Kálmán. História – MTA Történettudományi Intézete, Bp., 2005. (História Könyvtár. Kronológiák, adattárak 8. Sorozatszerk.: Glatz Ferenc)

- Koroknay, 1959 = Koroknay Gyula: A kállói vár. A Nyíregyházi Jósza András Múzeum Évkönyve. II. évf. 1959. Szerk.: Csallány Dezső. Bp., 1961. 73–89. [online: https://library.hungaricana.hu/en/view/MEGY_SZSZ_Jame_02/?pg=74&layout=s, http://epa.oszk.hu/01600/01614/00002/pdf/nyjame_02_1959_073-088.pdf]
- Koroknay, 1999 = Koroknay Gyula: Ibrányi László, Thököly Imre és II. Rákóczi Ferenc ezeres kapitánya (1658 – 1705). Szabolcs-Szatmár-Beregi Szemle. XXXIV. évf. 1999. február. 1. sz. 33–44. [online: https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/SzabolcsSzatmariSzemle_1999/?pg=34&layout=s]
- Kovács, 1988 = Kovács Ágnes: Károlyi Sándor. Bp., 1988. (Magyar História. Életrajzok. Szerk.: Heckenast Gusztáv)
- Köpeczi, 2002 = Köpeczi Béla: II. Rákóczi Ferenc külpolitikája. Akadémiai Kiadó. Bp., 2002.
- Köpeczi–R. Várkonyi, 2004 = Köpeczi Béla–R. Várkonyi Ágnes: II. Rákóczi Ferenc. Osiris, Bp., 2004. (Millenniumi magyar történelem. Életrajzok. Sorozatszerk.: Gyurgyák János, Pótó János.)
- Lehoczky I., 1881 = Lehoczky Tivadar: Beregvármegye monographiája. I. Általános rész. Ungvár, 1881.
- Márki I., 2011 = Márki Sándor: II. Rákóczi Ferenc. I. kötet. 1676–1707. Magyar Történelmi Társulat, Bp., 1907. [Históriaantik Könyvkiadó reprint sorozata, Bp., 2011.]
- Márki, 1924 = Márki Sándor: A sarkadi hajduk. Hadtörténelmi Közlemények. 25. évf. (XXV. köt.) 1924. 33–59.
- Markó, 1933 = Markó Árpád: Az 1704. évi erdélyi kuruc hadjárat. Hadtörténelmi Közlemények. 34. évf. (XXXIV. kötet.) 1933. 174–208. [online: https://epa.oszk.hu/00000/00018/00196/pdf/EPA00018_hadtortenelmi_1933_174-208.pdf, https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/HadtortenelmiKozlemenyek_1933/?pg=180&layout=s]
- Markó, 2003 = Markó Árpád: II. Rákóczi Ferenc csatái. Válogatott tanulmányok. Sajtó alá rendezte: Mészáros Kálmán. Nap Kiadó, Bp., 2003.
- Mészáros, 2006 = Mészáros Kálmán: II. Rákóczi Ferenc tábornokai és brigadérosai. A kuruc katonai felső vezetés létrejötte és hierarchiája 1703–1711. Argumentum Kiadó. Bp., 2006. (A Hadtörténelmi Intézet és Múzeum Könyvtára. Sorozatszerk.: Veszprémy László)
- Mészáros, 2008 = Mészáros Kálmán: Gyürki Pál – Egy pesszimista kuruc generális. In: II. Rákóczi Ferenc, az államférfi. Tanulmányok a sárospataki országgyűlés

300. évfordulóján. Szerk.: Tamás Edit. Sárospatak, 2008. (A Sárospataki Rákóczi Múzeum Füzetei. 53. sz.) 139–167.
- Mészáros, 2015 = Mészáros Kálmán: „Vagy hazám szabadsága, vagy halál”. Rózsa István szegedi végvári vitéz Rákóczi táborában. In: Végvár és mentalitás a kora újkori Európában. Szerk.: Berecz Máttyás, Bujdosné Pap Györgyi, Petercsák Tivadar. Eger, 2015. (Studia Agriensia 31.) 289–308. [online: [https://library.hungaricana.hu/hu/view/MEGY HEVE StudiaAgriensia_031/?pg=290&layout=s](https://library.hungaricana.hu/hu/view/MEGY_HEVE_StudiaAgriensia_031/?pg=290&layout=s)]
- Mészáros, 2018 = Mészáros Kálmán: Gombástól Majtényig – A kuruc kor harcai Szatmár vármegyében (1670–1711). In: A történeti Szatmár vármegye II. Szerk.: Reszler Gábor. Kölcsey Társaság, Nyíregyháza, 2018. 134–171.
- Mészáros, 2020 = Mészáros Kálmán: A Rákóczi-szabadságharc hősi halottai – és akik megsírták őket (II.). Ars Militaria. Hadtörténelem népszerűen, hadtörténelem szakszerűen. Írások a magyar és egyetemes hadtörténelem területéről az Árpád-kortól a közelmúltig. Közzétéve: 2020. április 25. [online: https://arsmilitaria.blog.hu/2020/04/25/a_rakoczi-szabadsagharc_hosi_halottai_es_akik_megsirattak_okek_ii]
- Oláh, 2008 = Oláh Tamás: „Tokaj Vég Várának” utolsó évei. In: II. Rákóczi Ferenc az államférfi. Tanulmányok a sárospataki országgyűlés 300. évfordulóján. Szerk.: Tamás Edit. Sárospatak, 2008. (A Sárospataki Rákóczi Múzeum Füzetei. 53. sz.) 210–227.
- Oláh, 2010 = Oláh Tamás: Csicseri Orosz Pál útja a kuruc generálisfőstrázsamesterségig. In: Emlékkönyv Barta János 70. születésnapjára. Szerk.: Papp Imre, Angi János, Pallai László. Debreceni Egyetem Történelmi Intézete. Debrecen, 2010. 229–250.
- Oláh, 2011 = Oláh Tamás: A Bodrogköz hadi krónikája 1670–1711. Széphalom. 21. kötet. A Kazinczy Ferenc Társaság Évkönyve, 2011. Szerk.: Kováts Dániel. Sátorlajújhely, 2011. 289–312. [online: https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/Szephalom_21/?pg=290&layout=s]
- Oláh, 2012 = Oláh Tamás: Zemplén vármegye és térsége hadi krónikája 1710 elején. In: Az újrakezdés esélye. Tanulmányok a Rákóczi-szabadságharc befejezésének 300. évfordulója alkalmából. Szerk.: Czigány István, Kincses Katalin Mária. HM Hadtörténeti Intézet és Múzeum, Bp., 2012. (A Hadtörténeti Intézet és Múzeum Könyvtára. Sorozatszerk.: Veszprémy László) 33–68.
- Oláh, 2020 = Oláh Tamás: A Rákóczi-szabadságharc hadi eseményei a Tiszántúlon és térségében Tokaj bevételétől Szatmár kapitulációjáig. In: Cum Deo pro Patria et Libertate. Tanári emlékkonferencia II. Rákóczi Ferenc fejedelemmé választása 315. évfordulója tiszteletére. Kassa, 2019. november 15–16–17. Szerk.: Ádám Zita. SZMPSZ (Szlovákiai Magyar Pedagógusok Szövetsége), Szlovákiai Magyar Pedagógusok Szövetsége. Komárno/Komárom. 2020. 49–77.

- Oross, 2011 = Oross András: Várrombolások a Rákóczi-szabadságharc idején. Szempontrendszer egy nagyobb összefoglaláshoz. *Hadtörténelmi Közlemények*. 124. évf. 4. sz. 2011. december. Tanulmányok a szatmári béke 300. évfordulója alkalmából. 1037–1050. [online: https://epa.oszk.hu/00000/00018/00055/pdf/EPA00018_hadtortenelmi_2011_4_1037-1050.pdf, https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/HadtortenelmiKozlemenyek_2011/?pg=1050&layout=s]
- Oross, 2013 = Oross András: A Magyar Királyság törökellenes határvédelmi rendszerének felszámolása és átszervezése. Bp., 2013. (Fons Könyvek. 4. Szerk.: Sarusi Kiss Béla)
- Pál-Antal, 2009 = Pál-Antal Sándor: Marosvásárhely története I. A kezdetektől 1848-ig. Mentor Kiadó, Marosvásárhely, 2009.
- Papp, 1998 = Papp Klára: Biharország jobbágynépe. A magánbirtok és jobbágysága a XVIII. században. Debrecen, 1998. (Csokonai História Könyvek. Sorozatszerk.: L. Nagy Zsuzsa, ifj. Barta János)
- Perjés, 1958 = Perjés Géza: A höchstadti csata (1704. augusztus 13.). *Hadtörténelmi Közlemények*. Új folyam. 5. [71.] évf. 1958. 3–4. sz. 151–189. [online: https://epa.oszk.hu/00000/00018/00102/pdf/EPA00018_hadtortenelmi_1958_03-04_151-190.pdf, https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/HadtortenelmiKozlemenyek_1958/?pg=483&layout=s]
- Perjés, 1999 = Perjés Géza: Az 1703. évi november–decemberi felvidéki hadjárat. In: *Uő: Seregszemle. Hadtörténeti és művelődéstörténeti tanulmányok*. Balassi Kiadó–Zrínyi Kiadó. Bp., 1999. 90–117., 303–306.
- R. Várkonyi, 1954 = R. Várkonyi Ágnes: A szabadságharc kibontakozása Erdélyben (1703–1704. júl.). *Századok. A Magyar Történelmi Társulat Közlönye*. 88. évf. 1954. 1. sz. 13–73. [online: https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/Szazadok_1954/?pg=20&layout=s]
- Ságvári, 2002 = Ságvári György: Kuruc regularizálás (1704–1706). In: *Az államiság megőrzése. Tanulmányok a Rákóczi-szabadságharcról*. Szerk.: és az előszót írta: Czigány István. Zrínyi Kiadó, Bp., 2002. 189–228.
- Schmidt-Brentano, 2006 = Schmidt-Brentano, Antonio (München): *Kaiserliche und k.k. Generale (1618–1815) Österreichisches Staatsarchiv/A*. Schmidt-Brentano. 2006.
- Seres, 2000 = Seres István: A Szarvas környéki folyami átkelő katonai szerepe és a szarvasi vár helyreállításának terve a Rákóczi-szabadságharc idején. In: *A Békés Megyei Múzeumok Közleményei* 21. Szerk.: Grin Igor. Békéscsaba 2000. (A Békés Megyei Múzeumok Közleményei 21. Sorozatszerk.: Grin Igor.) 237–261. [online:

- https://library.hungaricana.hu/hu/view/MEGY_BEKE_BMMK_21/?pg=238&layout=s
- Seres, 2002 = Seres István: Adatok Zsáka és a zsákai vár kuruckori történetéhez. Rálátás. Zsákai helytörténeti – honismereti, kulturális tájékoztató. Szerk.: Dankó Imre. III. évf. 4. sz. 2002. IV. negyedév. 1–10. [online: <http://biharkutatas.hu/wp-content/uploads/2012/04/2002-4.pdf>]
- Seres, 2009 = Seres István: A bihari hajdúvárosok a Rákóczi-szabadságharcban. Hadtörténelmi Közlemények. 122. évf. 2. sz. 2009. június. 392–441. [online: http://epa.oszk.hu/00000/00018/00059/pdf/EPA00018_hadtortenelmi_2009_02_392-442.pdf, https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/HadtortenelmiKozlemenyek_2009/?pg=397&layout=s]
- Sudár, 2015 = Sudár Balázs: A váradi török tartomány első éve (1660–1665). In: Oborni Teréz–Gálfi Emőke–Bogdánfi Zsolt–Mátyás-Rauch Petra–Jeney-Tóth Annamária–Sudár Balázs: „Várad, Erdély kapuja...” Nagyvárad történelmi szerepe a fejedelemség korában. Tanulmányok Biharország történetéről. Nagyvárad, 2015. 103–114.
- Sugár, 1983 = Sugár István: Lehanyatlik a török félhold. Zrínyi Katonai Kiadó, Bp., 1983.
- Thaly, 1892 = Thaly Kálmán: A székesi gróf Bercsenyi család. 1470–1835. Harmadik kötet. 1703–1706. Bp., 1892. [online: https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/CsaladHely_CsaladokEgyedi_SzekesiGrofbercsenyiCsalad_3/?pg=0&layout=s]
- Veress, 1986 = Veress D. Csaba: A szegedi vár. Zrínyi Katonai Kiadó, Bp., 1986. (Vársorozat)
- Virágh, 1962 = Virágh Ferenc: II. Rákóczi Ferenc szabadságharca a Körös-Maros közben. Békéscsaba, 1962.
- Wrede II., 1898 = Alphons Freiherrn von Wrede: Geschichte der K und K. Wehrmacht. Die Regimenter, Corps, Branchen und Anstalten von 1618 bis Ende des XIX. Jahrhunderts. II. Band. Wien, 1898. (Mittheilungen des k.u.k. Kriegs-Archivs – Supplement.) [online: https://library.hungaricana.hu/hu/view/MitKuKKriegsArch_1898_Supplement_02/?pg=0&layout=s]
- Wrede III/1., 1901 = Alphons Freiherrn von Wrede: Geschichte der K und K. Wehrmacht. Die Regimenter, Corps, Branchen und Anstalten von 1618 bis Ende des XIX. Jahrhunderts. III/1. Band. Wien, 1901. (Mittheilungen des k.u.k. Kriegs-Archivs – Supplement.) [online: https://library.hungaricana.hu/hu/view/MitKuKKriegsArch_1901_Supplement_01/?pg=0&layout=s]